

ÖZEL EĞİTİM VE
REHBERLİK HİZMETLERİ
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

Özel Yetenekli
ÖĞRENCİM VAR

Özel Eğitim ve
Rehberlik Hizmetleri
Genel Müdürlüğü

Özel Yetenekli
ÖĞRENCİM VAR

Genel Yayın Yönetmeni

Ahmet Emre BİLGİLİ

Editörler

Oktay KILIÇ

Dr. Mahmut ÇİTİL

Yazarlar

Dr. Mahmut ÇİTİL

Dr. Ahmet BİLDİREN

Oktay KILIÇ

Arş. Gör. Merve ÖZDEMİR KILIÇ

Arş. Gör. İrem AKÇAYIR

Rahşan ONAT

Hasan AKDENİZ

Muhsin BAKAN

Nur KAÇMAZ

Merve KOÇER

Seyit KARABURÇAK

Volkan TATAR

Son Okuma

Köksal DOĞAN

Grafik Tasarım

Turan BİNGÜL

İllüstrasyonlar

Hayrettin VURAL

Baskı

Gökçe Ofset

İvedik Organize Sanayii Sitesi 21. Cadde 599. Sokak No:22

Yenimahalle - ANKARA Tel: + 90 312 395 93 37

Yayımlanan yazıların hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir. Millî Eğitim Bakanlığının yazılı izni olmadan bu kitap içeriğinin bir kısmı veya tamamı yeniden üretilemez, çoğaltılamaz, dağıtılamaz.

Millî Eğitim Bakanlığı Genel Dizi Yayın No.: 6957

Tanıtıcı Yayınlar Dizi Yayın No. : 134

ISBN : 978-975-11-4858-2

Özel Eğitim ve
Rehberlik Hizmetleri
Genel Müdürlüğü

2019

ÖN SÖZ

Kıymetli Öğretmenlerim,

Özel yetenekliler tarih boyunca toplumları yönlendirdikleri gibi bugün de bilimin, teknolojinin, sanatın gelişmesine itici kuvvet olarak katkı sağlamaktadırlar. Özel yetenekli çocukların belirlenip özelliklerine uygun eğitim almaları, topluma kazandırılmaları ve gelişmelerinin sağlanması onlara sunulan özel eğitimin niteliği ile orantılıdır. Dolayısıyla ülkemizin gelişmesinde ve dünya ülkeleri arasında yerini almasında özel yetenekli çocuklara yeteneklerini geliştirecek ve kapasitelerini en üst düzeyde kullanmalarını sağlayacak uygun koşulları sağlamanın gerekliliği büyük önem arz etmektedir.

Her çocuk gibi özel yetenekli öğrencilerin de eğitim almaları temel haklarıdır. Bu eğitimin içeriğinin öğrencilerin kendi öğrenme özelliklerine uygun şekilde düzenlenmesi ihmal edilmemesi gereken bir gerekliliktir.

Özel yetenekli çocukların ailede başlayıp okulda devam eden eğitim serüvenlerinde fark edilebilmelerini, uygun eğitim fırsatlarına yönlendirilebilmelerini ve kapasitelerini geliştirmelerini sağlayacak koşulların temin edilebilmesi ve özel yetenekli çocuğu olan ailelerin çocuklarını daha yakından tanıyabilmelerinde kılavuz olması amacıyla Genel Müdürlüğümüz tarafından 2018 yılında “Özel Yetenekli Çocuğum Var” adlı kitap hazırlanmıştır. Şimdi de özel yetenekli çocukların özelliklerini bilmeleri ve bu çocukların eğitim ihtiyaçları doğrultusunda sınıf içi düzenlemeleri yapabilmeleri için sınıf ortamında yeterli beceriye sahip olmaları gereken öğretmenlerimize faydalı bir rehber olacağı düşüncesiyle “Özel Yetenekli Öğrencim Var” kitabı hazırlanarak öğretmenlerimizin ihtiyaçlarına cevap vermeye çalışılmıştır. Elinizdeki eserin siz değerli öğretmenlerimizin özverili çalışmaları ile hazırlanış gayesine hizmet edeceğine olan sonsuz inancımı dile getirirken eserin hazırlanmasında emeği geçen akademisyen ve öğretmenlerimize teşekkürlerimi sunuyorum.

Ahmet Emre BİLGİLİ

Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürü

SUNUŞ

Özel Yetenekli Öğrencim Var kitabı, adından anlaşılacağı üzere öğretmenlerimiz için hazırlanmış bilimsel bir kaynak ve el kitabı olma özelliğine sahiptir. Kitabın bir başka özelliği ise özel yetenekliler alanında çalışan akademisyenler ve öğretmenleri aynı çatı altında buluşturmasıdır. Bu yönüyle kitap teorinin ve pratiğin harmanladığı bir hüviyete sahiptir. Kitabın birinci bölümünde özel yeteneklilerin neden özel eğitime gereksinim duyan öğrenciler arasında sayıldıkları, özel yeteneklilikle ilgili kavramlar ve kuramlar, özel yetenekliliğin sınıflandırması ve yaygınlığı konularına yer verilmiştir. Böylece konunun teorik temelleri öğretmenlerimiz için açıklanmıştır. Kitabın ikinci bölümünde özel yetenekli öğrencilerin özellikleri ve gelişimleri açıklanmış, özel yetenekliliğin yanı sıra görülebilecek diğer gelişimsel sorunlar “İki Kere Farklı Çocuklar” başlığı altında anlatılmıştır. Kitabın üçüncü bölümünde özel yetenekli çocukların tanılanma süreçleri ele alınmıştır. Böylece öğretmenlerin çocukların özelliklerini bilmeleri ve bu bilgilere dayanarak özel yetenekli çocukların farkına varmaları için hazırbulunuşluklarının güçlendirilmesi amaçlanmıştır. Kitabın dördüncü ve beşinci bölümlerinde özel yeteneklilerin eğitimde kullanılan eğitim ve müfredat modelleri tanıtılmıştır. Özellikle

beşinci bölümde öğretmenlere yol gösterecek sınıf içi pratik eğitsel düzenlemeler ve zenginleştirme örnekleri sunulmuştur. Kitabın altıncı bölümünde özel yetenekli öğrencisi olan öğretmenlerin ailelere rehberlik yapma konusunda gereksinim duyacakları bilgiler paylaşılmıştır. Kitabın son bölümünde ise özel yetenekli öğrencilerin bazı özellikleri nedeniyle sınıf içinde yaşanabilecek problemler ve bunlara yönelik çözüm önerileri, özel yetenekliler için davranış ve sınıf yönetimine ilişkin bilgiler sunulmuştur.

Kitabın yazar kadrosu ve içeriği dikkate alındığında modern araştırmalar ile saha tecrübelerinin birleştirildiği bir kapsama sahip olduğu görülecektir. “Özel Yetenekli Öğrencim Var” isimli bu naçiz eserin eğitim fakültelerinde öğrenim gören öğretmen adaylarına ve özel yeteneklilerle çalışan kıymetli öğretmenlerimize faydalı olması en büyük temennimizdir. Kitabın hazırlanmasında emeği geçen BİLSEM öğretmenlerimiz, Bakanlık personeline ve akademisyen arkadaşlarımıza, Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürü’müz Sayın Prof. Dr. Ahmet Emre BİLGİLİ’ye teşekkür ederiz. En büyük teşekkürü ise özel yeteneklilerin eğitimine vizyon katan ve değer veren Sayın Bakanımız Prof. Dr. Ziya Selçuk Beyefendi’ye sunmayı bir borç biliriz.

Oktay KILIÇ & Dr. Mahmut ÇİTİL

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1

ÖZEL YETENEKLİLER ALANINA GİRİŞ..... 14

Bir Özel Eğitim Grubu Olarak Özel Yetenekliler ve Özel Eğitimlerinin Gerekçesi...	16
Özel Yeteneklilikle İlgili Temel Kavramlar	23
Zekâ ve Yetenek.....	24
Özel Yetenek Kavramı	28
Zekâ ve Özel Yeteneği Açıklayan Kuramlar	32
Özel Yetenekli Öğrencilerin Sınıflandırılması ve Yaygınlığı.....	40
Kaynakça.....	42

BÖLÜM 2

ÖZEL YETENEKLİLERİN ÖZELLİKLERİ VE GELİŞİMLERİ46

Özel Yeteneklilerin Özellikleri ve Gelişimleri	48
Erken Çocukluk Dönemi Özellikleri ve Gelişimleri.....	48
Bilişsel Özellikleri.....	51
Dil Gelişimi Özellikleri	58
Fiziksel Özellikleri	59
Sosyal, Duygusal ve Davranışsal Özellikleri.....	60
İki Kere Farklı Çocuklar	64
Özel Yetenekliler ve Özel Öğrenme Güçlükleri.....	65
Özel Yetenekliler ve Asperger Sendromu	68
Özel Yetenekliler ve Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu.....	69
Kaynakça.....	72

BÖLÜM 3

ÖZEL YETENEKLİLERİN TANILANMASI74

Özel Yetenekli Çocukların Tanılanması	76
---	----

Özel Yeteneklileri Tanılama Aşamaları	81
Adaylık Aşaması.....	82
Tanılama Aşaması.....	89
Seçme ve Yerleştirme Aşaması	92
Kaynakça.....	94

BÖLÜM 4

ÖZEL YETENEKLİLERİN EĞİTİMİ 96

Özel Yetenekli Öğrencilerin Eğitimleri.....	96
Eğitim Stratejileri.....	98
Gruplama.....	102
Hızlandırma.....	102
Zenginleştirme	104
Mentorluk.....	108
Eğitim Programı Modelleri	109
Purdue Üç-Evre Modeli	109
Okul Geneli Zenginleştirme Modeli	112
Otonom (Özerk) Öğrenme Modeli.....	113
Maker Modeli.....	114
ÜYEP Öğretim Programı Modeli.....	116
Bütünleşik Öğretim Modeli.....	117
Kaynakça.....	118

BÖLÜM 5

ÖZEL YETENEKLİLER İÇİN SINIF İÇİ EĞİTSEL DÜZENLEMELER 120

Özel Yetenekli Öğrenciler İçin Sınıf İçi Eğitsel Düzenlemeler	122
Özel Yetenekli Öğrencim Olduğunda	122
Öğretimin Planlanması.....	124

Sınıfta Farklılaştırma Nasıl Yapılır?	125
Sınıfta Zenginleştirme Nasıl Yapılır?.....	133
Destek Odasında Yapılacak Eğitsel Düzenlemeler	134
Olumlu Sınıf Ortamının Oluşturulması	139
Özel Yetenekli Öğrencilerin Öğretmenlerinin Özellikleri	143
Etkinlik Örnekleri	145
Kaynakça.....	155

BÖLÜM 6

ÖZEL YETENEKLİLER İÇİN EĞİTİMSEL REHBERLİK VE AİLELERLE İŞBİRLİĞİ..... 156

Özel Yetenekli Çocuğa Sahip Ailelerin Özellikleri ve İhtiyaçları	158
Özel Yetenekli Öğrencinin Velisiyle Yapılacak Görüşmede Yapılacaklar ve Aile Eğitimlerinde Dikkat Edilecek Hususlar	160
Özel Yetenekli Çocukların Anne Babaları Olmak Nasıldır?	161
Özel Yetenekli Öğrencilerin Ebeveynlerinin Karşılaşabileceği Bazı Sorun Alanları ve Öğretmenin Aileye Yönelik Tavsiyeleri.....	168
Okul ve Ev Ortamında Yapılacaklarla İlgili Özel Yetenekli Çocukların Ebeveynlerine Sunulabilecek Öneriler.....	174
Öğretmenlerin Karşılaşabileceği Bazı Sorular ve Verilebilecek Cevaplar	175
Kaynakça.....	182

BÖLÜM 7

ÖZEL YETENEKLİLERDE DAVRANIŞ VE SINIF YÖNETİMİ..... 184

Özel Yeteneklilerde Davranış ve Sınıf Yönetimi.....	186
Özel Yetenekli Öğrencilerin Eğitimsel Ortamlarda Yaşayabilecekleri Sorunlar	186
Mükemmeliyetçilik Özellikleri Nedeniyle Yaşayabilecekleri Sorunlar ve Çözüm Önerileri.....	187
Akran İlişkileri ve İletişim Özellikleri Nedeniyle Yaşayabilecekleri Sorunlar ve Çözüm Önerileri.....	191
Sıkılma ve Motivasyon Özellikleri Nedeniyle Yaşayabilecekleri Sorunlar ve Çözüm Önerileri.....	192

Aşırı Duyarlılık (Overexcitability) Özellikleri Nedeniyle Yaşayabilecekleri Sorunlar ve Çözüm Önerileri.....	193
Eş Zamanlı Olmayan Gelişim Özellikleri Nedeniyle Yaşayabilecekleri Sorunlar ve Çözüm Önerileri.....	198
Liderlik – Otorite Özellikleri Nedeniyle Yaşayabilecekleri Sorunlar ve Çözüm Önerileri.....	200
İlgi Çekme ve Çevre Özellikleri Nedeniyle Yaşayabilecekleri Sorunlar ve Çözüm Önerileri.....	204
Özel Yeteneklilerde Sınıf Yönetimi	206
Davranış ve Sınıf Yönetimi İçin Öğretmenlere Öneriler.....	208
Kaynakça.....	220

BÖLÜM 1

ÖZEL YETENEKLİLER ALANINA GİRİŞ

Dr. Mahmut ÇİTİL
&
Arş. Gör. Merve ÖZDEMİR KILIÇ

BİR ÖZEL EĞİTİM GRUBU OLARAK ÖZEL YETENEKLİLER VE ÖZEL EĞİTİMLERİNİN GEREKÇESİ

Özel yetenekliler; bilimin ilerlemesine, teknolojinin ve medeniyetin gelişmesine önemli katkılar sağlamış olan bireylerdir. Yeni bilgilerin üretilmesinde ve insanlığın bilgi birikiminin kuşaklar boyu aktarılmasında yine özel yeteneklilerin etkileri büyüktür. Bu nedenle özel yetenekli bireyler özenle eğitilmesi gereken bir grup olma özelliği taşımaktadırlar.

Okullar, bireylerin gelişimini eğitim öğretim faaliyetleri aracılığıyla sağlayan kurumlardır. Bu faaliyetlerin uygulanışı sırasında ise bireysel farklılıkların varlığı ortaya çıkmaktadır. Bireysel farklılıklar çok yönlüdür. Bu noktada zihinsel farklılıklar fiziksel farklılıklardan daha çok söz konusu olmaktadır. Bahsedilen zihinsel farklılığın eğitim öğretim sürecine yansması ise öğrencilerin bilgiyi öğrenme hızları ya da düzeyleri şeklinde olmaktadır. Bu kapsamda “farklı” olan bu bireyler için ilgi ve yetenekleri dikkate alan doğrultuda özel bir eğitim sunulması görüşü ortaya çıkar. Bu görüşten hareketle insanlığın gelişimine önemli katkısı olan “özel yetenekli öğrenciler” ayrı bir önem taşımaktadır [1].

Her çocuk gibi özel yetenekli öğrencilerin de eğitim almaları temel haklarıdır. Bu eğitimin içeriği de öğrencilerin öğrenme özelliklerine göre düzenlenmelidir.

Özel yetenekli öğrenciler; bilişsel, fiziksel, sosyal ve duygusal özelliklerinin etkisiyle olağan gelişim gösteren akranlarından farklı bir duruma sahiptirler [2, 3]. Özel yetenekli öğrencilerin bu kendine özgü özellikleri farklı gereksinimleri de beraberinde getirmektedir. Eğitim gereksinimleri de bu farklılıklar arasında değerlendirilmektedir. Her çocuk gibi özel yetenekli öğrencilerin de eğitim almaları temel haklarıdır. Bu eğitimin içeriği de özel yetenekli öğrencilerin kendi öğrenme özelliklerine göre düzenlenmelidir. Eğitimde fırsat eşitliği, farklı bireylerin bireysel özelliklerini göz önünde

bulundurarak eğitim verilmesini ifade etmektedir. Fırsat eşitliği Anayasa ile güvence altına alınmış bir haktır [4]. Dolayısıyla özel eğitime gereksinimi olan bireyler grubuna dâhil olan özel yetenekli öğrencilere ihtiyaçları doğrultusunda eğitim sağlanmadığı takdirde eşitsizlik ortaya çıkmış olacaktır. Özel eğitim; özel yetiştirilmiş personel, özel geliştirilmiş eğitim programları, özel araç gereçler ve yöntemler aracılığıyla özel eğitime ihtiyacı olan öğrencilerin gereksinimlerini, gelişimsel ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak üzere sürdürülen eğitimidir [5]. Eğitimin temel işlevi bireysel potansiyele odaklanarak bireyi yetenekleri doğrultusunda geliştirmek ve topluma yararlı hâle getirmektir. Bu da eğitim süreçlerinin bireylerin özel durumlarına göre düzenlenmesi gerektiği anlamına gelmektedir. Eğitimde “eşitlik” kavramına göre her bireyin kendi ilgileri, kapasitesi ve yetenek potansiyellerine göre eğitim alabilmelerini sağlayacak önlemler alınmasını gerektirmektedir. Özel yetenekli öğrencilere fırsat tanınarak yeteneklerini sergileyebilmeleri sağlanmalıdır [5, 6, 7, 8]. Çünkü eğitimin temel amaçlarından biri bireyin sahip olduğu potansiyeli en üst düzeyde geliştirmek ve bu potansiyellerin istenilen doğrultuda kullanılmasını sağlamaktır [9].

Özel yetenekli çocukların yüksek potansiyelleri nedeniyle özel olarak eğitilmelerine gerek olmadığı ve onların kendi kendine öğrenebilecekleri ve kendi yollarını çizebileceklerine inananlar bulunmaktadır [10, 11, 12]. Bu yanlış inanç ve tutumların yanı sıra özel yetenekli öğrencilerin diğer öğrenciler arasından seçilmesinin ayrımcılığa yol açacağı düşüncesi de yanlış tutumlar arasında gösterilebilir [13]. Özel yetenekli öğrencilerin kendine özgü birçok özelliği nedeniyle farklılaşan ihtiyaçları bulunmaktadır. Eğitim de bu farklılaşan ihtiyaç alanlarının başında gelmektedir. Bu kapsamda hem anne babalar hem de öğretmenler uygun eğitime yönlendirilmesinde ve dolayısıyla bireylerin gizil güçlerinin ortaya çıkartılmasında önemli rol oynamaktadır. Ancak yapılan araştırmalar göstermektedir ki özel yetenekli öğrencilerin farklı özellikleri ve gereksinimleri anne babalar ve öğretmenler tarafından çok da iyi bilinmemektedir [14].

Birçok toplumun gelişmişlik düzeyi engelli vatandaşlara uygun eğitimin sağlanıp sağlanmadığına bakılarak anlaşılabilir da söz konusu özel yetenekliler olduğunda aynı hassasiyetin gösterilmediği söylenebilir [15]. Bu nedenle de birçok ülkede özel eği-

timde en çok göz ardı edilen grubun özel yetenekli öğrenciler olduğu ve bu öğrencilerin eğitim imkânlarından yeterince yararlanamadıkları söylenebilir^[12,13]. Bu sebeple de yetenekleri desteklenmeyen ya da fark edilmeyen birçok özel yetenekli birey toplum içinde kaybolabilmektedir. Bu durumun oluşmasında ise yüksek potansiyelin kişiyi mutlak başarıya ulaştıracağı ve bu öğrencilerin her engeli aşacağına olan yanlış inanç etkili olmaktadır^[16]. Çoğu kişiye göre özel yetenekli öğrencilerin başarısız olması inanılmaz ve şaşırtıcı bir durumdur. Oysa uygun destekler sağlanmayan hiçbir yetenek ideal seviyeye erişemez. Toplumun oluşturan ve toplumun ilerlemesini sağlayan bireylerdir. Özel yetenekli bireyler de toplumun ilerlemesine ve gelişmesine önemli katkılar sağlayan bireyler oldukları için potansiyellerini en üst düzeyde kullanmaları için gereken desteğin onlara sunulması temel bir şarttır. Bunun için de ilk olarak özel yeteneğin zamanında tespit edilmesi, sonrasında da uygun bir program ve öğretmen rehberliğinde yönlendirilmesi gereklidir^[17].

Yukarıda da değinildiği üzere birçok toplum özel yeteneklilerin eğitimi konusuna yeterince önem vermese de bir o kadarı da konuya önemle yaklaşmıştır. Geçmişte ve günümüzde, dünyada ve tarihimizde özel yetenekli öğrenciler bazı toplumların her zaman dikkatini çekmiştir. Platon; yüzlerce yıl önce özel yetenekli bireyleri toplumun altın grubunu oluşturan, liderlik özelliklerine sahip kişiler olarak tanımlamış, etkinlik alanlarının ise devlet yönetimi olması gerektiğini söylemiştir^[13]. Bu amaçla bazı devletler; yönetimlerini devam ettirecek liderleri ve yönetim kadrolarını oluşturmak ve bilim, sanat, spor alanlarında özel yetenekli bu insanlardan yararlanmak istemişlerdir. Özel yetenekli bireylerin eğitimi için saray mektepleri, özel ortamlar gibi tarih boyunca çeşitli çalışmalar yapılmıştır^[15]. Ancak Platon'un bu tavsiyesini sistemli ve sürdürülebilir bir pratiğe dönüştürmeyi yalnızca bir toplum gerçekleştirebilmiştir. Osmanlı Devleti'nin Enderun Okulu yüzyıllar boyunca özel yetenekli bireylerin yetiştirildiği ve topluma katkı verdiği bir okul olarak tarihte önemli bir yer edinmiştir. Özel yetenekli çocukların eğitimi günümüzde de devletler, eğitimciler ve aileler için önemli bir konudur. Özel eğitim alanına dâhil edilen bütün bireyler gibi özel yetenekliler de akranlarından farklılaşan özellikleri nedeniyle bu grupta yer almaktadırlar. Medeniyet yarışında geri kalmak istemeyen tüm toplumlar kendi özel yetenekli

bireylerine önem verme gereği hissetmişlerdir. Bu kapsamda 1950'li yıllarda uzaya gidecek teknolojiye ulaşan toplumlar, kendi çocuklarının potansiyellerini en iyi biçimde şekillendirebilmiş toplumlardır. Gelişmiş Batı toplumları dışında Japonya, Kore ve Çin gibi Uzak Doğu ülkelerinin teknolojik ve ekonomik atılımlarında kurdukları eğitim sistemlerinin etkisi inkâr edilemez^[18]. Bu nedenle son yıllarda Türkiye'nin özel yetenekli öğrencilerin eğitimi konusunda ciddi bir ivmeye girdiği anlaşılmaktadır^[15]. Türkiye'de son dönemlerde kamu kuruluşları, sivil toplum örgütleri, medya ve üniversitelerin ortak bir çabayla özel yeteneklilerin eğitimi konusunda millî bir politika oluşturmaya çalıştıkları görülmektedir^[19]. Özel yetenekli öğrencilerin potansiyellerinin ülke kalkınmasına katkı sağlaması en büyük beklentilerin başında gelmektedir. Bunun için de iyi politikaların oluşturulması ve uygulanması gerekmektedir.

Medeniyet yarışında geri kalmak istemeyen tüm toplumlar kendi özel yetenekli bireylerine önem verme gereği hissetmişlerdir.

Özel yetenekli çocukların özelliklerinin anlaşılması, bu çocukların özel eğitime neden ihtiyaç duyduklarının izah edilmesini kolaylaştıracaktır. Özel yetenekli öğrenciler yapıları, ihtiyaçları bakımından yaşitlarından belirgin olarak farklıdır ve genel müfredat yerine farklılaştırılmış, bireyselleştirilmiş programlarla desteklenmeye gereksinim duyarlar^[20, 21, 22, 23, 24]. Ancak okullarda kullanılan programlar genellikle ortalama düzeydeki bireyler göz önünde bulundurularak hazırlanmaktadır. Bunun sonucu olarak da özel yetenekli öğrenciler programa ilgisiz kalabilmekte, edindikleri bilgiler zihinsel düzeylerinin altında kalmaktadır. Özel yetenekli öğrenciler eğitim sürecinde özelliklerine göre hazırlanmış koşullara ihtiyaç duyarlar. Bu nedenle özel yeteneğe sahip olan bu çocuklara potansiyellerini geliştirebilmeleri için özel ortamlar sunulmalıdır. Özel yetenekli öğrencilerden birinin bile eğitimden faydalanamaması, hem ülke hem de insanlık için büyük kayıplara neden olabilir^[25]. Bu kaybın önlenmesi için özel yetenekli öğrencilerin özel eğitim kapsamına dâhil edilerek özel geliştirilmiş programlar ve özel yetiştirilmiş personel tarafından eğitilmesi gerekmektedir.

“

Özel yetenekli öğrenciler ile ilgili doğru bilinen yanlışlar ve bu öğrencilere yönelik olumsuz tutumlar hakkında detaylı bilgileri almak için MEB Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün “Özel Yetenekli Çocuğum Var” kitabını inceleyebilirsiniz. Kitaba orgm.meb.gov.tr adresinden ulaşabilirsiniz.

”

Özel yetenekli öğrencilerin ayrıcalıklı haklara ve özel bir ilgiye sahip olmasını eleştirenlerin aksine bu öğrencilerin toplum için önemine ve özel bir eğitim almaları gerektiğine inanan araştırmacılar ise daha büyük bir çoğunluğu oluşturmaktadır. Alan yazında birçok araştırmacının özel yetenekli öğrencilerin özel bir eğitim almaları gerektiğini ve toplumsal önemlerini vurguladıkları görülmektedir. Bu görüşler şu şekilde özetlenebilir [13, 18, 25, 26].

- Özel yetenekli öğrencilerin geleceğin sanatçıları, liderleri ve bilim insanları olacağı öngörülmektedir. Bu nedenle özel yetenekli bireylerin eğitimleri son derece önemlidir. Dolayısıyla özel yetenekli öğrencilerin, sahip oldukları özellikler doğrultusunda gelişimlerini sürdürebilmeleri için küçük yaşlardan başlayarak kendi düzeylerine uygun öğrenme deneyimlerinden yararlanmaları gerekmektedir.
- Özel yetenekli öğrenciler evlerinde, okulda ve çevrelerinde fark edilmez ve desteklenmezse bu özellik çocuğa ağır bir yük getirebilir. Bu durum sadece çocuk için değil, onunla ilişkisi olanlar için de bir problem oluşturabilir.
- Okulda yapılan çalışmalar ve verilen ödevler çocukların seviyelerine uygun olmazsa okul onlar için sıkıcı bir hâle gelebilir. Bu da öğrencilerin öğrenmeye ya da okula karşı olumsuz tutum geliştirmesine ve başarısız olmasına neden olabilir.
- Özel yetenekli öğrencinin okulun ilk dönemlerinde edindiği kolay başarı anlayışı, ilerleyen yıllarda çocukta etkili çalışma becerilerinin kazanılmasını olumsuz etkileyebilir. Çünkü yıllar ilerledikçe konular karmaşıklaşacak ve zorlaşacak, daha fazla çalışma ve konsantrasyon gerektirecektir. Özel yetenekli öğrencinin erken yaşlardan itibaren yeterli bir çalışma disiplini geliştirmesi ve kendine uygun ulaşılabilir hedefler belirlemesi sağlanmalıdır. Bunun için de öğrencilerin özel bir ilgi ve eğitim imkânına sahip olmaları şarttır.
- Özel yetenekli bireyler teknoloji, bilim, iş, sanat ve hizmet sektörlerinde insanlığa katkıda sağlayabilecek değerli bir ekonomik ve beşerî kaynaktır. Bu kaynağın iyi işlenmemesi kaybedilmesine yol açabilir. Gelişmiş toplumlara bakıldığında birkaç insanın o ülkeyi ekonomik ve beşerî açıdan çok ileriye taşıdığı görülebilir.

- Özel yetenekli bireyler; kendi hâline bırakılıp yönlendirilmediklerinde ve kendini gerçekleştirme, yaratıcılık, üretme becerileri hususunda desteklenmediğinde yıkıcı olabilmekte, kendilerine ve çevrelerine zarar verebilmektedirler. Kendilerine bir faydası olmayan işlere fazla zaman ayırmak gibi yanlışlarla karşı karşıya kalabilmektedirler. Bu açıdan özel yetenekli bireylere sadece akademik destek sağlamak yerine onun sosyal ve duygusal gelişimini de dikkate alan eğitsel ve sosyal desteklerin sağlanması gerekir. Bu destek hem özel yetenekli bireyin toplumda daha mutlu ve üretken olmasına hem de toplumun daha sağlıklı işlemesine katkı sağlayacaktır.
- Özel yetenekli bireyler eğer erken yaşta doğru yönlendirilirse gelişimleri hızlanmakta ve topluma sundukları katkı artmaktadır. Özel yeteneklilerin özel eğitim kapsamı dışında kalması, ülke ve insanlık açısından büyük bir kayıp olmaktadır.

Sonuç olarak özel yetenekli öğrencilerin doğuştan sahip oldukları olağanüstü potansiyellerini geliştirerek kapasitelerinin en iyi şekilde ortaya koyabilmesini sağlamak, ülkemizin bugünü ve geleceği açısından stratejik önem arz etmektedir [4]. Özel yetenekli bireyler geleceği değiştirebilecek potansiyele sahip oldukları için bu potansiyel işlenmediğinde ülkelerin de geleceği tehlikeye atılmış olacaktır [4].

ÖZEL YETENEKLİLİKLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR

İnsanoğlu çağlar boyunca kendini geliştirmenin yolunu aramıştır. Bu arayış içerisinde bazı insanlar farklı özellik ve bakış açılarıyla diğerlerine öncülük etmişlerdir [18]. Tarih boyunca bazı liderler, mucitler ve sanatçılar dünyada iz bırakan mühim kişiler olmayı başarabilmiştir. Bu kişilerin birçoğunda ise yüksek zekâ veya özel yeteneğin olduğu tahmin edilmektedir [27]. Özel yetenekli öğrencileri anlamak için özel yetenekliliği açıklayan kavramları ele almakta fayda bulunmaktadır.

Zekâ ve Yetenek

Zekâ; geçmişten günümüze kadar farklı yaklaşımlar içerisinde birçok kez tanımlanmış olsa da hakkında en çok araştırma yapılan tartışmalı konulardan biridir. Zekâ ile ilgili birçok çalışma yapılmasına rağmen zekânın kesin bir tanımı yapılamamıştır. İlk zamanlar tek etmenle açıklanan zekâ, zamanla birden çok etmenle açıklanmaya çalışılmış ve farklı zekâ alanlarının da dâhil edildiği çoklu bir zekâ tanımına doğru yönelmiştir [28, 29]. Günümüzde hâlâ zekâ kavramına ilişkin ortak bir tanımı kullanılmamaktadır.

İlk zekâ tanımlarından biri Galton'a aittir. Galton "zekânın genel bir kapasite olduğunu, bu bilişsel kapasitenin temellerini ise bilgi edinme kanalları olan duyarların oluşturduğunu iddia etmiştir" [30]. Galton; insanların genel bir zihinsel yeteneği olduğunu, bilgilerin duyu organları aracılığıyla beyne iletildiğini ve bu nedenle algılamada farklılıklar olduğunu söylemiş, zekâ üzerinde çevrenin etkisinin çok az olduğunu belirtmiştir [31]. Spearman ise zekânın sayısal ve sözel alanlar olarak iki grupta toplanan genel yeteneklerden oluştuğunu iddia etmiştir. Spearman, özel yeteneklerin de zekâ ürünü olduğunu kabul etmekle birlikte kişiye göre farklılık gösterdiği için bunların genel zekâ puanına katkıda bulunduğu görüşünü savunmuştur [28]. Galton'un tanımına karşı çıkan Binet'e göre ise zekâ, "çok daha karmaşık ve bu nedenle çok farklı zihinsel bilişenlerden oluşmaktadır" [30]. Binet; geliştirdiği zekâ testinde "şekil, tasarım ve cümle belleğinin; soyut sözcüklerden anlam çıkarabilme kapasitesinin, kavrama ve yargılama yeteneklerinin ölçülmesini" hedeflemiştir. Terman ise Binet'in bu çalışmasını revize ederek Stanford-Binet Zekâ Testini geliştirmiştir. Böylece zekâ kavramının yanı sıra IQ (zekâ bölümü puanı) kavramı da literatürde kullanılmaya başlanmıştır [30]. Terman (1925) zekâyı "kavram oluşturma ve bunların önemlerini belirleyebilme yeteneği" olarak tanımlamıştır [32]. Thorndike (1927) zekâyı "gerçek ya da doğru cephesinden bakarak uygun ve gerekli cevapları bulma gücü"; Thurstone (1941) "içgüdüsel davranışları dizginlemek, farklı karşılıkların olabileceğine ilişkin esnek bir hayal gücü geliştirmek ve elden geçirilmiş içgüdüsel davranışları elle tutulur davranışlar hâline dönüştürmek kapasitesi" olarak açıklamıştır [32]. Piaget (1952) ise zekâyı "fiziksel ve sosyal çevreye uyum sağlamada kullanılan kavrayışa dayalı yapılandırmanın üstün nitelikli düzenleme ya da dengeleme biçimlerini ifade eden

terim" olarak tanımlamıştır [32]. Gardner'a göre ise zekâ "bir ya da birden fazla kültür için değerli olan bir ürünü ortaya koyma ya da problem çözme yeteneği"dir [33].

Burada ele alınan tanımlamalardan da görüldüğü üzere zekâ birçok farklı yeteneğin bir arada olduğu bir bütündür. Türkçede anlak, dirayet, zeyreklik, feraset gibi farklı kullanımları da olan zekâ "insanın düşünme, akıl yürütme, objektif gerçekleri algılama, yargılama ve sonuç çıkarma yeteneklerinin tamamı" olarak tanımlanmaktadır [34]. Zekânın kabul edilen tek bir tanımının bulunmaması durumu yetenek kavramı için de benzerlik arz etmektedir.

Yetenek kavramı da dilimizde "bir kimsenin bir şeyi anlama, yapabilme niteliği veya bir duruma uyma konusunda organizmada bulunan ve doğuştan gelen güç, kapasite" olarak tanımlanmaktadır [34]. Bloom'a (1985) göre yetenek ise "özel ilgi alanlarında olağan üstü yetenek başarı ya da beceriyi içermektedir" [35]. Yetenek kavramı için İngilizcede daha çok "talented" terimi kullanılmaktadır [4]. Özel yetenekli çocuklardan bahsedilirken de daha çok "gifted child" terimi kullanılmaktadır. Görüldüğü üzere zekâ farklı yeteneklerden oluşan bir yetenekler bütünüdür.

Yetenek; bir kimsenin bir şeyi anlama, yapabilme niteliği veya bir duruma uyma konusunda organizmada bulunan ve doğuştan gelen güç, kapasitedir.

“
Yetenek; bir kimsenin bir şeyi anlama, yapabilme
niteliği veya bir duruma uyma konusunda
organizmada bulunan ve doğuştan gelen güç,
kapasitedir.
”

Özel Yetenek Kavramı

Özel yetenek ve üstün zekâ terimlerinin de birçok farklı tanımı olduğu görülmektedir. Bu tanımlar arasındaki temel farklar ise geleneksel yaklaşımlarla yeni yaklaşımlar arasındaki farklı bakış açılarından kaynaklanmaktadır. Bu doğrultuda tanımlar, alandaki gelişmelere paralel olarak bir önceki tanıma yapılan eklemeler ya da geliştirmeler olarak şekillenmiştir. Araştırmacılar ilk zamanlarda zekâ testlerinin ölçüm sonuçlarının üstün zekâlılığı ya da özel yetenekliliği nitelediğini savunmuşlardır. Daha sonra gelen bazı araştırmacılar ise zekâ testlerinden farklı ve çoklu bir yaklaşımı benimsemişlerdir. Üçüncü grup araştırmacılar ise ilk iki grubun yaklaşımının önemli olduğunu belirtmekle birlikte başka psikolojik değişkenleri de tanımlamalara ek olarak sunmuşlardır. Son grup araştırmacılar ise çok geniş bir bakış açısı ile ilk üç gruba ait birçok düşünceye ek olarak yeteneği, salt bireye indirgmeden çevresel faktörleri de kapsayan gelişimsel bir yaklaşımla ele almışlardır [36]. Ancak burada üstün zekâ ve yetenek konusunda alan yazının öncülerinin görüşlerine kısaca değinmekte fayda bulunmaktadır.

Konuyla ilgili ilk çalışmaları yapan Galton, üstün zekâyı kalıtsal bir yetenek olarak kabul etmiştir. Çünkü Galton, araştırmalarında deha kişilerin akrabalarının içinde de bir ya da birden fazla deha bulunduğunu saptamıştır [30]. Galton'a göre "bireysel farklılıklar, duysal yeteneklerdeki farklılıklardan kaynaklanır, bireyin duyuları ne kadar keskin olursa zekâsı o kadar keskin olur" [28]. Galton'dan sonra alanın öncüsü olan Terman ise üstün zekâyı IQ (Intelligence Quotient) ile eş değer tutmuş ve zekâ testlerinde belli bir puana ulaşan ve üst dilime girebilenleri üstün zekâlı olarak kabul etmiştir.

Zekânın tek faktörle açıklanamayacağını düşünen bazı araştırmacılar ise performans temelli başka faktörlerin de önemine vurgu yapmışlardır [36]. Örneğin Renzulli (1986), yaratıcılığını sergileyerek başarı gösteren bireyler üzerinde yaptığı incelemeler sonucunda özel yetenekliliğin insanın üç temel özelliği arasındaki ilişkiden kaynaklandığını ve bu üç özelliğin yetenek (genel ve özel yetenek), yaratıcılık, motivasyon olduğunu savunmuştur. Aşağıda özel yeteneği açıklayan kuramlar kısmında farklı yaklaşımların bakış açıları özetlenmiştir. Ancak burada Türkiye'nin özel yetenek konusundaki bakış açısına değinmekte fayda bulunmaktadır.

Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından 1991 yılında düzenlenen I. Özel Eğitim Konseyi'nde özel yetenekliler, "Genel ve/veya özel yetenekleri açısından yaşitlarına göre yüksek düzeyde performans gösterdiği konunun uzmanları tarafından belirlenmiş kişilerdir" tanımı yapılmıştır [37]. Başka alan uzmanlarının da benzer tanımlar yaptığı görülmektedir. Sak'a göre özel yetenek, "insanlık yaşamı için temel değeri olan ve iyi tanımlanmış yetenek alanlarında sahip olunan olağanüstü potansiyel veya kapasitedir" [30]. Bir başka tanımda ise özel yetenekli çocuklar; "seçkin yeteneklerinden dolayı yüksek seviyeli iş yapmaya yeterli, bu alanda profesyonel olarak bilinen kişiler tarafından belirlenmiş, yüksek düzeyde yaratıcı özelliklere ve belli bir görev alanında ödev sorumluluğuna sahip bireyler" olarak tanımlanmıştır [38].

Zekâ ve özel yeteneklilik kavramları konusunda yaklaşık yüz yıllık bir tanımlama çabası ve araştırma geçmişi olduğu görülmektedir. Türkiye'de ise 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren konuyla ilgili bilimsel çalışmaların başladığı söylenebilir [39]. Bu çalışmalarda özel yetenekliliğin üstün beyin gücü, üstün zekâ ve üstün yetenek gibi farklı kullanımının olduğu anlaşılmaktadır. 2013 yılından bu yana MEB bu farklı kullanımların yerine "özel yeteneklilik" kavramını tercih etmektedir [15]. Buraya kadar ele alınan tanımlardan anlaşılacağı üzere zekâ, yetenek, üstün yetenek ya da özel yetenek kavramları tek bir tanım ya da yaklaşım üzerinden açıklanamamakta ve bu kavramlar için üzerinde fikir birliğine varılmış bir tanım bulunmamaktadır [40]. Ancak Türkiye'de özel yeteneklilik konusundaki en kesin ve resmî tanım Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nde (ÖEHY) yer almaktadır. Yönetmeliğe göre özel yetenekli birey; "zekâ, yaratıcılık, sanat, spor, liderlik kapasitesi veya özel akademik alanlarda akranlarına göre yüksek düzeyde performans gösteren birey"dir [41].

“
Zekâ; insanın düşünme, akıl yürütme, objektif gerçekleri algılama, yargılama ve sonuç çıkarma yeteneklerinin tamamıdır.
”

ZEKÂ VE ÖZEL YETENEĞİ AÇIKLAYAN KURAMLAR

Zekâyla ilgili ilk kuramlar incelendiğinde Tek Etmen Kuramı, Çift Etmen Kuramı, Temel Kabiliyetler Kuramı ve Çok Etmen Kuramı gibi denemelerin yapıldığı görülmektedir^[12]. Zekânın genel bir yetenek olduğunu düşünenlerin görüşleri “**Tek Etmen Kuramı**”nın temelini oluşturmaktadır. Aristo’dan bu yana birçok düşünür zekâyı, her tür sorunun çözümünde aynı derece etkili olan genel bir güç olarak tanımlamıştır. Bu bakış açısına göre zekâ elektriğe benzetilebilir. Oysa bireyler arasında farklar varsa aynı bireyin zekâsını oluşturan çeşitli yetenekler arasında da önemli ayrıcalıklar vardır.

Spearman, ortaya koyduğu “**Çift Etmen Kuramı**” ile genel düşünsel yeteneği açıklamaya çalışmıştır. Bu kurama göre bir genel yetenek ile birçok özel yetenek bir araya gelerek zihinsel gücü oluşturmaktadır. Spearman, bu genel yeteneği zekâ olarak adlandırmış ve “karmaşık ilişkileri görebilme” gücü olarak ifade etmiştir. Spearman’a göre genel zekâ gücü niteliğinde bir genel etmen vardır ve bunun adı “*G etmeni*”dir. Spearman’a göre birey ne kadar zeki ise bir durum karşısında o kadar çok ilişki kurar ve karmaşık bir problemi çözmek için bile en kolay yolu bulur. Bu gizil güç, tüm alanlarda aynı şekilde kendini göstermektedir. Zekâ düzeyini yansıttığına inanılan tepki çeşitlerinin önemli bir kısmı arasında mükemmel olmamakla birlikte olumlu ve yeterli korelasyonlar vardır. Spearman’a göre bu tepkilerin birinde takvim yaşı düzeyinin üzerine çıkabilen bir deneğin, ilişkili olan öteki tepkilerde de o yaş düzeyinin üzerine çıkması beklenebilir^[12]. Özetle bu görüşü savunanlar, zekâyı çeşitli tepki veya davranışlarda etkili olan bir genel etmenle bundan bağımsız olan çeşitli özel etmen ya da özel yeteneklerin toplamı olarak görmektedirler.

Spearman ve takipçileri testlerin sağladığı sonuçları takvim yaşı, zekâ yaşı ve zekâ bölümü gibi tek bir değerle ifade etmekte sakınca görmemişlerdir^[12]. Thurstone’a göre de zekâ, birçok düşünsel yeteneğin birleşiminde ortaya çıkar. Bunlar; sözel kavram, sözel akılcılık, sayısal yetenek, tümevarımsal muhakeme, bellek, uzaysal düşünme ve algı hızıdır. Thurstone, “*Grup Faktörleri Kuramı*” olarak da adlandırılan “**Temel Kabiliyetler Kuramı**”nda Spearman’ın genel zekâ üzerinde durmasına karşı

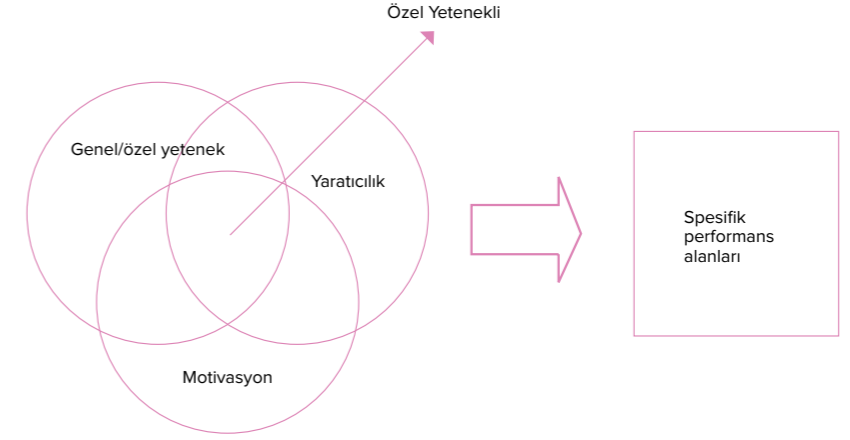
çıkılmaktadır. Thurstone, zekâyı çok boyutlu bakmış, her boyutun bir zihinsel yeteneği temsil ettiğini söylemiştir. Bu bağlamda sözel akılcılık, kavrama, hızlı hesaplama becerisi, hızlı idrak edebilme, güçlü hafıza, tümevarımsal muhakeme ve mekânsal canlandırma olmak üzere yedi temel beceriden söz etmiştir.^[42] Bu kuramı savunanlar ise zekâ testlerinin kesin sınırlara imkân verecek bir yeterliliği olmadığını iddia etmektedirler ve *yüzdellik* kavramını ortaya atmışlardır. Thurstone’a göre *G etmeni* yoktur ve zekâ bölümü niteliğinde tek bir değerle belirtmek doğru değildir. Aynı zekâ bölümü puanına sahip iki bireyin bile birbirinden çok farklı olduğu görülecektir. Zekâyı “**Çok Etmen Kuramı**” ile açıklayanlardan Thorndike ise zekâyı mekanik, sosyal ve soyut olmak üzere üç boyutta ele almıştır. Mekanik zekâ, alet kullanma ve makine işletebilmede kendini gösterirken sosyal zekâ kişiler arası ilişkiler üzerinde etkili olmaktadır. Soyut zekâ ise sembollerle düşünmede ve bilimsel ilkeleri kavramada öne çıkmaktadır.

Zekâ ve yetenek konusundaki çalışmalar ilerledikçe farklı bakış açıları ile kuramların da ardı ardına ortaya çıktığı görülmektedir. Tannenbaum (1983) geliştirdiği “**Psikososyal Sınıflar Kuramı**”nda özel yetenek türlerini ender yetenekler, artık yetenekler, hisseli yetenekler ve tuhaf yetenekler olmak üzere dört sınıfta gruplamıştır^[43]. *Ender yetenekler* az sayıda olurlar ve toplumun önemli gereksinimlerini karşılarlar. Einstein, Edison, Fleming, Right Kardeşler, Fatih Sultan Mehmet, Mimar Sinan ve Atatürk gibi isimler bu yetenek türüne örnek olarak verilebilir. *Artık yetenekler* ise olağanüstü yaratıcılıklarıyla insanların duygu ve duyarlılıklarını sanat, edebiyat, müzik ve felsefe gibi alanlarda artıran şahıslardır. Picasso, Mozart, Kant ve Nietzsche gibi sanatçı ve düşünürler bu yetenek türüne örnek olarak verilebilir. *Hisseli yetenekler*, daha çok kamu hizmetleri veren özel yeteneklerdir. Bu kimselerden medeniyetin gelişim rotasını değiştirebilecek yaratıcı ürünler ortaya koymaları ya da davranışlar göstermeleri beklenmez. Toplumda bu tür yeteneklere olan ihtiyaç niceliksek ve dönemsel olarak değişmektedir. Arzın talepten fazla olduğu durumlarda bu tür yetenekler toplumda iş dahi bulamazlar. Bu yetenek türüne doktorlar, avukatlar ve öğretmenler örnek olarak verilebilir. *Tuhaf yetenekler* ise toplumun eğlence, gülme ve magazin gibi ihtiyaçlarını karşılayan yetenekler ile zamanla değerini yitirmiş yetenekleri oluştururlar. Toplumsal değerleri diğer gruplardaki yeteneklerin değerlerine göre çok

azdır. “Guinness Rekorlar Kitabı”na giren birçok yetenek, televizyon programlarında yarışmalarda karşılaşılan yetenekler, nalbur, kalburcu, semerci, çömlekçi vb. meslekler bu yetenek türüne örnek olarak verilebilir [30]. Bu sınıflamanın temelini toplumsal ihtiyaçlar ve değerler oluşturmaktadır. Diğer bir deyişle üstün yetenek hiyerarşisini toplumsal değerler belirler [45]. Bu noktadan hareketle toplumun bazı olağanüstü yeteneklere olağanüstü değer verdiği, bazı sıra dışı yeteneklere ise neredeyse hiç değer vermediği görülür. Ancak toplumun az değer verdiği bir yetenek türü fazla değer verdiği bir yetenek türünden psikolojik olarak daha karmaşık, bilişsel olarak daha üst düzey olabilir. Yani yeteneğin bilişsel veya psikolojik olarak daha üst düzey olması toplum nezdinde bu yeteneğin değerini artırmayı garanti etmemektedir. Yeteneğin değeri, toplumun bu yeteneğe olan ihtiyaç düzeyine bağlıdır [30].

Beşgen Kuram'a göre bir kişinin özel yetenekli sayılabilmesi için beş temel ölçütü karşılaması gerekmektedir. Bunlar; olağanüstülük ölçütü, enderlik ölçütü, üretkenlik ölçütü, kanıt ölçütü ve değer ölçütüdür [30]. Bu kuramda *olağanüstülük ölçütü*, bireyin zihinsel işlevlerinin yaşlılarına göre çok daha iyi olmasını ifade eder. *Enderlik ölçütü*, bireyin üstün olduğu alandaki seviyesinin ait olduğu toplumda az rastlanır olması durumudur. *Üretkenlik ölçütü*, bireyin var olan potansiyelini herhangi bir alanda üst düzeyde sergilemesidir. *Kanıt ölçütü*, bireyin üstün zekâlı oluşunun güvenilir ve geçerli ölçme araçları sonuçlarıyla ortaya konmasıdır. *Değer ölçütü* ise bireyin üstün yeteneğinin toplum yararına kullanılması durumunu ifade eder. Beşgen Kuram Sternberg ve Zhang'ın teorik olarak geliştirdiği örtük bir kuramdır. Yani bu kuram bilimsel araştırmaların bir ürünü olmayıp Sternberg ve arkadaşlarının bireysel düşünce ve yargılarının ürünüdür. Beşgen Kuram'a göre bir alanda özel yetenekli bireyler tanılanırken o alanda önemli işlevleri olan zihinsel beceriler dikkate alınmalı ve bu becerileri ölçen araçlar kullanılmalıdır [30, 46].

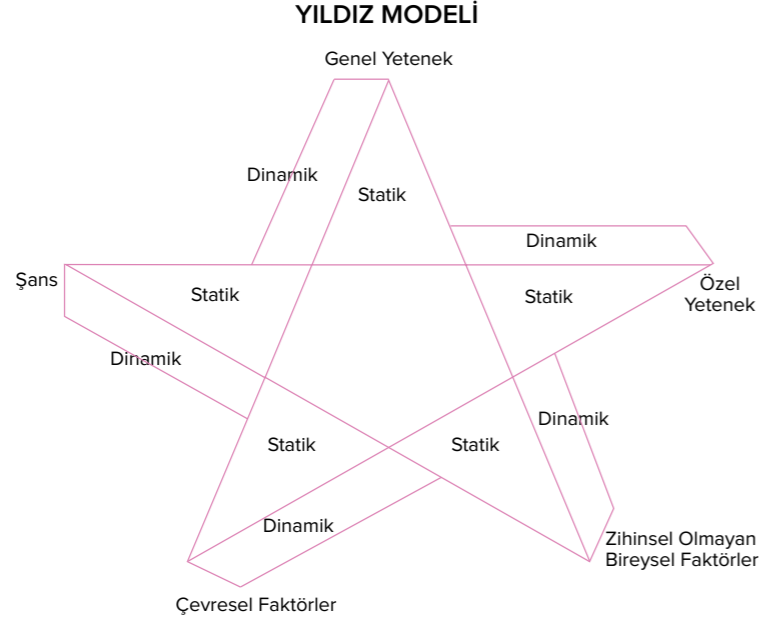
Üç Halka Kuramı'nı ortaya atan Renzulli'ye (1978) göre özel yeteneklilik, üç alanın etkileşiminden oluşmaktadır. Bunlar ortalama üstü genel ve özel yetenek, yaratıcılık ve motivasyondur. Birçok kuram ve yaklaşıma göre toplumun %2-3'ü özel yeteneklidir. Renzulli bu görüşe karşı çıkmaktadır. Ona göre genel veya özel yetenek alanında üst %15-20'lik dilime giren kişiler üstünlük potansiyeline sahip bireylerdir [30].

Şekil 1. Üç Halka Kuramı

Renzulli'ye göre ortalama üstü genel yetenek; üst düzey soyut düşünme, yeni durumlara uyum, hızlı ve doğru olarak bilgiliyi anımsama alt bileşenlerinden oluşur. Özel yetenek ise bahsi geçen genel yeteneğin özel alanlarda uygulanması, problem çözümü sürecinde ileri strateji ve bilgilerin kullanılabilme kapasitedir. Yaratıcılık ise akıcı, esnek ve orijinal düşünme, merak, risk alma ve estetik özelliklere duyarlılık alt bileşenlerinden oluşmaktadır. Üç Halka Kuramı'nın son halkası olan motivasyon ise özgüven, çalışma azmi, yoğun ilgi ve istek gibi alt bileşenlerden oluşmaktadır. Bunlardan birinin hiç olmaması veya belirli bir düzeyin altında olması özel yetenekliliğin oluşumunu engeller. Ancak özel yetenekli olabilmek için her üç yetenek alanında da çok yüksek potansiyele sahip olmak şart değildir [30].

Yıldız Modeli'ni geliştiren Tannenbaum (1983, 2003) gelişmiş yeteneğin yalnızca yetişkinlerde bulunduğunu ve çocukların üstün yetenek potansiyeline sahip olduklarını iddia etmektedir [30]. Tannenbaum'a göre bilime, sanata ve genel olarak insanlık yaşamına olağanüstü katkılarda bulunan kişiler bu eylemlerini yetişkinlik yıllarında gerçekleştirirler. Çocukluk yıllarında ise bu başarıların potansiyel işaretlerini gösterirler. Ancak çocuklukta ortaya çıkan bu özelliklerin yaşla olgunlaşp yetişkinlikte olağanüstü yeteneğe dönüşmeleri garanti edilememektedir. Yıldız Modeli'ne göre üstün zekânın oluşumunu beş unsur etkilemektedir. Bunlar genel yetenek, üstün özel yetenek, zihinsel olmayan bireysel özellikler, destekleyici çevresel faktörler ve şanstır [47].

Şekil 2. Yıldız Modeli

Gardner'ın (1983) **Çoklu Zekâ Kuramı**'na göre özel yetenek bilişsel alanlarda çeşitlilik gösterir. Bireyin yetenek düzeyleri bu alanlar arasında farklılaşmaktadır. Ancak yetenek alanları birbirini etkileyebilir^[11]. Gardner'a göre zekâ türleri sekiz alanda gruplandırılmaktadır. Bu alanlar; mantıksal-matematiksel zekâ, sözel-dilsel zekâ, görsel zekâ, içsel zekâ, sosyal-kişiler arası zekâ, müziksel-ritmik zekâ, doğa zekâsı, kinestetik-bedensel zekâdır^[44]. Sözel zekâ; okuduğunu ve dinlediğini anlama, yazılı ve sözlü dili kullanabilme gibi becerileri içerir. Mantıksal-matematiksel zekâ: muhakeme edebilme, tümevarım ve tümdengelim, soyut ve sembolik problemleri çözebilme, sayısal hesaplamalar yapabilme becerisine dayalı zekâ türüdür. Görsel-uzamsal zekâ; üç boyutlu düşünebilme, yeniden yaratma, değiştirip dönüştürme gibi becerileri içerir. Müziksel zekâ; sesleri ayırt edebilme, ritim, tınlama duyarlılığı gibi becerilere dayanır. Bedensel-kinestetik zekâ, bedeninin bir bölümünü ya da tamamını kullanabilme kapasitesi olarak tanımlanır. Kişiler arası zekâ; başkalarını tanıyabilme, etkili iletişim kurabilme becerilerini içerir. İçsel zekâ; kişinin kendini tanıması, duygu ve düşünce yapısının farkında olması şeklinde tanımlanabilir. Doğacı zekâ; doğayı tanıma, ona katkıda bulunma ve onunla uyum içinde yaşayabilme becerilerini içerir^[13, 44].

Sternberg; zekâyı açıklarken çevreyi değiştirebilme, toplumsal çevreye uyum sağlayabilme ve uygun çevreyi seçebilme davranışlarını ön plana çıkarmaktadır. **Başarılı Zekâ Kuramı** adı verilen bu kuramda Sternberg; zekâdan söz ederken yaratıcı zekâ, analitik zekâ ve pratik zekâ olmak üzere üç tür zekâdan bahsetmektedir [30]. *Başarılı Zekâ Kuramı*'na göre bireyler analitik zekâ, pratik zekâ ve yaratıcı zekâ türlerinden en az birinde iyi olduklarında ya da bu zekâ türleri arasında iyi bir denge kurulabildiklerinde yaşamlarında başarılı olabilmektedirler. **Ayrımsal Üstün Zekâ ve Özel Yetenek Kuramı** ise üstün zekâyı ve özel yeteneği teorik olarak birbirinden ayırmakta, üstün zekânın nasıl özel yeteneğe dönüştüğünü açıklamaya çalışmaktadır. Bunar göre üstün zekâ doğuştan gelir, özel yetenek ise doğuştan gelen kapasitenin yaşama gelişmesi ile oluşur. Bu yaklaşıma göre herhangi bir alanda akranlarına göre üst %10'luk dilim içinde bulunan kişiler üstün zekâlı veya özel yetenekli kabul edilirler. Bu kuram; üstün zekâ, üstün yetenek, çevresel katalizörler, bireysel katalizörler, deneyim-öğrenme ve şans olmak üzere altı bileşenden oluşmaktadır.

Özel yeteneği ve zekâyı açıklayan güncel ve önemli kuramlardan biri olan Cattell-Horn-Carroll (CHC) Kuramı'na da değinmek gerekmektedir. Flanagan ve arkadaşlarının geliştirdiği **CHC Kuramı**; Raymond Cattell, John Horn ve John Carroll'a ait orijinal ve de geniş çapta etki yapmış çalışmaların en güncel bütünlüğünü sunmaktadır^[49]. CHC Kuramı, bilişsel ve akademik beceri yapısının en kapsamlı ve ampirik açıdan en fazla destek gören psikometrik kuramıdır^[50, 51]. Bu kurama göre zekâ 10 temel bilişsel beceriden oluşmaktadır. Bu on bileşen ise yaklaşık 80 alt beceri ve yetenekten oluşmaktadır^[49]:

1) Akıcı Zekâ (Gf); genel akıl yürütme, tümevarım, niceliksel akıl yürütme, Piaget'i akıl yürütme ve akıl yürütme hızı alt bileşenlerinden oluşmaktadır.

2) Kristalleşmiş Zekâ (Gc); dil gelişimi, sözlüksel bilgi, dinleme becerisi, genel bilgi, kültür hakkındaki bilgi, genel bilimsel bilgi, coğrafya başarısı, iletişim becerisi, sözlü üretim ve akıcılık, dil bilgisi duyarlılığı, yabancı dil yeterliliği ve yabancı dil ilgisi alt bileşenlerinden oluşmaktadır.

3) Kısa Süreli Hafıza (Gsm); hafıza süresinin uzunluğu, çalışan hafıza ve öğrenme becerisi alt bileşenlerinden oluşmaktadır.

4) Uzun Süreli Depolama ve Geri Çağırma (Glr); ilişkisel hafıza, anlamlı hafıza, serbest çağrışım hafızası, fikirsel akıcılık, ilişkisel akıcılık, ifadenin akıcılığı, adlandırma becerisi, kelime akıcılığı, şekilsel akıcılık, şekilsel esneklik, problemlere karşı duyarlılık, özgünlük/yaratıcılık ve öğrenme becerilerinden oluşmaktadır.

5) İşlem Yapma Hızı (Gs); algısal hız, test yapma oranı, sayı becerisi, semantik işleme hızı, akıl yürütme hızından oluşmaktadır.

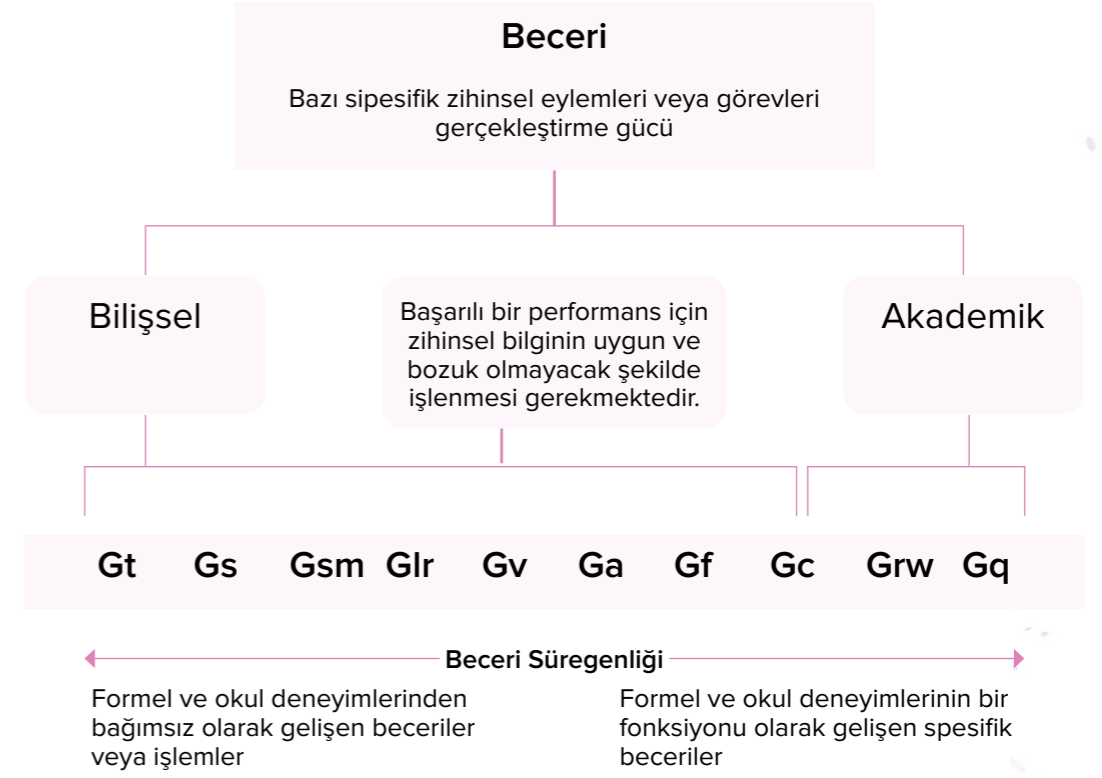
6) Karar Verme Hızı / Tepki Süresi (Gt); basit tepki süresi, seçim tepki süresi, zihinsel karşılaştırma hızı alt bileşenlerinden oluşmaktadır.

7) İşitsel İşleme (Ga); fonetik kodlama (analiz-sentez), konuşma seslerinin ayrıştırılması, işitsel uyarıcılara verilen tepki süresi, ses özelliklerine ilişkin hafıza, genel ses ayrıştırma becerisi, geçici sıralama, müziksel ayrıştırma ve yargılama, ritimlerin sürdürülmesi ve yorumlanması, ses yoğunluğu süresinin ayrıştırılması, ses frekansının ayrıştırılması, işitme ve konuşma eşiği, kesin ses aralığı ve sesin konumlandırılması alt bileşenlerinden oluşmaktadır.

8) Görsel İşleme (Gv); görselleştirme, mekânsal ilişkiler, görsel hafıza, ifade hızı, ifadenin esnekliği, mekânsal tarama, dizisel algı entegrasyonu, uzunluk tahmini, algısal yanılamayla algısal farklılıklar ve imgeleme becerisi alt bileşenlerinden oluşmaktadır.

9) Niceliksel Bilgi (Gq), matematik bilgisi ve başarısından oluşmaktadır.

10) Okuma ve Yazma (Grw); okuma kodlarının çözülmesi, okuduğunu anlama, sözlü dili kavrama, çıkartmalı test becerisi, heceleme becerisi, yazı yazma becerisi, ana dili kullanım bilgisi ve okuma hızı alt bileşenlerinden oluşmaktadır.

Şekil 3. Bir İnsanın Zihinsel Beceriler Süreğenliği

Yüksek seviyede bağıntılı olmalarına karşın, bilişsel beceri ile akademik başarının iki farklı ve ayrı yapıyı temsil ettikleri düşünülmektedir. Öte yandan akademik ve bilişsel becerilerin birbirinden uzak ve ayrık iki farklı kavram olduklarını söylemektense bir ucunda bu iki beceri tipinin formel eğitimin ve doğrudan öğrenmenin/öğretimin bir fonksiyonu olarak geliştiği ve diğer ucunda da yine bu iki beceri tipinin formel eğitimden ve okul temelli deneyimlerden tamamen bağımsız şekillendikleri bir süreğenlik üzerinde yer aldıklarını belirtmek çok daha doğru olacaktır^[49]. Kısaca CHC Kuramı; zekâyı, kişinin doğuştan getirdiği özellikleri ile sonradan edindiği bilgileri bir süreklilik içerisinde ve çeşitli alt boyutlarıyla ele alan bir beceriler bütünü olarak açıklamaktadır.

Zekâyı ve özel yetenekliliği açıklayan başka kuramlar da bulunmaktadır. Örneğin aşırı duyarlılık alanlarına odaklanan Dabrowski Modeli (olumlu parçalanma teorisi); üstün yeteneklilerin psikomotor, duyumsal, düşünsel, imgesel ve duygusal olmak üzere beş tür aşırı uyarılabilirlik durumunu yetenek, zekâ ve özel beceriler ile birlikte ele alan gelişimsel bir yaklaşımdır. Diğer kuramlara da Meta Kuram, Emergenik Kalıtım ve Epigenetik Gelişim Kuramı, Greenspan'ın Kişisel Yeterlilik Modeli, Üç Katmanlı Bilişsel Beceri Kuramı, Akıcı-Kristalleşmiş Gf-Gc Kuramları örnek olarak verilebilir [30, 48]. Kitabımızın bu bölümünde tüm kuramlara yer vermek mümkün görünmemektedir.

Ele alınan kuramlar özetlenecek olursa geleneksel yaklaşımda üstün zeka / özel yetenek, standart zekâ testleri sonucunda belli bir zekâ bölümü puanının (130 ve üzeri IQ) üstü olarak kabul edilmiştir. Bu yaklaşıma karşı çıkan araştırmacılar ise zekâ testlerinin tek başına yeterli olamayacağını ifade etmişler, psikolojik değişkenlere dikkat çekmişler ve çoklu bir yaklaşımı benimsemişlerdir. Örneğin Gardner'ın çoklu zekâ teorisi ve Renzulli'nin üç halka teorisi (yetenek, yaratıcılık ve motivasyon) bu anlamda çok popüler olmuştur [27]. Son dönemde ise tüm bunların yanı sıra çevresel faktörleri de kapsayan gelişimsel yaklaşımların ön plana çıktığı görülmektedir [52]. Bu açıdan bakıldığında önceleri zekâyı bakış genetik kaynaklı iken zamanla üstün yetenek kavramı özel yetenekler üzerinden tanımlanmaya başlamıştır. Gelişimsel yaklaşımlar özel yeteneğin sabit belirtilerini belirlemeden çok yeteneğin gelişim süreçlerini açıklamaya yönelmişlerdir [52].

ÖZEL YETENEKLİ ÖĞRENCİLERİN SINIFLANDIRILMASI VE YAYGINLIĞI

Özel yetenekli çocuklarla ilgili birçok farklı sınıflandırma bulunmaktadır. Yukarıda da görüldüğü üzere zekâ ve özel yeteneği açıklayan birçok farklı kuram ve yaklaşım olduğundan her yaklaşım beslediği kuramsal temele göre bir açıklama ve sınıflandırma yapmaktadır.

Genel olarak özetlenirse özel yetenekli çocukların hem IQ düzeylerine göre hem de gösterdikleri olağan dışı davranışsal özelliklerine göre farklı biçimlerde sınıflan-

dırıldıkları görülmektedir [30]. IQ temelli sınıflandırmalarda genellikle 130 IQ puanı ve yukarısının özel yetenekli olduğu, puan arttıkça da sınıflandırmaların değiştiği görülmektedir. Yetenek temelli sınıflandırmada ise üstün yetenekli çocuk, özel yetenekli çocuk, yaratıcılık yeteneği ayrıcalıklı olan çocuk (özgün düşünen), liderlik gizil gücü ayrıcalıklı olan çocuk (diğer kişileri etkileme yeteneği), olağanüstü yetenekli çocuk (müzik, bale tiyatro gibi alanlarda yüksek performans), psikomotor alanlarda yetenekli çocuk (hız, güç ve spor alanlarında yetenekli olanlar), parlak çocuk şeklinde sınıflandırmaların yapıldığı görülmektedir [25]. Gardner'ın geliştirdiği çoklu zekâ kuramı ile zekânın, tek bir faktörle açıklanamayacak kadar çok sayıda yeteneği içerdiğini savunduğu görülmektedir [55]. Ayrıca üstün yetenekli çocukların arasında özel gruplar olan deha çocuklarda savant sendromu, Williams sendromu gibi farklı gruplandırmaların da bazı araştırmacılarca yapıldığı görülmektedir [30, 54]. Bunların yanı sıra iki kere farklı çocuklar (twice-exceptional), parlak çocuklar gibi sınıflandırmaların da kullanıldığı görülmektedir [56]. İki kere farklı çocuklara bir sonraki bölümde ayrıntılı olarak değinilmiştir.

Bu sınıflandırmalara göre özel yetenekli çocukların toplumdaki rastlanma düzeyleri de değişkenlik göstermektedir. Yukarıda ele alınan kuramlar incelendiğinde özel yetenekli çocukların toplumun üst %2-3'lük dilimini oluşturduğu konusunda büyük oranda bir fikir birliği bulunmaktadır. Ancak Renzulli gibi bazı araştırmacıların bu oranı %10-15'lere kadar çektiği de görülmektedir. Ataman'a göre "zihinsel gelişimi, akranlarına göre iki zekâ yaşı ileride olan bir çocuğa gelişigüzel seçilmiş yüz çocuk arasında bir tane rastlanırken daha yukarı zihin düzeyinde olan (örneğin Einstein) bir çocuk için bir milyon çocuk taramak gerekmektedir" [57]. TÜBİTAK'ın yaptığı bir araştırmaya göre Türkiye'de özel yetenekli bireyler nüfusun yüzde 2'sini oluşturmaktadır [58]. Bu denli ender rastlanan çocukların fark edilmesi ve uygun ortamlarda desteklenerek yetiştirilmeleri toplumun geleceği açısından önemli olmaktadır. Ancak bu çocukların bir tanesinin bile eğitim kapsamı dışında kalması toplum için büyük bir kayıp olacaktır [25]. Bu nedenle özel yetenekli çocukların özellikleri, tanımları ve eğitimi konularını da ele almakta fayda bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

- [1] Özenç, E. G., & Özenç, M. (2013). Türkiye’de üstün yetenekli öğrencilerle ilgili yapılan lisansüstü eğitim tezlerinin çok boyutlu olarak incelenmesi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 171 (171), 13-28.
- [2] Akarsu, F. (2004). Üstün yetenekliler. Şirin, M. R., Kulaksızoğlu, A. ve Bilgili A. E. (Ed) *I. Türkiye Üstün Yetenekli Çocuklar Kongresi Makaleler Kitabı* içinde, (s.127-154). Yayın No.: 64, Çocuk Vakfı Yayınları, İstanbul.
- [3] Akçamete, A. G. (2010). *Genel eğitim okullarında özel gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim*. (3. Baskı), Kök Yayıncılık, Ankara.
- [4] Levent, F. (2011). Üstün yetenekli çocukların hakları el kitabı: Ana baba ve öğretmenler için. Çocuk Vakfı Yayınları. 1. Türkiye Çocuk Hakları Kongresi. İstanbul.
- [5] Ataman, A. (2003). Sınıfta iletişimde karşılaşılan davranış problemleri. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1(3), 281-292.
- [6] Celkan, H. Y. (1991). *Eğitim Sosyolojisi*. Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Yayınları, Erzurum.
- [7] Ergün, M. (1992). *Eğitim ve toplum (Eğitim sosyolojisine giriş)*. 2. Baskı, Ocak Yayınları, Ankara.
- [8] Hotaman D. ve Yüksel-Şahin, F. (2009, 1-3 Ekim). Üstün yetenekli öğrencilerin eğitiminde fırsat eşitliği ile kişisel, eğitsel ve mesleki rehberlik yardımı. *Uluslararası 5. Balkan Eğitim ve Bilim Kongresi “Günümüzde Balkanlarda”*, 2009, 1-3 Ekim, Edirne.
- [9] MEB (1991). *I. Özel eğitim konseyi, üstün yetenekli çocuklar ve eğitimleri*. Ankara: MEB Özel Eğitim ve Rehberlik Dairesi Başkanlığı.
- [10] Ataman, A. (2007). Üstün zekâlılar ve üstün yetenekliler. S. Eripek (Ed.), *Özel Eğitim içinde* (s.172-194). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi.
- [11] Akkanat, H. (2004). Üstün veya özel yetenekliler. M.R. Şirin, A. Kulaksızoğlu, A. E. Bilgili.(Haz.). Üstün yetenekli çocuklar seçilmiş makaleler kitabı içinde (s. 169 – 194). İstanbul: Çocuk Vakfı.
- [12] Enç, M. (2005). Üstün beyin gücü. Ankara: Gündüz. (İlk Baskı: 1979: Üstün Beyin Gücü. Ankara: A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi).
- [13] Ataman, A. (2019). Bir özel eğitim kategorisi olarak özel yetenekliler. Özmen, R & Ataman, A (Ed.).*Öğrenme güclüğü ve özel yetenek içinde* (ss.179-202). Ankara: Maya Yayıncılık
- [14] Erdoğan, R. (2016). Üstün zekâlı öğrenciler ve eğitimlerine yönelik tutum ölçeği. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi.
- [15] Çitil, M. (2018). Türkiye’de üstün yeteneklilerin eğitimi politikalarının değerlendirilmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 220(143-172).
- [16] Çağlar, D. (2004). Okulda başarısız olan üstün zekâlı çocuklar. M. R. Şirin, A. Kulaksızoğlu, A. E. Bilgili (Haz.). *Türkiye üstün yetenekli çocuklar kongresi seçilmiş makaleler kitabı* (s. 409-415). İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- [17] Özdemir, G. (2017). *Üstün yetenekli öğrencilere yönelik zenginleştirilmiş öğretim programının bilimsel süreç becerilerine ve başarıya katkısına ilişkin eylem araştırması*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- [18] Çitil, M. (2016). Üstün yetenekli öğrencilere sunulan olumlu davranışsal destek temelli problem davranışları önleyici sınıf yönetimi uygulamaları: eylem araştırması. (Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- [19] Davaslıgil, Ü. & Leana, M. Z. (2004). Üstün zekâlıların eğitimi projesi. *I. Türkiye Üstün Yetenekli Çocuklar Kongresi Bildiriler Kitabı*, 85-100.
- [20] Feldhusen, J.F. (1997). Educating teachers for work with talented youth. In N. Colangelo & G. A. Davis (Eds.), *Handbook of Gifted Education* (pp. 547–555).

- [21] Hunsaker, S.L. (1994). Adjustments to traditional procedures for identifying underserved students: Successes and failures. *Exceptional Children*, 61(1), 71-77.
- [22] Renzulli, J. S. (1999). What is this thing called giftedness, and how do we develop it? A twenty-five year perspective. *Journal for the Education of the Gifted*, 23(1), 3-54.
- [23] Clark, C., & Callow, R. (2002). *Educating the gifted and talented*. London: A NACE/Fulton Publication.
- [24] Horn, C. (2002). “Raising expectations of children from poverty”. *Gifted Education Press Quarterly*, 16(4), 2-5.
- [25] Ataman, A. (Ed.). (2009). *Özel Gereksinimli çocuklar ve özel eğitime giriş*. (7.Baskı) Ankara: Gündüz.
- [26] Bilgili, A. E. (2000). Üstün yetenekli çocukların eğitimi sorunu. *M. Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 12, 59-74.
- [27] Çitil, M., & Ataman, A. (2018). İlköğretim çağındaki üstün yetenekli öğrencilerin davranışsal özelliklerinin eğitim ortamlarına yansması ve ortaya çıkabilecek sorunlar. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 38(1), 185-231.
- [28] Bektaş, M. (2007). *Hayat bilgisi dersinde ailelerin çoklu zekâ kuramı hakkında bilgilendirilme biçimlerinin ve öğrencilerin farklı baskın zekâ gruplarında yer almalarının proje başarıları ve tutumlarına etkisi*. (Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- [29] Sternberg, R. J., Jarvin, L., & Grigorenko, E. L. (2011). *Explorations in giftedness*. Cambridge University Press.
- [30] Sak, U. (2010). *Üstün zekâlılar: Özellikleri, tanımları eğitimleri*, Ankara: Maya Akademi,
- [31] Levent, F. (2014). Üstün yetenekli çocukları anlamak: üstün yetenekli çocuklar sarmalında aile, eğitim sistemi ve toplum. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- [32] Suveren, S. (2006). *Anasınıfına devam eden çocuklar arasından üstün yetenekli olanların belirlenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- [33] Akkan, H. (2012). Üstün zekâlı 6-8. sınıf öğrencilerinin iki farklı akademik ortamdaki sosyometrik statülerine göre empatik eğilimleri, yaşam doyumları ve aile yaşantıları. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- [34] TDK (Türk Dil Kurumu) (2016). Güncel Sözlük. http://www.tdk.org.tr/index.php?option=com_gts&view=gts sayfasından erişilmiştir.
- [35] Shaklee, B. D. (2009). Domains of talent. V B. Kerr (ur.), *Encyclopedia of giftedness, creativity, and talent* (str. 257–258).
- [36] Öpengin, E. (2011). Üstün zekâlı öğrencilerin bakış açısıyla üstün zekâ etiketinin öğrencilerin çeşitli algıları üzerindeki etkileri. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- [37] Özel Eğitim Konseyi Ön Raporu, (1991). Birinci Özel Eğitim Konseyi. MEB yayınları
- [38] Kuzu, İ. Y. & Şenol, C. (2011). Bilim ve sanat merkezlerinde kullanılan öğretim yöntemlerinin incelenmesi. *Eğitim Bilimleri ve Uygulama Dergisi*. 10 (19), 1-24.
- [39] Çitil, M. (2017). *Türkiye’de özel eğitim: Tarihsel, politik ve yasal gelişmeler*. Ankara: Vize Yayıncılık.
- [40] Leana Taşçılar, M. Z. & Kanlı, E. (2014). Üstün zekâlı ve normal gelişim gösteren çocukların, mükemmeliyetçilik ve öz-saygı düzeylerinin incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 47(2), 1-20.
- [41] Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği (2006). T.C. Resmi Gazete 31.05.2006 tarih ve 26184 sayılı
- [42] Bildiren, A. (2018). Üstün yetenekli çocuklar (4. Baskı). Ankara: PegemA
- [43] Sak, U. (2011). Üstün yetenekliler eğitim programları modeli (ÜYEP) ve sosyal geçerliliği. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 36(161), 213-229.
- [44] Gardner, H. (1999). Çoklu zekâ: görüşmeler ve makaleler. İstanbul: Enka Okulları Yayınları.
- [45] Demirel, Ş., & Sak, U. (2011). Yetenek hiyerarşisi: Üstün yetenek türlerinin toplumsal değerleri üzerine bir araştırma. *Turkish Journal of*

Giftedness & Education, 1(1).

- [46] Karabey, B., & Yürümezoğlu, K. (2015). Yaratıcılık ve üstün yetenekliliğin bazı zekâ kuramları açısından değerlendirilmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (40), 86-107.
- [47] Bakır, B. (2015). *Üstün zekâlı olan ve üstün zekâlı olmayan öğrencilerin benlik algısı ve ebeveynlerinin çocuk yetiştirme stilleri üzerine bir yapısal eşitlik modellemesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mersin Üniversitesi, Mersin.
- [48] Sak, U. (2013). *Kitap İncelemeleri*. Turkish Journal of Giftedness & Education, 3, 48.
- [49] Flanagan, D. P., Ortiz, S., O., Alfonso, V., C. & Mascolo, J., T. (2006). Academic Achievement and the Cattell-Horn-Carroll (CHC) Theory in *The Achievement Test Desk Reference: A Guide to Learning Disability Identification (pp.18-47)*, 2nd Edition, Hoboken, NJ: John Wiley & Sons
- [50] Flanagan, D. P. & Dixon S. G. (2013). The Cattell-Horn-Carroll theory of cognitive abilities. In *Encyclopedia of Special Education*. John Wiley & Sons. DOI: 10.1002 / 9781118660584
- [51] McGrew K., S. & Wendling, B., J. (2010). Cattell–Horn–Carroll cognitive-achievement relations: what we have learned from the past 20 years of research. *Psychology in the Schools*, Vol. 47(7), 651-675
- [52] Kaufman, S. B. ve Sternberg R.J. (2008). Conception of giftedness, In S. I. Pfeiffer (Ed.), *Handbook of giftedness in children* (pp. 71-92), N.Y. Springer Science Business Media
- [53] Bakioğlu, A. & Levent F. (2013). Üstün yeteneklilerin eğitiminde Türkiye için öneriler. *Üstün Yetenekli Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 31-44
- [54] Borland, J. H. (Ed.). (2003). *Rethinking gifted education*. Teachers College Press
- [55] Gardner, H. (2010). *Zihin çerçeveleri: Çoklu zekâ kuramı*. (E.Kılıç, Çev.). İstanbul: Alf
- [56] Callard-Szulgit, R. D. (2010). *Parenting and teaching the gifted*. R&L Education
- [57] Ataman, A. (Ed.). (2014). *Üstün zekâlılar ve üstün yetenekliler konusunda bilinmesi gerekenler*. Ankara: Vize
- [58] MEB (Millî Eğitim Bakanlığı) (2013). *Üstün Yetenekli Bireyler Strateji ve Uygulama Planı 2009-2013*. Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü. http://www.tubitak.gov.tr/sites/default/files/10_ek-1_ustunyetenekliler.pdf sayfasından erişilmiştir.

BÖLÜM 2

ÖZEL YETENEKLİLERİN ÖZELLİKLERİ VE GELİŞİMLERİ

Muhsin Bakan & Rahşan Onat

ÖZEL YETENEKLİLERİN ÖZELLİKLERİ VE GELİŞİMLERİ

Son yıllarda eğitimin bireysel özellik ve ihtiyaçlara göre düzenlenerek bireyselleştirilmesi yoğun olarak tercih edilen bir uygulamadır. Bu açıdan özel yeteneklilerin ayırt edici özelliklerini ve gelişim evrelerindeki farklılıkları bilmek, hem onları fark edebilmek hem de uygun şekilde destekleyebilmek açısından önemlidir. Özel yetenekli kişileri topluma ve insanlığa faydalı kılmak için bu kişilerin özelliklerinin bilinmesi ve davranışlarının sebeplerinin anlaşılması önemlidir^[1]. Özel yetenekliler birçok alanda farklı veya akranlarından ileri düzeyde özellikler taşımaktadır. Bu özellikleri; öncelikle erken çocukluk dönemi özellikleri, sonrasında ise bilişsel, dil, fiziksel, sosyal, duygusal ve davranışsal özellikler başlıkları altında anlatmaya çalışacağız. Ayrıca her özellik ile ilgili muhtemel davranışlara ve dikkat edilmesi gereken hususlara değineceğiz. Aşağıda sıralanacak özelliklerin tamamının her özel yetenekli bireyde gözlenemeyeceğini belirtmekte fayda var.

Erken Çocukluk Dönemi Özellikleri ve Gelişimleri

Her çocuk için geçerli olmasa da özel yetenekli çocukların erken çocukluk döneminde de akranlarından daha hızlı bir gelişim sergiledikleri söylenebilir^[1]. Alan yazında, özel yetenekli bireylerin bebekliklerinden itibaren gelişim aşamalarına akranlarından daha önce ulaştıkları belirtilmektedir. Bu çocuklar bazı gelişim alanlarında akranlarında hızlı ilerlerken bazı alanlarda benzer, bazı alanlarda ise daha yavaş bir gelişim izleyebilirler^[2]. Ancak erken çocukluk döneminde özel yeteneklilik potansiyelinin anlaşılması biraz zordur. Ülkemizde kullanılan birçok zekâ testi dört ve daha yukarı yaştaki çocukların potansiyelini belirleyebilmektedir. Bu kapsamda gelişim envanterleri çocuğun akranlarına göre performans farklılığını ortaya çıkarmada daha etkili bir araçtır. Yani çocuğun yaşına göre sergilemesi gereken beceri ve davranışlara bakılarak akranlarından farklı olup olmadığı belirlenebilir. Bazı temel özellikler erken dönemde de özel yeteneklilik konusunda ipucu vermektedir. Bebeklik ve okul öncesi dönemindeki erken gelişim özel yeteneklilik işaretleri genel olarak şunlardır^[1, 2, 3, 4, 5]:

- Bebeklikte olağanüstü atik olma, yüksek aktiflik düzeyi
- Uzun dikkat süresi
- Aynı simaları akranlarına göre daha erken tanıma ve ayırt etme, anne, baba ve bakıcılarına diğerlerine göre daha erken gülümseme
- Keskin gözlem becerisi
- Erken dil gelişimi, erken konuşma
- Erken yürüme
- Gelişmiş hafıza
- Çabuk öğrenme
- Yüksek merak düzeyi
- Okumaya ve kitaplara erken merak
- Işık, ses ve ağrıya bazen aşırı tepki
- Bilgiyi etkin aktarma
- Özgün oyunlar ve fikirler üretme
- Akran oyunlarında liderlik etme
- Şakadan anlama
- Canlı hayal gücü
- Duyarlı ve sevecen davranma
- Tuvalet becerisini erken kazanma
- El-göz koordinasyonunu erken kazanma
- Ayırt edici uyku düzeni, uykuya daha az ihtiyaç duyma
- Nesne sürekliliğini daha erken yaşta fark etme (Akranları, bir nesne gözlerinin önünden alındığında yok olduğunu sanırken özel yetenekli çocuklar o nesnenin yok olmadığını bilir ve kaybolduğu yerde onu aramaya çalışırlar.)

- Korunum ilkelerini daha erken yaşta kazanma [Bir bütünün parçalara ayrılması ile toplam miktarının değişmediğini (madde korunumu), bir tel parçasının kıvrıldığında uzunluğunun değişmediğini (uzunluk korunumu), farklı şekillerdeki kaplardan birbirine aktarılan sıvının miktarının değişmediğini (nitelik değişmezliği), bitişik olan nesnelerin aralarındaki mesafenin artırılması ile miktarının değişmediğini (sayı korunumu), bir kâğıdın parçalara ayrıldığında da kapladığı alanın değişmediğini (alan korunumu) ve bir oyun hamurunun şeklinin değiştirilmesi ile ağırlığının değişmediğini (ağırlık korunumu) daha erken yaşlarda fark ederler.]
- Benmerkezci düşünmeden erken çıkma (Yaşıtları, bir nesnenin sadece kendi gördükleri kısmı gibi olduğunu düşünürken özel yetenekliler bu düşünceden daha erken sıyrılıp o nesnenin farklı bakış açılarından da farklı görünebileceğini keşfederler. Örneğin akranları telefonda konuşurken karşıdaki kişinin “Ne yapıyorsun?” sorusuna “Görmüyor musun, sarı arabamla oynuyorum.” diye cevap verirken üstün yetenekli çocuk telefonda kişinin kendisinin gördüklerini göremeyeceğini bilir.)

Bu genel özelliklerin yanı sıra alan yazında boyamsal araştırmalar sonucunda özel yetenekli çocukların belli yaş aralıklarında hangi gelişimsel özellikleri gösterdikleri tespit edilmiştir. Bu çalışmalar genellikle “özellik bazlı sınıflandırma” yöntemlerinde araştırılmış ve literatüre kazandırılmıştır. Ruf’un (2005) ikinci ve üçüncü düzey özel yetenekli çocukların genel gelişimsel özelliklerinin yaşlara göre görülme zamanları ve dağılımlarına ilişkin tasnifi birleştirilerek aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Yaş/Dağılım	Özellikler
Geneli doğumdan kısa bir süre sonra	Çevresine karşı duyarlılık gösterir.
Çoğunluğu 12 aylık olana kadar	Ebeveynlerine isteklerini tek kelime ve işaretlerle anlatmaya başlarlar. Renk, şekil, harf ve rakamlar arasındaki farklılıkları keşfeder.
Neredeyse tamamı 12 aylık olana kadar	Çevresindekilerin aralarında konuştuklarının bir kısmını, kendisine sorduklarını ve yönergeleri anlamaya başlar.
Çoğu 18 aylık olana kadar	Renklerin çoğunu öğrenir. Tek haneli sayıları sayabilir.

Birçoğu 24 aylık olana kadar	Bütün alfabeyi öğrenir. Yapbozlarla oynamaya ilgi duymaya başlar. Zengin sözcük dağarcığı ile karmaşık konuşmaya başlar. Kendisine okunan kitapları hafızada tutmaya başlar. İki haneli sayıları saymaya başlar.
Çoğu 30 aylığa kadar	Hecelelemeye karşı ilgi göstermeye başlar.
Çoğu 36-40 aylığa kadar	İnce motor gelişimlerine bağlı olarak sayıları, harfleri ve ismini yazmaya başlar.
Birçoğu 44 aylığa kadar	Tabelalardaki yazıları okuyabilir.
Çoğu 4 yaşa kadar	Fizik kurallarını merak etmeye ve kullanmaya, aletlerin çalışma prensiplerine ilgi duymaya başlar. Sayıları geriye doğru saymaya ve basit toplama ve çıkarma işlemleri yapmaya başlar.
Birçoğu 5 yaşa kadar	Kitapları ezberden okumaya ve sonrasında basit düzeydeki kitapları okumaya başlar. Soyut kavramları merak etmeye ve sorular sormaya başlar.
Birçoğu 6 yaşa kadar	Basit çarpma ve bölme işlemleri yapmaya başlar. Kitapları bilgi edinmek için okumaya ve bilgi öğrenmekten zevk almaya başlar. 11 yaş civarındaki kitap okuma becerileri sergilemeye başlar.
Birçoğu 7 yaşa kadar	Bilgi içerikli kitaplar okumaya ilgi duyar. Okulda derslerin yavaş ilerlediğinden şikâyet edebilir.

Bilişsel Özellikleri

Özel yetenekli öğrencilerin akranlarına göre en hızlı ilerleme kaydettikleri alan zihinsel gelişimleridir. Bu kapsamda özel yetenekli öğrenciler zihinsel açıdan birçok önemli özelliğe sahiptirler. Yukarıda genel özellikler bölümünde değinildiği üzere üstün yetenekli öğrencilerin öğrenme ve düşünme konusunda büyük bir avantaja sahip oldukları söylenebilir. Özel yetenekli öğrencilerin zihinsel özellikleri aşağıda özetlenmektedir [1, 3, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14]:

- *Kolay ve hızlı öğrenirler.* Halk deyimıyla “Leb demeden leblebiyi anlarlar.” Bu özellikleri sebebiyle bilgilerin yavaş verildiği durumlarda ya da gelişimi olağan ilerleyen öğrencilerden oluşan sınıflarda -zenginleştirme yapılmamışsa- çabuk sıkılabilir ve bazı davranış problemleri sergileyebilirler. İlgilerinin dağılmaması için zihinsel olarak hep aktif kalmaları ve yeni bilgiler öğreniyor olmaları gerekir. Bu sebeple yalnız ya da kendi zihinsel seviyelerindeki bireylerle çalıştıklarında daha çok konsantre olduklarını görebilirsiniz.

“

Özel yeteneklilerin de çocuk olduğunu ve çocuksu davranabileceğini bilmek gerekir. Bir özel yetenekli çocuktan sürekli olgun birey davranışları sergilemesini beklemek ona yapılacak büyük bir haksızlıktır.

”

- *Öğrenme ve öğrenme süreçlerini çok severler.* Bu arzularını hep doyurmaya çalışırlar. Hep yeni ve farklı bilgiler öğrenmek isterler ve bu öğrenme süreci onlara haz verir.
- *Zihin enerjileri olağanın üzerinde yüksektir.* Zihnen aktif olmak isterler ve bundan haz duyarlar. Zihinlerinin aktif olmadığı işlerden çabuk sıkılabilir ve bu işleri reddedebilirler.
- *Hızlı düşünürler.* Akranlarından daha hızlı düşünüp doğru yanıtlar verirler.
- *Bilgiye açtırlar.* Küçük yaşlardan itibaren kitapları bilgi edinme aracı olarak kullanmaya başlarlar. Küçük yaşta ansiklopedi okuyup bitiren özel yetenekli çocuklara rastlayabilirsiniz. Yeni bilgiler edinmekten haz duyarlar.
- *Detaylı araştırmalar yapmaktan hoşlanırlar.* Özellikle ilgi duydukları alanlarda detaylı araştırmalar yapıp o alana ilişkin her türlü bilgiye ulaşmak isterler. Örneğin uçaklara ilgi duyuyorlarsa bu alanın bütün detayına hâkim olana kadar araştırma yapmaya çalışırlar. Bu özelliği sergilemeyen özel yetenekli bireye kazandırılacak en önemli becerilerden biri araştırma yapma motivasyonudur. Ayrıca onlara bilgiye ulaşma yollarını ya da başka bir deyişle bilimsel araştırma yöntemlerini öğretmek kendilerini geliştirebilmeleri açısından büyük bir öneme sahiptir.
- *Bilgiyi, “nedenleri ve nasıl”larıyla birlikte detaylı olarak öğrenmek isterler.* Verilen bilginin altında yatan mantığa önem verir ve ikna edilmek isterler. Mantıklarına uymayan bilgiyi reddederler. “Neden?” sorusunu çok sık sorarlar. Bu sebeple hap bilgiler değil, altında yatan mantığı da içeren bilgiler onlara hitap eder.
- *Sayısal alan becerileri akranlarından yüksektir.* Sayılarla uğraşmayı ve genel olarak matematiği severler. Matematiğin soyutluğu onları zorlamaz, aksine ilgilerini daha çok çeker.
- *Uçuk gibi gözüken fikirleri vardır.* Bu özelliklerinden dolayı yargılanabilir ya da fikirleri önemsenmeyebilir. Bu da onların farklı düşünme ve özgün olma eğilimlerini köreltebilir. Bu tür durumlarda onları eleştirmektense fikirlerini geliştirmelerine destek olmak, yaratıcılıklarının artmasına katkı sağlayacaktır.

- *Dikkat düzeyleri yüksektir.* İlgi duydukları alanlarda, özellikle de zihinsel aktivitenin yoğun olduğu konulara dikkatlerini toplayarak konsantre bir şekilde uzun süreli odaklanırlar. Bu durumlarda kendilerine seslendiğinizde sizi duyamayabilir ya da duysa bile yaptığı işten vazgeçemeyebilirler. Konsantre oldukları işten alıkonulmaları, kimi zaman öfkelenmelerine ve abartılı tepkiler vermelerine sebep olabilir.
- *Gözlem ve analiz yetenekleri gelişmiştir.* İnce detayları rahatlıkla fark edebilirler. Keskin gözlemler yapıp detaylı bilgiler öğrenerek etkili analizler yaparlar. Benzerlik ve farklılıkları hemen fark ederler. Sıklıkla olmasa da detaylara çok dalıp geneli kaçırdıkları görülebilir.
- *Yapboz oyunlarında çok başarılıdırlar.* Küçük yaşlardan itibaren bu tür oyunları tercih ederler. Yapboz oyunlarının gerektirdiği ince gözlem, dikkat ve sabır becerilerini etkili bir şekilde kullanırlar.
- *Merak düzeyleri yüksektir.* Birçok konuya merak salıp o alanla ilgili araştırma yapabilirler. Bilgiyi ve öğrenmeyi sevdiklerinden farklı alanlara karşı maymun iştahlıdırlar.
- *İlgi duydukları alanlar çok geniştir.* Sadece benzer alanlar değil, tamamen zıt alanlara da ilgi duyabilirler.
- *Hafızaları güçlüdür.* Beş duyu organıyla edindikleri bilgileri hafızalarında etkili bir şekilde depolar ve gerektiğinde hızlıca geri çağırabilirler. İlgi duydukları alanlarda hafızaları çok güçlüyken ilgi duymadıkları alanlarda hafızalarını istemli olarak kullanmadıkları da gözlemlenebilir. Örneğin yapmak istemedikleri bir ödevi unutabilirler.
- *Transfer yetenekleri güçlüdür.* Farklı alanlarda öğrendikleri bilgileri birleştirebilir ya da bir alandaki bilgiyi -alakası olduğunu düşünmediğimiz- bir başka alanda kullanabilir. Farklı alanlardaki özellikleri etkili bir şekilde ilişkilendirirler. Özellikle espri yaparken transfer yeteneklerini çokça kullandıkları için esprileri akranları tarafından anlaşılabilir. Örneğin matematik dersinde öğrendiği bir formüle dayalı espri ürettiğini görebilirsiniz.
- *Eleştirel düşünmeyi severler.* Bilgiyi önce eleştirir, sonra kabul ederler. Bu şekilde

- hem o bilginin altında yatan mantığı öğrenmiş olurlar hem de bilgiye yeni şeyler katmaya çalışırlar. Bilgiyi kritik etmeye önem verirler. Verdiğiniz birçok bilgiyi hemen eleştirmeye başlayan özel yeteneklileri sıkça görebilirsiniz. Özeleştirici becerileri de yüksektir, hatalarını hızlıca fark ederler.
- *İç görüşleri güçlüdür.* Kendi zihinsel süreçlerini, düşüncelerinin akışını, iç konuşmalarını, psikolojik durumlarını ve duygularını çok iyi takip edip fark ederler.
 - *Riske girmeyi severler.* Mantıklarına uyan veya ilgi gösterdikleri konularda riske girmekten çekinmezler. Bazıları da mükemmeliyetçilikten kaynaklı riskten kaçınabilirler.
 - *Soyut düşünme becerileri gelişmiştir.* Soyut kavramları daha erken yaşlarda öğrenir ve kullanırlar. Genellikle soyut kavramlara karşı duydukları ilgi akranlarından daha fazladır.
 - *Yaratıcı özellikleri vardır.* Özgün fikir ve çalışmaları vardır. Absürt gibi gözükün eserler ortaya koyarlar.
 - *Esnek düşünürler.* Örneğin onlar için makas sadece kesmek için kullanılmaz, torna-vida olarak da kullanılabilir, maşa olarak da kullanılabilir ve bunu ayrıca bir çabaya ihtiyaç duymaksızın kendiliğinden yaparlar.
 - *Problem çözme becerileri gelişmiştir.* Karşılaştıkları problemleri farklı yöntemler kullanarak çözmeye çalışırlar. Muhakeme yeteneklerini kullanarak problemleri kolayca çözerler. Karmaşık problemlerle baş edebilirler hatta karmaşık ve zor problemleri çözmeye karşı daha istekli olurlar.
 - *Analitik düşünme becerileri gelişmiştir.* Sistematik düşünme becerisiyle sorunun bütün yönlerini, aradaki bağlantıları ve çözüm yollarını tahlil ederek çözüme ulaşırlar.
 - *Zoru severler.* Başkalarının başaramadığı uğraşları bulup yapmaya çalışırlar. Basit gördükleri işleri yapmak istemeyebilirler. Zor hedefler belirlerler. Öğretmenlerinden zor sorular sormalarını isterler. Derin düşüncelerden ve karmaşık problemlerden hoşlanırlar.

- *Sonuç çıkarma becerileri güçlüdür.* Az bilgi ile sağlam ve doğru çıkarımlar yapabilirler. Herhangi bir olay ve durum karşısında ellerindeki kısıtlı verileri çok etkili kullanıp etkileyici sonuçlar ortaya koyarlar.
- *Başarıdan haz duyarlar.* Başarı, özel yetenekli çocuklar için önemli bir motivasyon kaynağı olduğundan sürekli başarının peşinden koşarlar.
- *Sentez becerileri güçlüdür.* Bir veya birden fazla alandaki bilgileri birleştirip etkin ve farkı bilgiler elde edebilirler. Bilgiler arasındaki ince bağlantıları hızlı ve etkili bir şekilde fark edip bunları sentezlerler. Olaylar dizisi karşısında sonraki adımları kolayca tahmin edebilirler.
- *Mükemmeliyetçidirler.* Çoğunlukla her yönü ile kusursuz işler ortaya koymak isterler. Bunun hem olumlu hem de olumsuz bir yanı vardır. Olumlusu, bir işi en iyisi olsun diye yapmaya çalışırlar. Diğer yandan ise bir işi mükemmel yapamayacakları konusunda endişe duyarlarsa o işe hiç başlamayabilirler. Bu da çok iyi yapabileceği diğer işlerden kaçınıp bazı dar alanlarda çalışmalar yapmalarına sebep olabilir.
- *Sezgileri güçlüdür.* Beş duyu organından aldığı bilgileri ve önceki bilgilerini birleştirip hızlıca sezgisel olarak sonuçlar çıkarabilirler. Bazen hızlıca cevabını verdikleri bir problemin çözümünü tahtada göstermekte zorlandıklarını ya da sezgisel olarak söyledikleri bir çıkarımın sebeplerini anlatmakta zorlandıklarını görebilirsiniz. Genellikle bu durum onların hızlıca sezgisel çıkarımlarda bulunmalarıyla olur.
- *Olağanüstü bir hayal güçleri olur.* Hayal kurmaktan hoşlanırlar. Anlatılanları gözlerinde hızlıca canlandırır, fikirlerini üç boyutlu olarak kafalarında detaylı bir şekilde çizer ve geliştirebilirler. Bu onların birçok alanda başarılı olmalarının altında yatan önemli özelliklerindedir.
- *Bir işe kendiliğinden başlama ve devamını getirmede iyidirler.* Özellikle ilgilerini çeken, farklı gözükün, zihinsel aktivitenin yoğun olduğu alanlarda bu becerilerini çok sık kullanırlar.
- *Benzerlik, farklılık ve ilişkileri kolayca fark ederler.* Bu bilgilerle etkili genellemeler yapabilirler.

- *Üstün muhakeme becerisine sahiptirler.* Bir durumun yanlışını, doğrusunu, avantaj ve dezavantajını değerlendirerek doğru kararlar verebilirler. Ama özel yeteneklilerin de çocuk olduğunu ve çocuksu davranabileceğini bilmek gerekir. Bir özel yetenekli çocuğun sürekli olgun birey davranışları sergilemesini beklemek ona yapılacak büyük bir haksızlıktır.
- *Gerçek ve hayal arasındaki ayrımı erken yaşlardan itibaren fark ederler.* Yetişkinler özel yetenekli bir çocuğu hayalî canavarlarla korkutamazlar.
- *Karmaşık algıları ve tepkileri vardır.* Aynı olaya farklı durumlar altında değişik tepkiler verebilirler. Kendisi bunun farkındadır fakat normal gelişim gösteren bireylerin bu algıların ve tepkilerin detaylarını anlaması zor olabilir.
- *Uyanık ve açıkgozlüdürler.* Kandırılmaları, manipüle edilmeleri ve algılarının istemleri dışında değiştirilmesi imkânsız gibidir.
- *Bilgi edinme ve çalışmada en kısa ve ekonomik yolları kullanmaya çalışırlar.* Enerjilerini ve zamanlarını ekonomik kullanırlar. Kestirme yolları severler.
- *Uzun vadeli hedefler koyabilirler ve ulaşmak için çaba sarf ederler.* Özel yetenekli öğrenciler küçük yaşlardan itibaren ilgi duydukları alanlarda gelecek için hedefler belirleyebilirler. Örneğin beş yaşındaki özel yetenekli bir çocuğa büyüdüğünde ne yapmak istediği sorulduğunda “bilim adamı, paleontolog, astronot” gibi daha spesifik cevaplar alabilirsiniz. Ya da gelecekte küresel ısınmayı çözeceğini, alternatif enerji kaynakları geliştireceğini kendisinden duyabilirsiniz.

Dil Gelişimi Özellikleri

Özel yetenekli öğrenciler yaşlarına göre birçok konuda genellikle daha erken gelişim göstermektedirler. Bu erken gelişim dil gelişimi konusunda da kendini göstermektedir. Özel yetenekli öğrencilerin fiziksel özellikleri şu şekilde sıralanabilir ^[1, 15, 16].

- *Erken yaşta doğru ifadelerle konuşmayı öğrenirler.* Erken yaşta konuşmasalar bile konuşmayı öğrenmelerinden itibaren dili etkin ve yetişkin benzeri bir şekilde kullanırlar.
- *Duygu ve düşüncelerini farklı yollarla ifade etme becerisine sahiptirler.* Söz sanat-

larını etkili bir şekilde kullandıklarını görebilirsiniz.

- *Dil ve konuşma becerileri akranlarından ileridir.* Kendilerini rahat ifade ederler. Kelimeleri yerli yerinde kullanıp anlaşılır ve akıcı konuşurlar.
- *Serbest, net ve bağımsız olarak kendilerini ifade ederler.* Kendilerini ifade etmede güvenleri fazladır ve yardım istemezler.
- *Kelime hazineleri zengindir.* Yanlarında bir not defteri taşıyıp öğrendikleri yeni kelimeleri anlamlarıyla not aldıklarını görebilirsiniz.
- *Okumayı erken yaştan itibaren öğrenir ve severler.* Bu onların özel yetenekli olmalarının belirgin özelliklerindedir. Kitaplara ilgi duyarlar.
- *Akranlarından daha erken yaşta yazma deneyimleri başlar.*

Fiziksel Özellikleri

Özel yetenekli öğrencilerin özellikleri ile ilgili toplumda yanlış inanç ve kanaatler bulunmaktadır. Buna göre özel yetenekli bireylerin bedenlen zayıf, çelimsiz, gözlüklü, gelişmemiş, daha az cazibeli, sağlığı bozuk ve kısa ömürlü olduklarına inanışlar bulunmaktadır ^[10, 14, 17, 18]. Oysa bu kanaat ve inançların yanlışlığı ciddi bir şekilde ispatlanmıştır ^[19]. Araştırmalara göre özel yetenekli öğrencilerin normal akranları ile kıyaslandığında doğumdan ölüme kadar her yaş seviyesinde fiziksel gelişim ve sağlık konusunda daha güçlü oldukları saptanmıştır ^[10]. Özel yetenekli öğrencilerin fiziksel özellikleri şu şekilde sıralanabilir ^[1, 6, 8, 10, 12, 14, 17, 18].

- Genellikle akranlarına oranla fiziksel enerjileri daha yüksektir
- Zihinsel yeteneklerinin de etkisiyle küçük yaşlarda kazayla kalıcı yaralanmalara uğrama oranları daha düşüktür.
- Doğum ağırlıkları ve boyları genellikle ortalamanın üzerinde olur.
- Genellikle yaşlarından daha iri, uzun, fiziksel olarak güçlü ve sağlıklı olurlar.
- Hızlı fiziksel tepkilere sahiptirler.
- Diş çıkarma, yürüme, konuşma, ergenliğe girme gibi gelişim evrelerini akranlarından daha erken yaşarlar.

- Genellikle fiziksel görünüşleri daha düzgündür.
- Bağışıklık sistemleri güçlüdür ve sağlıklarının farkında olup tedbirler alırlar.
- Sinir sistemleri daha güçlü, aktif ve hızlı çalışır. Bu sebeple hem zihinsel hem de fiziksel tepkileri daha hızlı olur.
- Duyu organlarıyla keskin duyular elde ederler.
- Duyu organlarında bozukluğa ve fiziksel yetersizliklere nadiren rastlanır.
- Fiziksel olarak içsel duyuları yüksektir. İç hastalıklarına yakalandıklarında rahatsızlığın nerede olduğunu, şiddetini, en ince ağrı ve sızıları fark ederler.
- Uykuya daha az ihtiyaç duyarlar. “Uyumak zaman kaybıdır.” dediklerini duyabilirsiniz.

Ancak unutulmaması gereken bir durum da özel yetenekli öğrencilerle üst sosyoekonomik seviyedeki ailelerde daha sık karşılaşılmasıdır. Bu nedenle anne karnındayken ve doğum sonrası dönemde daha güçlü bir beslenme ve bakım imkânına sahip oldukları hatırlanmalıdır. Bu kapsamda üstün bedensel özellikler özel yetenekli olmanın bir sonucu olmaktan ziyade üstün beslenme ve bakımın sonucu olabilir ^[10, 11]. Bu nedenle üstün fiziksel özellikleri özel yetenekliliği belirleyen diğer özelliklerin yanında destekleyici bir alan olarak kabul etmekte fayda bulunmaktadır ^[20].

Sosyal, Duygusal ve Davranışsal Özellikleri

Özel yetenekli bireylerin fiziksel özellikleri hakkında olduğu gibi sosyal-duygusal özellikleri konusunda da yanlış inanç ve kanaatlerin olduğu görülmektedir ^[10]. Bu yanlış inanışlar genel olarak uyumsuz, toplum kurallarından uzak, başkalarına tepeden bakıp aşağılayan ve egoist oldukları şeklindedir. Özellikle sosyal ve duygusal uyum açısından özel yeteneklilerin sorun yaşadığını düşünenlerle özel yetenekliliğin uyum sağlamayı kolaylaştırdığını iddia eden iki farklı görüş olduğu görülmektedir ^[21, 22]. Araştırmalar genel olarak değerlendirilirse bir taraftan bakıldığında özel yetenekli öğrencilerin bilişsel özellikleri nedeniyle var olan özel güçleri onları daha dirençli hâle getirirken diğer yandan bu öğrencilerin özel ihtiyaçları ve karakteristik özellikleri onları sosyal ve duygusal sorunlara karşı daha savunmasız bir hâle getirebilmektedir

^[23, 24]. Bu kapsamda her iki görüşü de dikkate alarak özel yeteneklilerin sosyal ve duygusal özelliklerini olumlu ve olumsuz olmak üzere bir arada ele almakta fayda bulunmaktadır. Alan yazındaki araştırmalara göre üstün yetenekli öğrencilerin sosyal-duygusal özellikleri şu şekilde sıralanabilir ^[1, 2, 3, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 14, 17, 18, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36].

- Gelişmiş dil ve konuşma becerileri sayesinde sosyal ortamlarda kendilerini dinletir ve sevdirebilirler. Bu sayede de öz güvenleri gelişir ve sosyal becerilerinin gelişimi daha da hızlanır.
- Gelişmiş bir mizah anlayışları vardır. Bu mizah anlayışları akranları tarafından genellikle anlaşılmadığından daha çok yetişkinlerle sosyal ilişkiler kurmaya çalışırlar. Yetişkinlerin esprilerini rahatlıkla anlar ve tepki verirler.
- Empati yetenekleri güçlüdür. Karşısındakinin duygularını kolaylıkla anlar, ona göre tepkiler verebilirler. Bu da onların sosyal ve iletişim becerilerinin gelişmesine katkıda bulunur.
- Erken yaştan itibaren olgun davranışlar sergilemeye başlarlar. Bu sebeple yetişkinlerden olumlu geri dönütler alırlar. Bu da sosyal öz güvenlerini artırır. Ayrıca olgun davranışlarının daha da pekişmesini sağlar.
- Merhametlidirler. Bu nedenle düşkünlere, yoksullara yardım etmeye çalışırlar.
- Estetik duyguları güçlüdür. Güzel ürünleri çabuk fark edip tepkiler verirler ve bunlar üzerinde fazlaca vakit geçirip oluşum/üretim süreçlerini öğrenmek isterler.
- Duygusal duyarlılıkları yüksektir. Akranlarının fark edemediği birçok duygusal durumu algılayıp tepkiler verirler. Yoksulları, evsizleri, sokak hayvanlarını veya kışın aç kalan kuşları düşünüp üzülebilir ve onlara yardım etmek için çalışmalar yapabilirler.
- Hassastırlar. Doğal afet, savaş, çevre kirliliği, yoksulluk gibi durumları akranlarından daha fazla düşünüp bu durumlar karşısında üzülmürler. Bu tür durumları haberlerde gördüklerinde üzüldüklerini, ağladıklarını ve sinirlendiklerini görebilirsiniz.
- Sabırlıdırlar. Hem karşılaştıkları sorunlara karşı hem de yaptıkları işlerde sabrederler.
- Yapmacık hareketlerden uzak, doğal davranışlar sergilerler. Öz güvenleri yüksek

- olduğundan yapmacılığa ihtiyaç duymazlar. Kendilerini oldukları gibi sergilemekten çekinmezler.
- Yakın dostluklar kurarlar. Menfaate dayalı değil içten davranırlar. Dostlukları uzun sürelidir.
 - Başkalarıyla iyi anlaşır ve geçinirler.
 - Başkalarının duygu, düşünce ve kişiliklerini etkili bir şekilde analiz edebilirler.
 - Gruplarındaki uyuşmazlıkları çözen hakemlerdir. Gruplarını politika ile idare edebilirler.
 - Akranlarından daha çok kendi zekâ seviyelerindekilerle arkadaşlık etmeyi tercih ederler. Kendilerinden yaşça büyük olanlarla ve aynı ilgi alanlarına sahip kişilerle vakit geçirmek isterler.
 - Ahlaki değerleri gelişmiştir. Ahlaki gelişim basamaklarını daha erken yaşlarda geçerler ve güçlü etik değerler taşırlar. Adalet, dürüstlük, fedakârlık gibi konulara çok dikkat ederler. Bunların gözetilmesini isterler ve aksini görürlerse de aşırı duygusal tepkiler verebilirler.
 - İdealisttirler. Üstün idealleri vardır ve bu ideallerinde evrensel faydayı gözetirler. İdeallerine ulaşmak için azimle çalışırlar.
 - Kendilerini gerçekleştirme arzusu taşırlar. Yeteneklerinin farkında olduklarından güzel işler ve ürünler ortaya koymaları gerektiğini düşünürler. Etiketlenme ve kendilerinden beklentilerin yüksek oluşundan önemli işler başarmaları gerektiği kaygısı hissedebilirler.
 - Ya bağımsız olmayı ya da grubun lideri olmayı tercih ederler. Zihinsel becerilerinin getirdiği başarılar nedeniyle çevrelerinde popüler olur ve liderlik görevi üstlenirler. Özel yeteneklilerin bir arada olduğu ortamlarda liderlik çatışmalarının görülme olasılığı yüksektir.
 - Otoriteyi sorgularlar. Yanlış olana karşı tahammülleri yoktur ve çekinmeden hesap sorarlar. Körü körüne boyun eğmeyi reddederler.

- Rekabetten hoşlanırlar. Bazı araştırmalarda da bunun tersi gözükmektedir.
- Popülerdirler. Yüksek beceri düzeyleri nedeniyle genellikle herkes onlarla arkadaş olmak ister ve onları lider olarak benimserler.
- Sempatiktirler. Çevreleri tarafından sevilir ve saygı görürler.
- Liderlik becerileri gelişmiştir. Grubu organize etmeyi, yeni oyunlar kurmayı, oyun kuralları belirlemeyi etkin olarak yaparlar.
- Başkalarını olumlu ve verimli davranışlar sergilemeleri için teşvik eder. Uyum becerileri gelişmiştir. Farklı ortamlara çabuk adapte olup kolayca arkadaş edinebilirler. Yeni çevrenin dinamiklerini çabuk kavrayıp davranışlarını bunlara uydurmaya çalışırlar.
- Sosyal hayatlarında ve davranışlarında otoriter değildirlir.
- Kuralcılardır fakat katı değillerdir. Kuralları karşılıklı yarara dayalıdır ve altlarında yatan sağlam temeller vardır.
- Ön yargılı değildirlir ve sağlıklı değerlendirmeler yaparlar. Empati yeteneklerinin de etkisiyle dil, din, ırk ayrımı yapmadan herkesi kabul ederler.
- Öz eleştiri becerileri erken yaşta gelişmiştir. Yanlış yaptıklarında bunu fark eder ve düzeltmeye çalışırlar. Bu sebeple sosyal ilişkilerde daha az hata yaparlar.
- Farklılıklardan hoşlanırlar. Farklı şeyler denemekten geri durmazlar. Farklı ortamlara girmeye isteklidirler.
- Çok düşünceli, olgun ve özgün tepkiler verirler.
- Sorumluluk duyguları gelişmiştir. Sorumluluk altına girmeyi çok ister ve bu sorumlulukları yerine getirmek için uğraşırlar.

Buraya kadar ele alınan sosyal ve duygusal özelliklerin çoğunlukla olumlu özellikler olduğu görülecektir. Oysa üstün zekâ ya da özel yetenek bireyde olumlu ve olumsuz etkileri olabilecek paradoksal bir özelliktir^[31]. Bu açıdan bakıldığında bu özelliklerin özel yetenekli öğrencilerde görülüyor olması onların duygusal ve davranışsal sorunlar yaşamadığı anlamına gelmez. Özel yetenekli öğrencilerin davranışsal özellikleri

nedeniyle eğitim ortamlarında sergileyebilecekleri sorunlar ve çözüm önerileri ayrı bir bölümde ele alınmıştır. Ayrıca en başta da belirttiğimiz gibi üstün yetenekli bireyler sayılan bütün özellikleri gösteremeyebilir, bu özellikler her özel yetenekli bireyde aynı seviyede görülmeyebilir ya da bu özellikler daha sonraki dönemlerde görülebilir^[5]. Bunun yanı sıra yukarıda sayılan özelliklerin birçoğu normal zekâ düzeyindeki bireylerin de sergilediği özelliklerdir. Burada ayırt edicilik, üstün yetenekli bireylerin bu özellikleri daha ileri düzeyde sergilemeleri ve akranlarından daha erken yaşlarda bu özellikleri sergilemeleridir^[25].

İKİ KERE FARKLI ÇOCUKLAR

Yukarıda ele alınan özelliklerin yanı sıra özel yetenekli çocukların farklı gelişimsel sorunlar da yaşayabildiği bilinmektedir. Bu kapsamda söylenebilir ki özel yetenekli çocuklar davranış sorunlarına, öğrenme güçlüklerine ya da diğer olağan dışı durumlardan herhangi birine sahip olabilirler^[36]. Böyle durumlar yaşayan özel yetenekli çocuklara çift tanıılı ya da iki kere farklı çocuklar denilmektedir. İki kere farklı terimi; özel zihinsel işleme (örneğin asperger sendromu, özel öğrenme güçlüğü, dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu, duyuşsal entegrasyon sorunu, davranış sorunları vb.) sorunları olan; görme, fiziksel ya da işitme engelli olan fakat aynı zamanda son derece yüksek genel zihinsel potansiyeli olan çocukları tanımlamak için kullanılmaktadır^[37].

İki kere farklı olan çocukların sahip oldukları yetersizlikler nedeniyle zihinsel gereksinimlerinin ya da üstün potansiyellerinin göz ardı edildiği üzücü bir gerçektir. İki kere farklı çocuklar devam ettikleri okulda genellikle yetersizliklerine göre bir programa ve destek eğitime tabi tutulmakta ve özel yetenekleriyle ilgili programlara önerilmemektedirler. Bu durumun nedeni çocuğun mevcut yetersizliğinin özel yetenek potansiyelini maskeleyebilir^[36]. Bir başka neden de birçok uzman ve eğitimcinin özel yetenekli çocukların aynı anda öğrenme güçlüğüne de sahip olamayacağına inanmalarıdır. Oysa öğrenme güçlüğü sergileyen özel yetenekli öğrenciler sanıldığından daha fazladır^[36].

İki kere farklı çocuklara yardımcı olabilmek için bu çocuklara doğru tanı koymak gerekmektedir. Örneğin yukarıda ele aldığımız özellikler dikkate alındığında yüksek düzeyde zihinsel ve fiziksel enerjisi olan, kendi sınıf düzeyinin çok ilerisinde zihinsel yeterliliğe ve bilgi düzeyine sahip bir özel yetenekli öğrencinin sınıfta ders akışını bozacak davranışlar sergilemesi olağandır. Derste sıkıldığı ya da merakını gidermek için sırasından sürekli kalkan, öğretmene sık soru soran bir öğrenciyi hemen hiperaktif diye etiketlemek doğru bir tanılama yaklaşımı değildir. Ya da derste verilen basit bir metni akranları kadar hızlı okuyamayan, okurken hata yapan ve metni tam olarak anlamayan bir çocuğun özel yetenekli olmadığını düşünmek ciddi bir peşin hüküm vermektir. Bu nedenle her öğrencinin güçlü ve zayıf yönlerini bir arada ele almak ve çocuğun durumuna ayrıntılı değerlendirmeler sonrasında karar vermek gerekmektedir. Öğrenme güçlüğü, asperger ya da dikkat eksikliği gösteren öğrenciler de özel yetenekli öğrenciler de özel eğitime gereksinim duyan öğrenciler kategorisindedirler. En basit tanımıyla özel eğitim ise özel gereksinimli öğrencilerin bireysel özelliklerine ve gereksinimlerine göre sunulan eğitimidir. Bu nedenle öğrenci ister özel yetenekli ister çift tanıılı olsun uygulanacak süreç benzerdir. Yani öğrencinin gereksinimlerine göre farklılaştırılmış ve bireyselleştirilmiş bir eğitim sunmak gerekmektedir.

Alan yazında iki kere farklı çocukların genellikle öğrenme güçlüğü, dikkat eksikliği/ hiperaktivite bozukluğu ve asperger sendromu gibi ek tanıların olduğunu görülmektedir.

Özel Yetenekliler ve Özel Öğrenme Güçlükleri (ÖÖG)

Öğrenme güçlüğü; bireyin okuma yazma, kendini ifade etme, matematik, organize olma, yön bulma gibi becerilerde yaşadığı güçlüklerdir. Öğrenme güçlüğü olan özel yetenekli çocuklarda bu güçlük farklı seviyelerde görülebilir. Bu kapsamda çocuk önce özel yetenekli tanısı almış ve üstün özelliklerini öğrenme güçlüğü maskeleyebilir. Ancak sınıf seviyesi ilerledikçe çocuk öğrenme ile ilgili sorunlar sergileyebilir. Bu durum da onun özel yetenekliliğinin sorgulanmasına sebep olabilir^[36]. Bazı özel yetenekli öğrencilerin öğrenme güçlüğü hemen fark edilecek kadar baskındır ve bu durum onların özel yetenekli oldukları gerçeğini baskılayabilir. Eğitimciler

“

İki kere farklı olan çocukların sahip oldukları yetersizlikler nedeniyle zihinsel gereksinimlerinin ya da üstün potansiyellerinin göz ardı edildiği üzücü bir gerçektir.

”

böyle çocukların öğrenme güçlüğüne odaklanacaklarından bu çocuklar güçlü oldukları alanlarda ileri akademik çalışmalardan mahrum kalabilirler. Öğrenme güçlüğü olan özel yetenekli bir çocuk, ileri bir okuma becerisine sahipken yazmada yetersiz kalabilir. Öğrenme güçlüğü bulunan özel yetenekli öğrencilerde okuma bozuklukları (disleksi), yazma problemleri, dil üretimi, kelime ve cümle üretiminde güçlülük (dispraksi/dizartri), öğrenme ve hafıza problemleri, matematik bozukluğu, sözel olmayan öğrenme bozuklukları (prosodi eksikliği), duyu-motor birleştirme bozuklukları veya işitsel işleme bozuklukları görülebilir [36]. Çocuk yaşadığı bu güçlülüklerin üstesinden gelmek için daha çok çaba sarf eder. Sınıf ortamında bu çocukların davranış sorunları görülebilir, kendilerine olan güvenleri zedelenip arkadaş ilişkileri bozulabilir ve kaygı yaşayabilirler. Böyle öğrencileri olan öğretmenlerin çocuğun öğrenme güçlüğünün bulunduğu alanı fark etmesi ve gerekirse bu konuda bir uzmandan yardım almasında fayda bulunmaktadır. Öğretmenler çocuğun güçlü ve zayıf yönlerini belirlemeli, çocuğun öğrenme stilini keşfetmeli ve ona bu yönde destek olmalıdırlar. Öğretmenler çocuğun benlik saygısının gelişmesi için yetersizliklerinden çok yeteneklerine odaklanmalıdırlar.

Özel Yetenekliler ve Asperger Sendromu

Asperger sendromu, otizm gibi yaygın gelişimsel bozukluklardan biridir. Asperger sendromu; sosyal iletişim kurmakta zorluk yaşama (hem akranlarıyla hem de kendinden büyük yaştakilerle), bazı davranışları sıklıkla yapma (parmak şıklatma, el çırpma vb.), göz teması kuramama gibi sözel olmayan iletişime ilişkin sorunlar yaşama, belli alanda yoğunlaşmış aşırı ilgi (Örneğin günlük hayatta gerekli bilgileri öğrenmede sıkıntı yaşarken birçok futbolcunun -ayakkabı numarasına varıncaya kadar- hayatını ezberleyebilir.) özelliklerden oluşmaktadır. Otizmliler çocuklar genellikle düşünme ve öğrenme yeteneklerinde, iletişimde ve zekâlarında karakteristik bir engele sahiptirler. Ancak aspergerliler yeteneklerinde belirli düzensizlikler gösterebilirler de zekâ ve başarı testlerinde yüksek skorlar elde edebilirler [36]. Özellikle sözel görevlerde ve belleğe dayalı testlerde çok iyidirler. Ancak aspergerliler de otizmde olduğu gibi kişiler arası ilişkilerde zorlanır, başkalarının sosyal ipuçlarını ve nüanslarını okumakta ve empati yapmakta güçlülük çekerler [36]. Aspergerliler soyut kavramlardan ziyade

somut kavramları tercih ederler, konuşmada metaforları anlamakta güçlülük çekerler. Öğrendikleri bir bilgiyi başka ortamlara transfer etmede zorlanırlar. Takıntılı ve değişikliklere uyum sağlama güçlülükleri vardır. Böyle öğrencileri olan öğretmenler sınıfta bir değişiklik yaptıklarında öğrencilerinden beklenmedik tepkiler alabilirler.

Asperger sendromu ve özel yetenekliliğin benzer özellikleri vardır. Bu benzer özellikler sıralanacak olursa somutlaştırma, doğrusallık, ciddiyet, dürüstlük, adalet duygusu, işitsel-sıralı düşünme tarzı, sosyal ortamlarda rahatsızlık, mükemmel hafıza, farklı ilgi alanları, sözel akıcılık, mizah anlayışı sürekli konuşma ve soru sorma her iki grupta da görülebilir [36]. Ancak aspergerli çocuklar özel yetenekli çocuklara göre daha az duygusaldır ve mantığı daha ön planda tutarlar. Her iki grup da gürültü, ışık, doku ve tat gibi uyaranlara karşı aşırı hassasiyet sergileyebilmektedirler. Tüm bu özellikler öğrencinin okula ve sınıfa uyumunu zorlaştırabilir. Asperger sendromu olan özel yetenekli öğrencilerde aşırı düzeyde bir uyumsuz gelişim olabileceği için bu da şaşırtıcı ve garip görünen davranışlara neden olabilir [36].

Buraya kadar ele alınan özellikler dikkate alınırsa asperger sendromuna sahip bir özel yetenekli çocuk ilginç ve alışılmış bir öğrenci olarak tanımlanabilir. Bu durum da aslında iki kere farklı olan bir çocuğun yanlış tanımlanmasına neden olabilir. Yapılan bu yanlışlık da farklı gereksinimleri olan bir çocuğun uygun eğitsel destekler almasına engel olabilir. Bunun önüne geçilebilmesi için de aspergerli ya da özel yetenekli olduğu düşünülen öğrencinin sosyal ilişkilerinin çok ayrıntılı bir şekilde gözlenmesi, başkalarının ve çocuğun görüşlerinin dikkate alınması, sergiledikleri problem davranışların yeri ve sıklığının incelenmesi gerekir. Aspergerli ve özel yetenekli öğrencilerin eğitimde sosyal beceri öğretimi oldukça faydalı bir yöntemdir. Böylece öğrencinin iletişim becerilerini geliştirerek sosyal kabulü artırılabilir.

Özel Yetenekliler, Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu (DEHB)

Dikkat eksikliğinin; dikkatin bir noktaya toplanamaması, çevreden gelen tüm uyarılara açık olma, sınavlarda dikkate bağlı hatalar yapma, dağınıklık, eşyaları kaybetme, unutkanlık gibi belirtileri vardır. Yalnızca dikkat eksikliği olan çocukların en belirgin özelliği yavaş olmalarıdır. Bu gibi belirtilerin çocukta 6 ay süreyle, birden fazla ortamda, sık ya da çok sık görülüyor olması ve çocuğun yaşamında en az bir alanı olumsuz

etkiliyor olması durumunda dikkat eksikliğinden şüphelenilebilir. Aşırı hareketlilik (hiperaktivite), bireyin yaşına ve gelişim düzeyine uygun olmayacak şekilde hareketli olmasıdır. Aşırı hareketliliğin; yerinde uzun süre oturamama, elin ayağın sürekli kıpır kıpır olması, genellikle amaçsızca hareket hâlinde olması, çok konuşma gibi belirtileri vardır. Dürtüsellik ise bireyin davranışlarını kontrol etmesinde sorun yaşamasıdır. Dürtüsel kişiler bir şey yaparken sonuçlarını düşünmeden hareket eder. Acelecilik sergiler, istekleri ertelemeye güçlük çekerler. Dürtüsellik; aklına geleni hemen yapma, düşündüğünü hemen söyleme, söz kesme, sıra beklemekte zorluk yaşama gibi belirtilerle kendini gösterir.

Özel yetenekli öğrenciler doğaları gereği DEHB'e sahip çocuklara benzer davranışlar gösterirler^[36]. Bu nedenle bazen hiperaktivitesi olan çocukların özel yetenekli olduğu düşünülür. Aşağıdaki tabloda ikisi arasındaki farklar belirtilmiştir.

Özel Yetenek Özelliği	Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu Özelliği
Çocuğun enerjisi bir hedefe yönlendirilebilir, odaklanması sağlanabilir.	Sürekli hareket hâlinindedir, bir amaçla hareket etmez ya da hedefe yönelmişken dikkatini çeken başka bir şeye yönelebilir.
Merak, sorgulama, bağımsızlık isteği nedeniyle otoriteye karşı gelir.	Düşmanca ve saldırgan bir şekilde otoriteye karşı gelebilir.
Kolay gelen konulardan sıkıldığı için başka şeylerle ilgilenir, sınıf ortamını bozar.	Dürtüsel ve aşırı hareketli olduğu için sınıf ortamını rahatsız eder.
İlgisini çekmeyen görevleri tamamlamakta zorluk çeker.	Hemen sonuç alınmayan görevleri bitiremez.

(Clark, B. (2015). Üstün Zekâlı Olarak Büyümek: Evde ve Okulda Çocukların Potansiyellerini Geliştirmek isimli eserden uyarlanmıştır.).

Bu iki alan temelde birbirinden farklı olsa da bazı özel yetenekli öğrenciler aynı zamanda DEHB'lidirler ve böylece iki kere farklı özel gereksinimli çocuklar kategorisine girerler. DEHB tanısı almış özel yetenekli çocuğun yaşadığı güçlüklerden biri de beklenmeyen düşük başarıdır. Çocuk kolay öğrendiği için ilkökul döneminde dikkatini derse vermese bile öğrenebilir ancak konular zorlaştıkça çocuğun akade-

mik başarısı düşebilir ve kendine güveni azalabilir. Çocuk kolay öğrendiğinden zamanı planlama, çalışma alışkanlıkları edinme, dikkatini yoğunlaştırma gibi becerileri edinmekte geç kalabilir. DEHB'li çocuk akranlarından sosyal-duygusal olgunluk olarak geride kalabilir ve bu da çocuğun akranları tarafından dışlanmasına yol açabilir. DEHB ve özel yeteneğin bazı özellikleri benzeşmektedir, bu da çocuğun doğru tanı almasını zorlaştırmaktadır. DEHB ve özel yeteneği bir arada olan öğrenciye sahip öğretmenlerin çocuğun hareketliliğinin elinde olmadığını unutmamaları gerekmektedir. Böyle öğrencileri bulunan öğretmenlerin çocuğun ilgi, istek ve gereksinimlerine uygun bir sınıf atmosferi ve ders içeriği oluşturması gerekir. Öğretmenin öğrenciyi tanıması, gelişimini takip etmesi ve beklentilerini buna uygun hâle getirmesi yararlı olacaktır. Öğretmenin sınıfta ve sınıf dışında öğrencisinin fiziksel aktivite yapacağı alanlar oluşturması da faydalı olacaktır. Öğrencinin sınıfa ve derslere uyumu için sosyal beceri öğretimi, davranış sağaltımı konusunda öğretmenlerin kendilerini geliştirmeleri oldukça önemlidir. Böyle öğrencileri olan öğretmenlerin okul rehberlik servisi ve başka uzmanlardan yardım istemekten de çekinmemeleri gerekmektedir.

Kitabımızın bu bölümünde özel yetenekli öğrencilerin genel özelliklerinin yanı sıra farklı gelişimsel problemlere sahip olan iki kere farklı özel yetenekli öğrenciler de ele alınmıştır. İki kere farklı çocuklardan ise öğrenme güçlüğü, asperger sendromu ve DEHB olan öğrencilere nispeten geniş yer verilmiştir. İki kere farklı çocukların özel yetenekliliğin bir alt kategorisi mi yoksa özel gereksinimlilik üst kategorisi içinde ve özel yeteneklilik dışında ayrı bir kategori mi olduğu tartışmalıdır. Burada ele alınmayan özel gereksinimlilik alanının diğer kategorilerinde de iki kere farklı çocuklar görülebilir. Örneğin doğuştan görme engelli olan ressam Eşref Armağan, sonradan işitme engelli olan Beethoven farklı gelişimsel problemlere sahip iki kere farklı bireylerdir. Tanımlar ve sınıflandırmalar ne olursa olsun bir öğretmen için önemli olan çocuğun gelişiminin desteklenmesi olmalıdır. Bunun için de öncelikli olan çocuğun güçlü ve zayıf yönlerinin belirlenmesi, var olan performans düzeyinin ve ihtiyaçlarının ortaya konulması gerekmektedir. İki kere farklı çocuklara eğitim planlaması yapılırken özel yeteneklilik ile ilgili gereksinimlerin ihmal edilmemesi gerekir^[36]. Eğitim süreci çocuğun yetenekleri, ilgi ve gereksinimlerine göre tasarlanmalı ve uygulanmalıdır. Sadece çocuğun sorunları yerine yeteneklerini geliştirebileceği ileri öğrenme ortamları da sunulmalıdır.

KAYNAKÇA

- [1] Çitil, M. (2019). Özel yeteneklilerin özellikleri ve gelişimleri. Özmen, R & Ataman, A (Ed.).Öğrenme gücü ve özel yetenek içinde (ss.179-202). Ankara: Maya Yayıncılık
- [2] Dağlıoğlu, H. E. (2014). Erken çocuklukta üstün zekâ/üstün yetenek. Ayşegül Ataman (Ed.), Üstün zekâlılar ve üstün yetenekliler konusunda bilinmesi gerekenler içinde (s. 46-81). Ankara: Vize.
- [3] Silverman, L. K. (1993). A Developmental Model For Counseling The Gifted. L. K. Silverman içinde, Counseling The Gifted And Talented (s. 51-78). Denver: Love Publishing Company.
- [4] Harrison, C. (2004). Giftedness in early childhood: The search for complexity and connection. Roper Review, 26, 78-84.
- [5] Ataman, A. (2014). Üstün Zekâlılar Ve Üstün Yetenekliler Konusunda Bilinmesi Gerekenler. Ankara: Vize Yayıncılık.
- [6] Çitil, M., & Ataman, A. (2018). İlköğretim çağındaki üstün yetenekli öğrencilerin davranışsal özelliklerinin eğitim ortamlarına yansması ve ortaya çıkabilecek sorunlar. Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 38(1), 185-231.
- [7] Clark, B. (2015). Üstün Zekâlı Olarak Büyüme: Evde ve Okulda Çocukların Potansiyellerini Geliştirmek(8. Baskıdan Çeviri). (F. Kaya, & Ü. Ogurlu, Çev.) Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- [8] Akkanat, H. (2004). Üstün veya özel yetenekliler. M.R. Şirin, A. Kulaksızoğlu, A. E. Bilgili.(Haz.). Üstün yetenekli çocuklar seçilmiş makaleler kitabı içinde (s. 169 – 194). İstanbul: Çocuk Vakfı.
- [9] Ataman, A. (Ed.). (2009). Özel Gereksinimli çocuklar ve özel eğitime giriş. (7.Baskı) Ankara: Gündüz.
- [10] Çağlar, D. (2004). Okulda başarısız olan üstün zekâlı çocuklar. M. R. Şirin, A. Kulaksızoğlu, A. E. Bilgili (Haz.). Türkiye üstün yetenekli çocuklar kongresi seçilmiş makaleler kitabı (s. 409-415). İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- [11] Özbay, Y. (2013). Üstün Çocuklar Ve Aileleri. Ankara: T.C. Aile Ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.
- [12] Suveren, S. (2006). Anasınıfına devam eden çocuklar arasından üstün yetenekli olanların belirlenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- [13] Renzulli, J. S., Smith, L. H., White, A. J., Callahan, C. M., Hartman, R. K., & Wetsberg, K. L. (2002). Scales for rating the behavioral characteristics of superior students (Rev. ed.). Mansfield Center, CT: Creative Learning Press.
- [14] Levent, F. (2011). Üstün yetenekli çocukların hakları el kitabı: Ana baba ve öğretmenler için. Çocuk Vakfı Yayınları. 1. Türkiye Çocuk Hakları Kongresi. İstanbul.
- [15] Çitil, M. (2016). Üstün yetenekli öğrencilere sunulan olumlu davranışsal destek temelli problem davranışları önleyici sınıf yönetimi uygulamaları: eylem araştırması. (Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- [16] Bildiren, A. (2018). Üstün yetenekli çocuklar (4. Baskı). Ankara: PegemA
- [17] Ataman, A. (2007). Üstün zekâlılar ve üstün yetenekliler. S. Eripek (Ed.), Özel Eğitim içinde (s.172-194). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi.
- [18] Ataman, A. B. (2008). Üstün Yetenekli çocuklarda aile ortamının bazı demografik değişkenler açısından incelenmesi: İstanbul BİLSEM örneği. Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- [19] Ataman, A. (2019). Bir özel eğitim kategorisi olarak özel yetenekliler. Özmen, R & Ataman, A (Ed.).Öğrenme gücü ve özel yetenek içinde (ss.179-202). Ankara: Maya Yayıncılık
- [20] Enç, M. (1979). Üstün Beyin Gücü. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.
- [21] Aydın, O. ve Konyalıoğlu, P. (2011). 18-21 yaş grubu bireylerin genel zekâ düzeyleri ile psikolojik semptom düzeyleri arasındaki ilişki. Türk Üstün Zekâ ve Eğitim Dergisi, 1(1), 77-103.
- [22] Neihart, M. (1999). The impact of giftedness on psychological well-being: What does the empirical literature say? Roper Review, 22(1), 10-17.
- [23] Pfeiffer, S. I., & Stocking, V. B. (2000). Vulnerabilities of academically gifted students. Special Services in the Schools, 16(1-2), 83-93.
- [24] Webb, J. T., Amend, E. R., Webb, N. E., Goerss, J., Beljan, P., & Olenchak, F. R. (2005). Misdiagnosis and dual diagnoses of gifted children and adults: ADHD, Bipolar, OCD, Asperger's, Depression, and other disorders. Scottsdale, AZ: Great Potential Press.
- [25] Cross, T. L. (2011). On The Social And Emotional Lives Of Gifted Children. Prufrock Press.

[26] Cutts, N. E., & Moseley, N. (2004). Üstün zekâlı ve yetenekli çocukların eğitimi (Çev. İ. Ersevimi). İstanbul: Özgür Yayınları.(orijinal basım yılı: 1957).

[27] Çetinkaya, Ç; Maya Çalışkan, İ., & Güngör, H. (2012). Üstün yetenekli öğrencilerin liderlik özelliklerinden kaynaklanan sınıf yönetimi sorunları. Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 2 (24), 7-29.

[28] Levent, F. (2014). Üstün Yetenekli Çocukları Anlamak: Üstün Yetenekli Çocuklar Sarmalında Aile, Eğitim Sistemi ve Toplum. İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık.

[29] Fonseca, C. (2011). Emotional intensity in gifted students: Helping kids cope with explosive feelings. Prufrock Press Inc, Texas.

[30] Renzulli, J. S. (1986). Systems and models for developing programs for the gifted and talented. Mansfield Center, CN: Creative Learning Press, Inc

[31] Sak, U. (2010). Üstün Zekâlılar: Özellikleri Tanımlanmaları Eğitimleri. Ankara: Maya Akademi.

[32] Saranlı, A. G. ve Metin, N. (2012). Üstün yetenekli çocuklarda gözlenen sosyal- duygusal sorunlar. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 45 (1),139-163.

[33] Van der Meulen, R. T., van der Bruggen, C. O., Spilt, J. L., Verouden, J., Berkhout, M., & Bögels, S. M. (2014). The pullout program day a week school for gifted children: effects on social-emotional and academic functioning. In Child & Youth Care Forum (Vol. 43, No. 3, pp. 287-314). Springer US.

[34] Silverman, L. K. (1994). The moral sensitivity of gifted children and the evolution of society. Roper Review, 17(2), 110-115.

[35] Terman, L. M. (1925). Genetic studies of genius: Vol. 1. Mental and physical traits of a thousand gifted children. Stanford, CA: Stanford University Press.

[36] Webb, J. T., Gore, J. L., Amend, E. R., & DeVries, A. R. (2016). Üstün Yetenekli Çocuklar: Uzmanlar ve Aileler için El Kitabı. (B. Uyaroğlu, & B. Bülbün Aktı, Çev.) Ankara: Anı Yayıncılık.

[37] Gallagher, J. J. (1988). National Agenda for Educated Gifted Students: Satatement of Priorities. Exceptional Children, 107-114.

BÖLÜM 3

ÖZEL YETENEKLİLERİN TANILANMASI

Dr. Ahmet Bildiren & Dr. Mahmut Çitil

ÖZEL YETENEKLİ ÇOCUKLARIN TANILANMASI

Bir öğrencinin bağımsız, mutlu ve topluma yararlı bir birey olarak yetiştirilmesi için özellikleri ve gereksinimlerinin açıkça ortaya konulması gerekmektedir. Özel eğitime gereksinimli bireyi tanımak da ona sağlanacak hizmetleri ve sunulacak eğitimin içeriğini belirlemek de oldukça önemlidir ^[1]. Bu kapsamda özel yetenekli öğrencilerin farkına mümkün olduğunca erken varılarak güçlü ve zayıf yönlerinin açığa çıkarılması gerekmektedir. Bu sebeple akranlarından farklı olan ve özel eğitime gereksinim duyan çocukların eğitsel açıdan değerlendirilmeleri, onların geleceği ve toplumsal yaşamın sürekliliği için önem arz etmektedir. Değerlendirme; *öğrencilerin akademik, davranışsal ya da fiziksel özelliklerini belirlemek ve bu özelliklere uygun yasal ve eğitsel karar alma süreci* olarak tanımlanmaktadır ^[2]. Eğitsel tanılama ve değerlendirme özel yetenekli öğrencilerin hangi eğitim ortamlarına yerleştirileceklerini ve bu ortamlarda nasıl destekleneceklerinin belirlenmesine yaramaktadır. Eğitsel değerlendirme (ölçümleme), *“özel gereksinimli çocuklara sunulacak hizmetler için yasal ve eğitsel kararlar vermede yararlanılan ve eğitim açısından önemli bilgilerin sistematik olarak derlendiği bir süreçtir”* ^[3].

Özel yetenekli bireylerin tanılanma süreçleri ile ilgili bilgilerin milattan önceki dönemlere kadar dayandığı Yunan ve Çin kaynaklarından anlaşılmaktadır ^[4]. Fakat bu bilgiler eski çağlarda sistemli bir model olup olmadığını ve bunun ne şekilde uygulandığını net bir biçimde ortaya koyamamaktadır. Bu nedenle dünya tarihinde özel yetenekli çocukların tanılanması ve eğitimi ile ilgili ilk sistemli modelin ve uygulamanın Osmanlı Devleti’ndeki Enderun Okulu olduğu kabul edilmektedir ^[4]. Fakat Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde bu sistem eski etkisini ve gücünü yitirmiştir. Cumhuriyet Dönemi’nde ise Türk millî eğitim sistemi içerisinde özel gereksinimli çocukların eğitimi konusu yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren ele alınmaya başlanmış ve bu alanın iyi bir düzeye gelmesi uzun ve zorlu bir çaba gerektirmiştir ^[5]. Türkiye’de 1950’li yıllara kadar ayrı özel eğitim okullarında, farklı yetersizlik gruplarından özel gereksinimli çocuklar aynı sınıflarda öğrenim görmüşlerdir ^[6].

Bu yıllara kadar özel yetenekli öğrenciler ise olağan gelişim gösteren akranlarıyla aynı ortamlarda öğrenim görmüşlerdir. 1950’li yılların başında özel eğitim alanına öğretmen yetiştirme süreci sistemli bir şekilde başlamıştır. Bu kapsamda 1952 yılında Gazi Eğitim Enstitüsünde açılan Özel Eğitim Bölümünde özel yetenekli öğrenciler ile ilgili bir ders okutulmaya başlanmış ve kurulan deneysel psikoloji kliniği, test ve araştırma merkezleriyle özel yetenekli öğrencilerin tanılanması için gerekli araçlar oluşturulmaya başlanmıştır ^[5]. 1940’lı yılların sonunda güzel sanatlarda başarı gösteren çocuklar için yapılan yasal düzenlemeler de dikkate alındığında Türkiye’de özel yeteneklilerin tanılanması ve yerleştirilmesi konusu da bu gelişmelere paralel olarak yaklaşık yarım yüzyıllık bir geçmişe sahiptir.

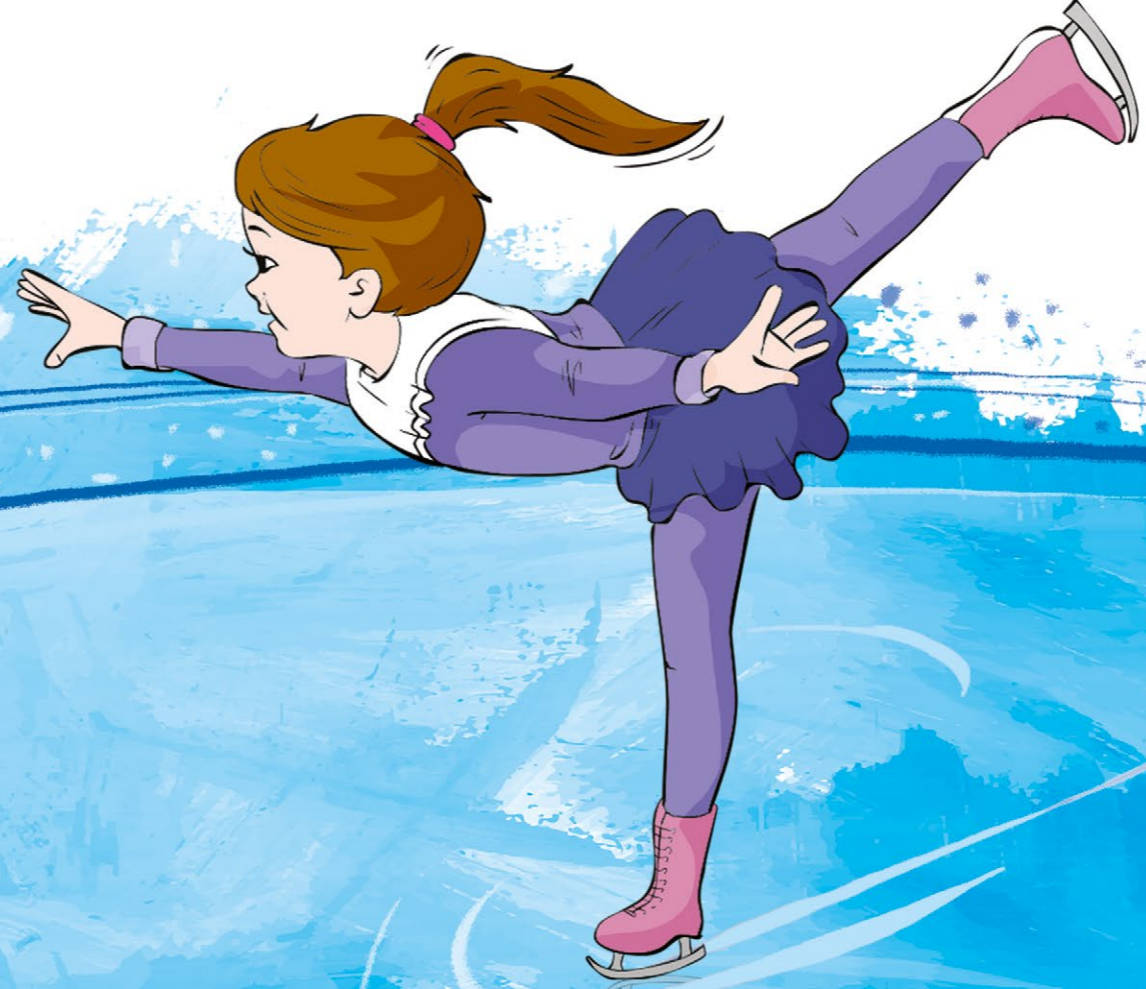
Dünyada özel gereksinimli bireylerin değerlendirilmesi ise son yüz yıl içinde önemli ölçüde gelişme göstermiştir ^[3]. Yirminci yüzyılın ilk yarısında Fransa’da Alfred Binet, ABD’de Lewis Terman gibi akademisyenlerin çalışmaları, ABD’de 1975 yılında çıkarılan PL 94-142 sayılı yasa ve 1990 yılında çıkarılan Engelli Bireylerin Eğitimi Yasası (IDEA, PL 101-476) gibi düzenlemelerle eğitsel değerlendirmenin kapsamı ve yöntemleri olumlu yönde geliştirmiştir. Bu gelişmeler doğal olarak özel yetenekli öğrencilerin tanılanmalarını da etkilemiştir. Örneğin Binet ve Simon’un zihinsel yetersizliği olan öğrencileri belirlemek için geliştirdikleri zekâ testi, Terman ve arkadaşları tarafından geliştirilmiş ve daha sonra Stanford-Binet zekâ testine dönüşmüştür. Böylece aynı araçla hem zihinsel yetersizlik durumu hem de özel yeteneklilik durumu tespit edilmeye başlanmıştır. Türkiye de yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren benzer düzenlemelerle eğitsel tanılama konusunda bu gelişmelere uyum sağlamaya çalışmıştır.

Özel yetenekli bir çocuğun bu durumunun erken fark edilmesi onun bu özelliklerinin körelmesini önlemeye ve gelişmelerini hızlandırmaya faydalı olacaktır ^[7]. Özel yetenekli öğrencinin tanılanması bu öğrenci için uygun eğitim şartlarının oluşmasında önemli bir adım olarak kabul edilmelidir. Bu tanılama sürecinde ise kullanılacak yöntem ve araçlarla ilgili belli yaklaşım ve yöntemlerin kullanıldığı anlaşılmaktadır ^[8]. Tanılama yöntemlerinde *norm, örneklem ve ölçüt tabanlı olmak üzere üç farklı yöntem olduğu, bu yöntemlerin de bireye ya da gruba dayalı tanılama yaklaşımları* şeklinde

“

Bir çocuğun özel yetenekli olma özelliği ne kadar erken fark edilirse geliştirilmesi de o denli hızlı olacak ya da yeteneklerin körelmesinin önüne geçilebilecektir.

”

uygulanabildiği görülmektedir^[9]. Tüm bu süreçlerde ise farklı değerlendirme araçlarının ve disiplinler arası yaklaşımın birlikte kullanılması gerekmektedir.^[9] Özel yetenekli öğrencilerin tanılmasında kullanılan yöntem ve araçlara bireysel ya da grup zekâ testleri, yaratıcılık, kritik düşünme testleri, grup başarı testleri, resim-müzik gibi özel alan testleri, çocuk gelişim profilleri, aile, öğretmen, akran gözlemleri, çocukla ya da ailelerle yapılan görüşmeler, öğrenci ürünleri vb.leri örnek verilebilir. Tüm bu araçlarla öğrencinin özel yetenekli olup olmadığının anlaşılmasına çalışılmaktadır^[10].

Türk millî eğitim sisteminin içerisinde ise özel gereksinimli çocukların tanınması ve yerleştirilmesine ilişkin süreçler 1997 yılında yürürlüğe giren 573 sayılı Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile yasal çerçeveye alınmıştır^[11]. 573 sayılı KHK'ye göre tanılama; *eğitsel amaçla, bireyin tüm gelişim alanlarındaki özelliklerinin belirlenerek değerlendirilmesi* sürecini kapsamaktadır^[11]. Türkiye'de eğitsel değerlendirme süreci il ve ilçe millî eğitim müdürlüklerine bağlı olarak faaliyet gösteren rehberlik ve araştırma merkezlerinde oluşturulan özel eğitim değerlendirme kurullarınca gerçekleştirilmektedir^[11]. Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nde ayrıntılı değerlendirme süreci "*Eğitsel Değerlendirme ve Tanılama*" terimiyle ele alınmıştır.

Türkiye'de özel yetenekli çocukların tanınması iki farklı yöntemle sürdürülmektedir. Bunlardan ilki bilim ve sanat merkezlerine öğrenci seçme sürecidir. Bu süreç MEB Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün koordinasyonunda ülke çapında ve belli bir takvimle sürdürülmektedir. İkinci yöntem ise özel yetenekli olduğu düşünülen öğrencilerin belli prodesürleri tamamlayarak RAM'larca değerlendirilmesi ve tanınmasıdır. Özel yetenekli öğrencilerin RAM'larda tanılama işlemleri, ailesi ya da eğitim gördüğü okulun başvurusuyla başlatılmaktadır. Uygulanan ölçme araçları ve yapılan diğer değerlendirmeler sonucunda "özel yetenekli" olarak belirlenen çocukların mevcut okullarında ve sınıflarında eğitimlerine devam etmesine karar verilmektedir^[12]. Bunun yanı sıra öğrencilerin destek eğitim odasından yararlanmasına karar verilebilmektedir. Özel yetenekli öğrencinin BİLSEM'den (bilim ve sanat ve merkezi) eğitim almak istemesi durumunda öğrenci yukarıda bahsi geçen birinci tanılama sürecine dâhil olmaktadır^[12]. BİLSEM tanınmasına ilişkin işlemler MEB tarafından yürütülmektedir^[13]. BİLSEM'lerde tanılama süreci; aday gösterme,

tanılama, grup tarama, bireysel inceleme ve kayıt/yerleştirme işlemlerinden oluşmaktadır. Tanılama sürecinde ilk olarak il ve ilçe millî eğitim müdürlükleri aracılığıyla il bünyesinde yer alan bütün resmî ve özel okullara tanılama yapılacak sınıf seviyeleri ve ilgili süreç basamakları duyurulmaktadır^[12]. Bu aşamadan sonra özel yetenekli olduğu düşünülen öğrenciler, öğretmenleri ya da sınıf rehber öğretmenler kurulunca aday gösterilebilmektedir. Eğer öğrenci okul öncesi çağda ise veliler çocuklarını aday gösterebilmektedir.

Özel sektörün ya da vakıfların açtığı okullarda özel yetenekli çocukların belirlenmesi ve tanınması RAM ve BİLSEM süreci dışında gerçekleştirilebilmektedir. Bu okulların öğrenci kabulünde kendi hazırladıkları başarı testleri, standart zekâ testleri, öğrencinin ürün ve ödülleri dikkate alan farklı yöntemler kullandıkları anlaşılmaktadır.

Milyonlarca öğrencinin olduğu eğitim sistemi içinde özel yetenekli çocuğun fark edilmesi, doğru bir şekilde tanınması ve uygun eğitim ortamlarına yerleştirilmesi, bu ortamlarda yeterli bir şekilde desteklenmesi ciddi bir süreç olarak ele alınmalıdır^[11]. Tüm bu süreçte öğretmenlere büyük görevler düşmektedir. Bu nedenle öğretmenlerin eğitsel tanılama ve değerlendirme süreçlerini iyi bilmeleri önemli bir gerekliliktir.

Özel Yeteneklileri Tanılama Aşamaları

Öğretmenlerin meslek hayatları boyunca karşılaşmaları muhtemel özel yetenekli öğrencilerle ilgili farkındalıklarının ve bilgi düzeylerinin yeterli olması gerekmektedir. Öğretmenlerin bu çocuklarla ilgili yaklaşımları ve uygulamaları, Türkiye'de özel eğitim alanında yaşanan güçlüklerin üstesinden gelebilmemiz hususunda önemli etkenlerden biri olacaktır. Bu sebeple sınıf ve branş öğretmenlerinin sınıflarında karşılaştıkları özel yetenekli öğrencilerin farkına varmaları ve en kısa sürede gereken müdahaleleri yapmaları onlara biçilen en önemli rollerden biridir.

Eğitsel değerlendirme ve tanılama birbiriyle bağlantılı belli bir sırayı izleyen aşamalardan oluşur ^[10]. Bu süreç genellikle “*tarama-ilk belirleme süreci, başvuru öncesi süreç, başvuru süreci, ayrıntılı değerlendirme, özel eğitime uygunluğunu belirleme ve yerleştirme, programı planlama, BEP hazırlama, öğrenci gelişimini izleme ve programın değerlendirilmesi*” gibi aşamalardan oluşur ^[14]. Alan yazında bu sürecin tamamının BEP süreci içinde ele alındığı da görülmektedir ^[10, 15].

Kitabımızın birinci bölümünde görüldüğü üzere özel yetenekliliği açıklayan birçok farklı yaklaşım ve kuram bulunmaktadır. Bu kuramların gelişimlerini hatırlatacak olursak ilk başta tek faktörle açıklanan zekâ, zamanla farklı yetenekleri de içine alan gelişimsel yaklaşımlarla açıklanmaya başlamıştır. Farklı yaklaşımlar tanılamamanın nasıl olması gerektiği sorusunun cevaplanmasını zorlaştırmaktadır ^[16]. Bu açıdan bakıldığında özel yeteneklileri tanımlarken özel yeteneği hangi açıdan ele aldığınız konusu önem kazanmaktadır. Tüm farklılıklara rağmen özel yetenekli bireylerin tekil ya da çoğul tanılama modelleri ile tanılandığı görülmektedir. Tekil tanılama modelinde özel yetenekli öğrencilerin tek bir zekâ testinden beklenen puanı alması şartı aranmaktadır. Çok boyutlu tanılama modelinde ise yaş, deneyim ve çevre olarak kendileriyle aynı olan akranlarıyla kıyaslandığında akademik alanda, yaratıcılık, liderlik, müzik ve/veya sanat alanında yüksek performans kapasitesine sahip çocuklar özel yetenekli olarak tanılanmaktadır ^[16]. Yukarıda ele alınan eğitsel değerlendirme sürecindeki aşamalar özel yetenekli öğrencilerin tanılanması ve değerlendirilmesinde de geçerliliği olan aşamalardır. Ancak burada özel yeteneklilerin eğitsel değerlendirme ve tanılama aşamaları adaylık aşaması, tanılama aşaması ve seçme/yerleştirme aşaması olarak üç başlık altında açıklanmıştır.

Adaylık Aşaması

Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği’ne (ÖEHY) göre “*özel eğitim hizmetlerinin planlanması ve eğitimde sürekliliğin sağlanması amacıyla erken çocukluk döneminden itibaren eğitimin her kademesinde özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin gelişimlerinin izlenmesi esastır.*” ^[17]. Bu gelişimin izlenmesi için öncelikle bu çocukların farkına varılması gerekmektedir. Bu nedenle taramanın amacı hangi çocukların özel eğitime gereksinimi olduğunu araştırmaktır ^[2]. Özel yetenekli çocukların belirlenmesinde ise

eğitim öğretimden sorumlu kurum ve kuruluşların özel yeteneklilik ya da yetersizlik belirtileri konusunda bilinçli olması gerekmektedir. Türkiye’de özel yetenekli öğrenciler, çoğunlukla okul çağına geldiklerinde sınıf içindeki etkinlik ve uygulamalar esnasındaki performansı ya da davranışlarının istenen düzeyden farklı olması durumlarında fark edilebilmektedir ^[1]. Bir çocuğun akranlarından farklı bir gelişim düzeyine sahip olup olmadığının anlaşılmasındaki birinci basamak “*tarama- ilk belirleme*” aşamasıdır. Bu aşama, özel yeteneği var gibi gözükken bir grup çocuğun davranışlarının gözlenmesi ve analiz edilmesi böylelikle de farklılıklarının olup olmadığının belirlenmesi sürecidir ^[10].

Adaylık aşamasında aileler, öğretmenler, uzmanlar, kurumlar, alan uzmanları, akranlar ya da çocuğun kendisi tarafından tanılama için çocuk aday gösterebilmektedir ^[16]. Ancak sınıf öğretmenleri ve okul öncesi öğretmenleri eğitsel değerlendirme sürecinin ilk aşaması olan adaylık aşamasında anahtar konumdadır ^[10]. Bu nedenle özel yetenekli bir öğrencinin öğrenme düzeyini sürekli değerlendirmekten sorumludurlar ^[3]. Bir öğrencisinin özel yetenekli olabileceğini düşünmeye başlayan öğretmenin belli süreçleri uygulaması gerekmektedir. Bu süreç informal (biçimsel olmayan) bir süreçtir ve “*gözlem, görüşme, kontrol listesi, ölçüt bağımlı ölçü aracı gibi informal değerlendirme araçları kullanılarak*” gerçekleştirilir ^[14]. İlk belirleme için kullanılacak değerlendirme yöntemleri mümkün olduğu kadar etkili, zamanı verimli kullanan ve güvenli araçlar olmalıdır. Bu nedenle öğretmenlerin öğrenci gelişimini daha sık, daha az zaman harcayarak ve daha düşük maliyetle izleyebilmeleri gerekmektedir ^[3]. Burada bahsi geçen yöntem ve araçların uygulanmasında ise öğretmenlere okul personeli ve özellikle rehber öğretmenlerin eşlik etmesi gerekmektedir. Sınıf öğretmenin güçlüğ çektiği durumlarda çok yönlü ekip değerlendirmesi daha uygun olmaktadır ^[10].

Adaylık aşamasında öğretmenler, ilk olarak öğrenciyi sınıfta ve okulun diğer bölümlerinde gözlemlemelidirler. Sınıfta akademik performansı ve davranışları gözlenen öğrencinin, teneffüste arkadaşları ve diğer kişilerle kurduğu sosyal etkileşim düzeyi anlaşılmaya çalışılır. Öğretmenler kontrol listeleri gibi araçları kullanarak öğrencilerin akademik ve davranışsal becerileri hakkında daha net fikir sahibi olabilirler.

Ayrıca okul kayıtlarını ve öğrencinin dosyasını inceleyebilirler^[10]. Bunların yanı sıra çocuğun ürünleri, etkinlik performansları, akademik başarıları, yarışma dereceleri gibi diğer alanlar da dikkate alınmalıdır^[16]. Ancak burada temel sorun, yeni kayıt olmuş öğrencilerin geçmiş yaşantılarına ve performans düzeylerine ilişkin bilgilerin bilinmemesidir. Böyle durumlarda öğrencinin velisi ile görüşülerek çocuklarında özel bir durumun varlığını hissedip hissetmedikleri ve okul öncesi gelişimi hakkında bilgiler sorulabilir^[2,3]. Ancak bu aşamaya kadar yapılan uygulamalar öğrenci ile ilgili net bir kanaatin oluşması için yeterli değildir.

Şekil 2. Adaylık Aşaması Süreçleri

Özel yeteneklilerle ilgili alan yazında özel yeteneklileri değerlendirme ölçeği (GATES), üstün değerlendirme ölçeği (GES-2), özel yetenekli öğrencilerin davranışsal özelliklerini değerlendirme ölçümü (SRBCSS), üstün derecelendirme ölçeği okul öncesi/ana sınıfı formu (GRS-P) gibi birçok farklı ölçek kullanıldığı görülmektedir^[16]. Öğretmenler akademik çalışmaları tarayarak Millî Eğitim Bakanlığının yayınlarını inceleyerek ya da ilgili internet sitelerini inceleyerek farklı gözlem ölçekleri bulabilirler. Eğer öğretmenler öğrencilerinin yalnızca belli alandaki (fen, matematik vb.) yeteneğini belirlemek isterlerse sadece bu alanlara özgü gözlem ölçekleri, performansları, ürün veya projeleri dikkate alabilirler. Adaylık aşamasında hangi aracın daha başarılı sonuç vereceğine ilişkin tartışmalar sürmektedir^[16]. Alan yazındaki araştırmalar de-

ğerlendirildiğinde özel yetenekli öğrencilerin tanılmasında kullanılan araçlardan ve değerlendirme yöntemlerinden tek ve en etkili denilebilecek bir seçenek yoktur^[16].

Öğretmen; özel yetenekli olduğunu düşündüğü öğrenciyi daha iyi tanımaya, onun güçlü ve zayıf yönlerini daha iyi anlamaya çalışmalıdır. Bu süreçte öncelikle desteğe gereksinim duyduğu düşünülen öğrencinin günlük öğretim ortamlarının incelenerek akademik ve davranışsal gereksinimlerini karşılayacak alternatif stratejilerin, kazanımların belirlenmesi gerekmektedir^[3,15]. Bu sebeple sınıfta ders verirken ve etkinlikleri sürdürürken ilgili öğrenciyi de dikkate alan uyarlamalar yapılmalıdır. Bu süreçte öğrenci için yapılacak düzenlemeler ve müdahalelerle öğrencinin gereksinimlerinin karşılanmasına çalışılmalıdır. Bu müdahale kapsamında sınıf öğretmeninin; eğitim amaçları ve yöntemlerinde, materyallerinde, sınıfın fiziksel çevresinin düzenlenmesinde, ev ödevlerinde, sınıf yönetiminde uyarlamalar yapması ve gerektiğinde davranış sağaltımı programları uygulaması gerekmektedir^[3,14].

Adaylık aşamasında öğrencinin değerlendirilmesi için harcanan sürenin uzunluğu da oldukça önemlidir. Adaylık aşamasındaki değerlendirme için ayrılan süre gereğinden uzun olursa öğrencinin yararlanacağı yasal haklara ve eğitsel düzenlemelere erişimi gecikir. Bu süre gereğinden kısa olursa da öğrencinin yanlış tanılanmasına ya da ilerlemesinin takip edilememesine neden olabilir^[14]. Kitabımızın ilerleyen bölümlerinde özel yetenekli öğrenciler için gerekli öğretim düzenlemelerine yer verilmektedir. Öğretmenlerin bu süreçte öğretim düzenlemeleriyle ilgili kaynak taraması yapması, diğer öğretmenlerden, rehber öğretmenlerden ve varsa özel eğitim öğretmenlerinden fikir alması, sınıf içindeki uyarlamalara hazırlanmasında yarar sağlayacaktır.

Öğrenci ile ilgili olarak toplanan bilgiler ve yapılan düzenlemelerin sonuçları özel yeteneklilik durumunun varlığına işaret ederse öğrenci için başvuru sürecine, diğer bir deyişle tanılama aşamasına geçilmelidir. Ancak buradaki temel risklerden biri de çocuğun ilk defa gittiği bir ortamda, ilk defa karşılaştığı insanlara beklenen tepkiyi verememesidir. Bu ve başka nedenlerle çocuk ayrıntılı değerlendirme sürecinde gerçek performansını sergilemeyebilir. Belli yararları olsa da etiketlenme; çocuğun uzun süre taşıdığı bir sığata dönüşebilir, çocuk ile ilgili beklentileri olumsuz yönde

“

Özel yetenekli çocukların tanınması erken yaşta yapılmalıdır. Özel yetenekli çocukların eğitimine ne kadar erken başlanırsa gelişimleri o kadar kolaylaşır.

”

etkileyebilir ve çocukla ilgili ön yargılar oluşmasına yol açabilir ^[4]. Öğretmenlerin başvuru öncesi süreçte ortaya koyacakları çabanın bu sakinlerin farkında olarak sergilenmesinde yarar bulunmaktadır. Yani özel yetenekli olmayan bir çocuğun tüm bu müdahaleler yapılmadan tanılanmaya gönderilmesi çocuğu, öğretmeni ya da ailesini hayal kırıklığına uğratabilir.

Adaylık aşamasında bahsi geçen süreçlerin ardından öğrencinin özel eğitime gereksinim duyduğu kanaati oluşmuşsa öğrenci için tanılama aşamasının başlatılması gerekmektedir. Tanılanmaya başvuru sürecinde başvuru öncesi müdahaleler, öğrenci için alınan önlemler, yapılan tüm uyarlamalar, uyarlama sonuçları ve öğrenci hakkında toplanan tüm bilgiler bir rapor hâline getirilir ^[10, 14]. Bu raporda öğrenci hakkında sahip olunan endişelerin betimlenmesi, öğrencinin özellikleri, varsa problemin nerede, ne zaman, ne sıklıkla ve hangi etkinlik sırasında ortaya çıktığı, başarıya ulaşan ve başarısız müdahalelerin neler olduğunun da ifade edilmesi gerekmektedir ^[15]. Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'ne göre *“bireysel gelişim raporu özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin tüm gelişim alanlarındaki özellikleri ile akademik disiplin alanlarındaki yeterliliklerine ilişkin değerlendirme sonucunu gösteren”* rapordur ^[17]. Yönetmelik'te okula/kuruma kayıtlı öğrenciler için bireysel gelişim raporu, eğitsel değerlendirme ve tanılama için gerekli belgeler arasında gösterilmektedir ^[17]. Bireysel gelişim raporu ile öğrenci tanılama aşamasına daha fazla bilgi ile gönderilmiş olur.

Öğrenci, tanılama aşamasına alınmadan önce tüm yapılanların, öğrencinin gelişimsel ve akademik özelliklerinin yer aldığı bireysel gelişim raporu öncelikle aile ile paylaşılmalıdır. Bu paylaşımın ardından resmî tanılama aşamasına geçiş konusunu okul çalışanları ve aile birlikte değerlendirmeli ve mümkünse ortak kararlar bu süreci başlatmalıdırlar ^[14]. Ancak Türkiye'deki yasal durum, resmî okul ve kurumların aile onayını almadan da öğrencinin eğitsel değerlendirme ve tanılanması için RAM'a başvurabilmelerine imkân vermektedir. Fakat uzmanların aile ile iş birliği içinde olmaları tüm süreçlerde her iki taraf için de yararlı olacaktır. Bu aşamadan itibaren *“çocuğun velisi ya da resmî okul ve kurum yönetiminin yazılı başvuru ile çocuk RAM'a yönlendirilebilir.”* ^[17]. Ancak okullar öğrenci için RAM'a başvurmadan önce *“bireysel gelişim raporları ve eğitsel değerlendirme isteği formları”*nı hazırlamak durumundadırlar. Başvurunun ardından öğrenci ve kurum için uygun bir tarihe randevu veril-

mektedir. RAM'daki uzmanlar bu tarihe kadar çocuğun bireysel gelişim raporunu ve diğer belgeleri inceleyerek çocuk ile ilgili ayrıntılı değerlendirme sürecine hazırlanırlar. Tüm bu süreçlerin dışında okul ve öğretmenler çocuğun yaşı ya da sınav takvimi uygunsa çocuğu doğrudan BİLSEM değerlendirme sürecine de yönlendirebilirler.

Tanılama Aşaması

Tanılama aşamasına başvuru süreci, okul performansında veya diğer gelişimsel alanlardaki özellikleri nedeniyle öğrencinin özel yetenekli olabileceğinin belirlenmesinin ardından başlatılır ^[3]. Yukarıda da değinildiği üzere Türkiye'de özel gereksinimli öğrencilerin resmî tanılama süreci RAM'lardaki özel eğitim değerlendirme kurullarınca gerçekleştirilmektedir. Bu kapsamda altı çizilmesi gereken husus özel yetenekli öğrencinin değerlendirme sürecini yürütecek ekibin tarafsız, çoklu disiplinler (birden çok uzman olması), çok yönlü (çocuğun farklı yönlerinin incelenmesi) ve çok kaynaklı (bilgi toplarken birçok kaynağın kullanılması) bir yol izlemesi gerektiğidir.

Tanılama aşamasında temel amaç özel yetenekli öğrencinin var olan potansiyelinin ortaya konulmasıdır. Bunun için çok kapsamlı ve ayrıntılı bir tanılama süreci işletilmelidir^[18]. Bu aşamada formal değerlendirme araçları ön plana çıkar. Ancak bu araçlarla elde edilen bilginin yanı sıra informal (biçimsel olmayan) değerlendirme araçlarından elde edilen bilgiler de destekleyici olarak kullanılır. Bu süreçteki değerlendirmeler adaylık aşamasında yapılandan daha derinlemesine yapılmaktadır. Okul başarısının belli başlı alanlarında, sosyal beceri geliştirmede, zekâ konusunda ve ilgili başka alanlarda bireysel testler yürütülerek farklı ortam ve kaynaklardan çeşitli bilgiler derlenir ^[3]. Bu sebeple özel ve yüksek potansiyel gösteren çocukların belirlenmesi ve değerlendirilmesinde gelişim profilleri, grup zekâ testleri, başarı testleri, bireysel zekâ testleri, öğrenci çalışma ve ürünleri; öğretmen, aile ve arkadaş gözlemleri ile kanaatlerinin dikkate alınması gerekmektedir. *Eğitsel değerlendirme ve tanılama, bireyin özelliğine göre birden fazla yöntem ve teknik ile uygun ölçme araçları kullanılarak yapılmalıdır* ^[17].

Türkiye’de RAM’larda özel gereksinimli çocukların değerlendirilmesi için çeşitli araçlar kullanılmaktadır. RAM’larda erken çocukluk dönemindeki çocuklar için Denver, Leiter Uluslararası Performans Ölçeği ve GEÇDA, okul çağı çocuklar için ise WISC-R, Stanford Binet, Anadolu-Sak Zekâ Ölçeği gibi araçlar yaygın olarak kullanılmaktadır^[1]. Türkiye’de tanılama aşamasında bilişsel yeteneğin ölçülmesi için bu testlerin yanı sıra Standart Progresif Matrisler Testi, Kaufman Brief Intelligence-2 (KBIT-2) Testi, Wechsler Sözel Olmayan Yetenek Testi (WNV), Wechsler Çocuklar için Zekâ Ölçeği – IV, Renkli Progresif Matrisler Testi ve TONI-3 gibi testler de uygulanmaktadır^[16]. Bireysel ya da grup olarak uygulanan bu araçlar farklı gelişim alanlarını ölçebildiği gibi ASİS, Wechsler Zekâ Ölçekleri ve Stanford Binet gibi (formal) testler genel bir zekâ puanı da belirleyebilmektedirler. İnfomal değerlendirme yöntemlerine ise gözlem, müfredata dayalı değerlendirme, kontrol listeleri ve kaba değerlendirme formları, iş örneği analizi, dosya, görev analizi ve ölçüt bağımlı testler örnek olarak verilebilir^[1].

ÖEHY’ye göre “*Özel yetenekli çocukların tanınması erken yaşta yapılmalıdır*”^[17]. Özel yetenekli çocukların eğitimine ne kadar erken başlanırsa gelişimleri o kadar kolaylaşır. Bu sebeple eğitsel değerlendirme ve tanılama süreci, okul çağından önceki dönemlerde de önem taşır. Erken çocukluk dönemindeki özel gereksinimli bireylerin farkına varma ise okul çağındaki çocuklardan farklı olabilmektedir. Ülkemizde 3-5 yaş arası çocuklar okul öncesi kurumlara devam edebilmektedir. Ancak bu yaş dönemindeki çocukların tamamı bu kurumlarda eğitim görmemektedirler. Böylece erken çocukluk dönemindeki özel gereksinimli çocukların farkına varılması çocuğun ailesi ve yakın çevresinde daha mümkün olabilmektedir. Erken çocukluk döneminde fark edilen özel yetenekli çocuğun eğitim hizmetlerinden faydalanması için de RAM tarafından tanınması gerekmektedir. Bu gibi durumlarda çocuğa eğitsel tanısı konulmakta, yerleştirme kararı ve ayrıca destek özel eğitim alması kararı verilebilmektedir.

ÖEHY’ye göre “*Eğitsel değerlendirme ve tanılama, bireyin tüm gelişim alanlarındaki özellikleri ve akademik disiplin alanlarındaki yeterlilikleri ile eğitim ihtiyaçları birlikte değerlendirilerek yapılmalıdır*”^[17]. Genel zekâ puanı ve başarı gibi ölçümlerin yanı sıra özel yetenekli öğrencilerin akademik, sosyal ve psikomotor becerilerinin de anlaşılması gerekir. RAM’lar için bu becerilerin anlaşılmasında çocuğun yaptıkları bireysel

gelişim raporu ve ailenin görüşleri önemlidir. Öğretmenlerin başvuru öncesi süreçte uygulamalar ve öğrencinin performans düzeyinin açık bir şekilde yazılması RAM’daki uzmanlar için büyük kolaylık sağlayacaktır. Buna rağmen RAM’daki özel eğitim değerlendirme kurulu öğrencinin performans düzeyini belirlemeye çalışır. Ancak bu süreç oldukça zaman alan ve yük getiren bir süreçtir. RAM’lardaki iş yükü nedeniyle psikometrik ölçme araçları dışındaki informal araçların uygulanmasında güçlükler yaşanmaktadır. Bu sebeple değerlendirmenin bir yanının eksik kalması o değerlendirme sonucunda öğrenci ile ilgili verilecek kararların da doğru olamayacağı anlamına gelmektedir^[1].

ÖEHY’ye göre “*Eğitsel değerlendirme ve tanılama; fiziksel, sosyal ve psikolojik bakımdan birey için en uygun ortamda yapılmalıdır*”^[17]. Türkiye’deki RAM’ların standart bir fiziksel yapısı bulunmamaktadır. Bazı RAM’lar kamu binalarının kendilerine ayrılmış katlarında hizmet verirken bazıları ise bağımsız binalara sahiptir. Daha önce de belirtildiği gibi eğitsel değerlendirme ve tanılama için RAM’a götürülen çocuk belki de hayatında ilk defa gördüğü bir yerde, tanımadığı kişilerle karşılaşır. Tanılama sürecinde yanında ailesi olsa da bu farklı ortamı şaşkınlıkla karşılayabilir. Bu sebeple özel gereksinimli çocukların kendini iyi hissettiği bir zamanda, sıcak bir yaklaşımla, ortama alıştırmalarında yarar bulunmaktadır^[1].

Eğitsel değerlendirme ve tanılama, bireyin eğitim ihtiyacı ve gelişimi dikkate alınarak gerektiğinde tekrarlanmalıdır. Yukarıda da değinildiği gibi RAM’a ilk defa gelen ve ortama alışamayan bazı öğrenciler gerçek performanslarını sergileyemeyebilirler. Bu çocuklar için başka bir zamana randevu alınarak çocuğun kendini daha da hazır hissetmesi sağlanabilir. Bazı durumlarda okul veya aile tarafından çocuğun tanısının ve yerleştirme kararının uygun olmadığı düşünülebilir. Böyle durumlarda ÖEHY’de belirtilen yasal çerçeve içinde çocuğun değerlendirme ve tanınmasına itiraz edilebilir. Böyle durumlarda çocuk tekrar RAM’ca incelenebilir^[1].

Tanılama aşamasında, formal ve informal araçların uygulanmasının ardından bireye eğitsel bir tanı konulabilir. Ancak eğitsel tanı öğrencinin özel eğitime uygunluğunu belirlemede tek başına yeterli bir kistas değildir. Bu nedenle de öğrencinin özelliklerine ve gereksinimlerine göre bir eğitim modeli belirlenmelidir. Özel yetenekli tanısının

öğrenciye faydalı olabilmesi için öğrencinin hazırlanan programlarla, araç gereçlerle ve bu alanda tecrübe ve bilgi sahibi eğitimcilerle uygun koşul ve şartlarda öğrenim görmesi sağlanmalıdır. Bu imkânlar sağlanmadığında sadece eğitsel tanı alan bir öğrenci kendisi ya da çevresinin yüksek beklentileri nedeniyle olumsuz durumlarla karşılaşabilir. Bu bağlamda başka bir duruma da önemle değinmek gerekmektedir. ÖEHY'ye göre *“Tanılama sonuçları sadece yasal ve eğitimle ilgili kararlar almak için kullanılır”*^[17]. Yetkili uzmanlar, aile ve birey dışındaki kişilerin sürece müdahale etmesi ise kesinlikle engellenmelidir. Uzmanlar üçüncü kişilerle öğrenci ve süreç hakkında bilgi ve belge paylaşımında bulunmamalıdır^[1].

Seçme ve Yerleştirme Aşaması

Özel yetenekli öğrencilerin eğitsel değerlendirme ve tanılamalarının son aşaması seçme ve yerleştirme aşamasıdır. Bu aşamada tanılamadan sorumlu öğretmenler, psikolojik danışmanlar, psikologlar, eğitim uzmanları, özel yetenekli çocuklar konusunda uzmanlaşmış kişiler ve yöneticilerden oluşmuş bir ekiple toplanan tüm veriler değerlendirilir^[16, 19]. Bu değerlendirmenin ardından özel yetenekli öğrenci için en uygun kararın verilmesi gerekir. ÖEHY'ye göre *“Eğitsel değerlendirme ve tanılama sürecinde, eğitsel amaçla bireyin tüm gelişim alanındaki özellikleri ve akademik disiplin alanlarındaki yeterlilikleri ile eğitim ihtiyaçları belirlenerek en az sınırlandırılmış eğitim ortamına ve özel eğitim hizmetine karar verilir”*^[17]. Buradan da anlaşılacağı üzere özel gereksinimli bireyin ihtiyaçları ve özellikleri dikkate alınarak onun için en uygun eğitim ortamının belirlenmesi gerekmektedir. Özel eğitimin felsefi temeli olarak birey için en uygun ortamın onu en az sınırlandıracak ortam olması gerektiği kabul edilmektedir. Bu kapsamda Türkiye’de özel yetenekli öğrencilerin olağan gelişim gösteren akranlarıyla aynı ortamda eğitim görmeleri genel bir kabul ve uygulama olarak sürdürülmektedir. Fakat burada özellikle dikkat edilmesi gereken husus, öğrenciye en uygun ortamın sağlanmasının yanı sıra ona verilecek destek eğitim hizmetlerinin de sağlanması gerektiğidir.

Yukarıda değinildiği üzere Türkiye’de RAM’larca özel yetenekli olarak tanılanmış öğrenciler okullarında destek eğitim odasından faydalandırılmaktadır. Ayrıca öğrenci BİLSEM’in tanılama sürecini geçmişse BİLSEM’lerden de destek eğitim alabilmek-

tedir. BİLSEM’e devam eden öğrencilerden bir kısmı ise her yıl Millî Eğitim Bakanlığının yaptığı özel bir değerlendirme ile ARGEM’e devam edebilmektedirler. ARGEM henüz bir proje okulu olup BİLSEM’lerden gelen ortaokul ve lise öğrencilerine yönelik farklılaştırılmış bir eğitim öğretim hizmeti sunmaktadır. ARGEM’e seçilme süreci her yıl BİLSEM yöneticilerine MEB tarafından duyurulmakta, BİLSEM yönetici ve öğretmenlerinin aday gösterdiği öğrenciler ailelerinin de onayıyla ARGEM tanılama sürecine dâhil edilmektedirler. Bu süreçte ise daha önceden özel yetenekli olarak tanılanmış öğrencilerin farklı yetenek alanlarındaki uyum ve performanslarını dikkate alan bir değerlendirme süreci işletilmektedir.

Sonuç olarak özel yetenek eğitimi alanı, çok geniş özel yetenek görüşleri ve tanılama uygulamaları sunar. Bu nedenle, özel yetenekli çocukları tanılamak için tanılama ve tanılama uygulamalarının kullanıldığını belirtmek önemlidir. Alan yazındaki geniş tanımlama ve tanılama uygulamalarını detaylandırarak çocukları tanılamaktan sorumlu belirli okul uygulamalarını kullanarak ve bunların analizlerini yaparak daha sağlam bir tabana oturtulabilir. Elde edilen verilere göre tanılama sistemleri geliştirilebilir. Ancak şunu unutmamak gerekir ki hangi sistemi uygularsak uygulayalım her özel yetenekli çocuğun tanılanması farklılık gösterebilir. Dolayısıyla kesin kararlar alınmadan önce tüm verilerin geniş bir zaman diliminde analiz edilmesi önemlidir. Yanlış karar çocuğun programa kabul edilmesini, belki de o alandaki çok özel bir yeteneğin ortaya çıkmasını engelleyebilir. Bu nedenle yaklaşabileceğimiz en iyi sonuçlar için çok fazla kaynaktan bilgi toplamak ve bunlara göre karar almak gerekir^[18].

Öneri: Türkiye’de özel yetenekli öğrenciler için destek özel eğitim hizmetleri veren BİLSEM’ler ve destek eğitim odaları hakkında ayrıntılı bilgi için MEB Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü’nün <http://orgm.meb.gov.tr/ekutuphane/> adresinden “Özel Yetenekli Çocuğum Var” kitabını inceleyebilirsiniz.

KAYNAKÇA

- [1] Çitil, M. (2012). Eğitsel değerlendirme, tanılama ve yerleştirme: Eğitsel değerlendirme süreci. A. Ataman (Ed.) *Temel Eğitim Öğretmenleri İçin Kaynaştırma Uygulamaları ve Özel Eğitim* içinde (57-83). Ankara: Vize Yayıncılık
- [2] Gürsel, O. (2010) Özel eğitimde değerlendirme. H. İ. Diken (Ed.) *Özel eğitime gereksinim duyan çocuklar ve özel eğitim* içinde (2. baskı) Ankara: PegemA Yayıncılık
- [3] McLoughlin, J., A. & Lewis, R., B. (2005). *Özel gereksinimli öğrencilerin ölçümlenmesi* (Dördüncü Basım) Türkçesi: Filiz Gencer, Teknik Editör A. Ataman. Ankara: Gündüz Eğitim Yayıncılık
- [4] Ataman, A. (2019). Bir özel eğitim kategorisi olarak özel yetenekliler. Özmen, R & Ataman, A (Ed.), *Öğrenme güçlüğü ve özel yetenek* içinde (ss.179-202). Ankara: Maya Yayıncılık
- [5] Çitil, M. (2017). *Türkiye’de özel eğitim: Tarihsel, politik ve yasal gelişmeler*. Ankara: Vize Yayıncılık.
- [6] Enç, M. (1983) (1983). *Bitmeyen gece*. Ankara: Tekişik Matbası,
- [7] Ataman, A. (Ed.). (2009). *Özel Gereksinimli çocuklar ve özel eğitime giriş*. (7.Baskı) Ankara: Gündüz.
- [8] Levent, F. (2011). *Üstün yetenekli çocukların hakları el kitabı: Ana baba ve öğretmenler için*. Çocuk Vakfı Yayınları. 1. Türkiye Çocuk Hakları Kongresi. İstanbul.
- [9] Sak, U. (2010). *Üstün zekâlılar: Özellikleri, tanılanmaları eğitimleri*, Ankara: Maya Akademi
- [10] Fiscus E. D. & Mandell, C., J. (2002). Bireyselleştirilmiş eğitim programlarının geliştirilmesi BEP. (2. Baskı) (Çevirenler: G. Akçemete, H., G. Şenel ve E. Tekin) Ankara
- [11] KHK. (1997) 573 sayılı Özel Hakkında Kanun Hükümünde Kararname. Madde 3
- [12] TBMM (Türkiye Büyük Millet Meclisi) (2012). *Üstün Yetenekli çocukların keşfi, eğitimleriyle ilgili sorunların tespiti ve ülkemizin gelişimine katkı sağlayacak etkin istihdamlarının sağlanması amacıyla kurulan meclis araştırması komisyonu raporu*. (S. Sayısı: 427)
- [13] *BİLSEM Yönergesi*, https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2016_10/07031350_bilsem_yonergesi.pdf adresinden erişilmiştir.
- [14] Kargın, T. (2007). Eğitsel değerlendirme ve bireyselleştirilmiş eğitim programı hazırlama süreci. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi* 2007, 8 (1) 1-13
- [15] Kargın, T (2010). Özel gereksinimi olan öğrencilerin yerleştirilmesi ve BEP. G. Akçemete (Ed.) *Genel eğitim okullarında özel gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim* (3.Baskı) içinde. Ankara: Kök Yayıncılık
- [16] Bildiren, A. (2019). Özel yetenekli çocukların tanılanması. Özmen, R & Ataman, A (Ed.), *Öğrenme güçlüğü ve özel yetenek* içinde (ss.239-260). Ankara: Maya Yayıncılık
- [17] Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, 2018 <http://mevzuat.meb.gov.tr/dosyalar/1963.pdf> adresinden erişilmiştir.
- [18] Bildiren, A. & Uzun, M. (2007). Üstün yetenekli öğrencilerin belirlenmesine yönelik bir tanılama yönteminin kullanılabilirliğinin incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (2) 22, 31-39.
- [19] Lohman, D. (2005). The role of nonverbal ability tests in identifying academically gifted students: An aptitude perspective. *Gifted Child Quarterly*, 49, 111-138.

BÖLÜM 4

ÖZEL YETENEKLİLERİN EĞİTİMİ

Nur Kaçmaz & Oktay Kılıç

ÖZEL YETENEKLİ ÖĞRENCİLERİN EĞİTİMLERİ

Özel yetenekli öğrencilerin eğitimi için dünyada farklı modeller ve stratejiler kullanılmaktadır. Bu öğrencilerin eğitimlerini farklılaştırma ihtiyacı diğer özel eğitim gruplarıyla aynı temele dayanmaktadır. Eğitimin temel amacı öğrencinin potansiyelini en üst seviyede kullanabilmesi; kendisine, çevresine, ülkesine ve insanlığa faydalı bir birey olabilmesidir. Bu noktadan hareketle “Özel yetenekli öğrencilerin eğitimleri nasıl olmalıdır?” sorusu gündeme gelmektedir. Aşağıda yaygın olarak kullanılan eğitim stratejileri ve modelleri yer almaktadır.

Eğitim Stratejileri

Eğitim stratejilerinin öncelikli konu olarak yer alması hemen hemen tüm eğitim modellerinde bu kavramlara başvurulmasından kaynaklanmaktadır. Özel yetenekli öğrencilerin eğitimlerinde gruplama, hızlandırma ve zenginleştirme stratejileri kullanılmaktadır. Bu stratejileri kullanacak olan öğretmenler öncelikle özel yetenekli öğrencilerin özelliklerini iyi bilmeli ve onları anlamalıdır^[1].

Öğretmenlerin, bu öğrencilerin kendilerine uygun bir eğitim programına ihtiyaç duyduklarının farkında olmaları, eğitim programlarını düzenleme hususunda atılacak önemli bir adımdır. Her öğrenciye aynı eğitimi vermek ve her öğrenciden aynı başarıyı beklemek adil olmayabilir. Bu doğrultuda öğrencilerin düzeylerine ve ilgilerine göre farklı bir program tasarımı, öğretim yöntemi ve değerlendirme seçeneği sunan bir yaklaşım olarak *farklılaştırma* terimi karşımıza çıkar^[2]. Kitabımızın bir sonraki bölümünde farklılaştırma konusu daha ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır. Ancak kısaca değinmek gerekirse farklılaştırılmış bir sınıfta; öğrencilerin ihtiyacı olan içerikler, kendi anlamlandırma hızlarında gidebilmelerini sağlayan süreçler, öğrendiklerini farklı yollarla gösterme seçenekleri vardır^[2]. Öğretimin farklılaştırılması içerik, süreç, öğrenme ortamı ve ürün boyutlarından oluşur. Tüm bu boyutlar öğrencinin hazırlık seviyesine, ilgi alanına, öğrenme stiline göre farklılaştırılabilir^[2].

Hazırlık seviyesine göre farklılaştırmak için öğretmen öğrencinin rahat olduğu seviyeyi biraz daha yukarıya çekerek öğrenciyi zorlar ve öğrencinin yeteneğine uyumlu bir şekilde içeriği, süreci ve ürünü düzenler. Daha çok somuttan soyuta, basitten karmaşığa, farklı disiplinlerle bağlantılandırılmış, bağımsız çalışma becerilerini destekleyecek şekilde içerikler düzenlenebilir. Örneğin bir öğrenci böcekleri, kanatlarına göre sınıflandırırken diğer öğrenci çevresel değişikliklerin böceklerin kanatları üzerindeki etkisini çalışabilir. *İlgi alanına göre farklılaştırmak için* öğretmenin öğrencilerin ilgi alanlarını keşfederek öğrenilmesi gereken programı bu ilgi alanlarıyla bir araya getirmesi öğrencilerin öğrenme motivasyonları artabilir. Örneğin Türkçe dersinde yapılacak bir dil bilgisi çalışmasının öğrencinin kendi seçtiği, ona ilginç gelen bir alandaki metin üzerinden yapması istenebilir. *Öğrenme stiline göre farklılaştırmak için* öğretmen öğrencinin nasıl daha iyi öğrendiğini tespit etmeli ve içeriği buna uygun düzenlemelidir. Öğrencilerin bazıları grupla, bazıları bireysel daha iyi çalışabilir; bazıları görsel, işitsel ya da yaparak öğrenebilir. Bazıları analitik çalışmalar yapmaktan hoşlanırken bazıları yaratıcılık çalışmalarını tercih edebilir. Örneğin sınıftaki belirlenen öğrencilerden var olan bir makinenin (alet) nasıl çalıştığıyla ilgili bir şema çizmesi istenirken bazı öğrencilerden yeni bir makine (alet) tasarlaması istenebilir. Farklılaştırmada başlangıç aşamasında olan öğretmenler için farklı düzeylerde hazırlanmış içerik, materyal ve görevlerin yanlarında hazır bulunması kolaylaştırıcı olacaktır. Öğrenciler için esnek gruplamalar yapmak, esnek zamanlar düzenlemek ve kullanacakları kaynakları çeşitlendirmek farklılaştırma için yardımcı olacaktır. Öğretmenlere sınıf içinde yardımcı olabilecek bazı stratejiler; birden fazla metin ve ek materyallerin hazırlanması, bilgisayar programları kullanma, ilgi merkezleri oluşturma, öğrenme sözleşmeleri yapma, karmaşık yönergeler hazırlama, grup araştırmalarına imkân verme, öğretmen ve öğrenciyle birlikte belirlenen ürün kriterleri oluşturma, ürün listeleri hazırlama olabilir^[2]. Farklılaştırma sınıftaki tüm öğrencileri kapsayan, onlar için yararlı olabilecek bir yaklaşımdır. Farklılaştırmada önemli olan öğrencilerin düzeylerinin, öğrenme hızlarının, ilgilerinin ve öğrenme yöntemlerinin farklı olduğunu kabul etmektir^[3].

“

Öğrencilerin hazırbulunuşluk seviyelerinin, öğrenme hızlarının, ilgilerinin ve öğrenme yöntemlerinin farklı olabileceğinin gözden kaçırılmaması “farklılaştırmanın” en temel koşuludur.

”

Gruplama

Gruplamanın uygun eğitim programıyla birlikte uygulandığında yararlı bir strateji olduğu bilinmektedir. Gruplama genellikle zenginleştirme ve hızlandırma stratejileriyle birlikte uygulanmaktadır. Gruplamanın tam ya da yarı zamanlı, heterojen ya da homojen gibi pek çok farklı türü bulunmaktadır^[4]. Ülkemizde uygulanan bazı gruplama türlerini genel olarak şu şekilde sıralayabiliriz:

- Özel yetenekli öğrenciler için açılmış, sınıfların tamamı özel yetenekli öğrencilerden oluşan ve eğitim programı buna göre oluşturulan ayrı okullar.
- Öğrencilerin okul dışında yarı zamanlı olarak eğitim aldıkları bilim ve sanat merkezleri ya da üniversitelere ve sivil toplum kuruluşlarına bağlı özel programlar.
- Okul içinde yer alan destek eğitim odalarında, özel yetenekli öğrenciler için ders saatlerinde ya da ders dışı saatlerde planlanan, sınıf öğretmenleri ve destek eğitim aldığı öğretmenlerinin iş birliğiyle oluşturulan zenginleştirme ve hızlandırma stratejilerini içeren programlar.
- Sınıf içinde esnek gruplama yöntemiyle bazı derslerde benzer yetenekteki öğrencilerin gruplanması ve düzeylerine uygun zorlukta çalışmalar yapmaları bazen de farklı düzeylerde öğrencilerin gruplandırılmasıyla iş birlikçi çalışma ortamı oluşmasını sağlayan uygulamalar.
- Sınıf içinde bazı derslerde benzer yetenekteki öğrencilerin kümelenmesi ve kendilerine uygun zorlayıcılıkta çalışmaların “yapılması, sınıf içindeki” diğer gruplama yöntemi de farklı düzeylerdeki öğrencilerin öğretmen tarafından birbirini tamamlayacak şekilde kümelenmesi ve iş birlikçi öğrenme ortamının yaratıldığı düzenlemeler.

Gruplama uygulaması uygun müfredat programıyla birlikte uygulandığında öğrenciyi zihinsel olarak aktif tutmasının yanında benzer özellikteki akranlarıyla birlikte çalışması imkânı sunmasının öğrencilerde olumlu etkiler de yarattığı söylenebilir^[5].

Hızlandırma

Hızlandırma; özel yetenekli çocuklar için anaokuluna ya da ilkokula erken başlatma, yaşlılarının sınıf düzeyinden bir üst sınıfa atlatma ya da programdaki konuları daha kısa sürede tamamlama şeklinde uygulanabilir. Alan yazına ya da farklı ülkelerdeki uygulamalara bakıldığında üstten ders alma, sınavla ders geçme, onur sınıfları,

ileri yerleştirme sınıfları, ikili kayıt, üniversiteye erken başlatma, radikal hızlandırma gibi birçok farklı hızlandırma modelinin de olduğu görülmektedir^[4,6]. Hızlandırmada önemli olan öğrencinin mevcut programdan ne kadar ileriye gidebilecek düzeyde olduğunun ve ihtiyaçlarının tespit edilmesidir.

Okul Öncesi ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği'ne göre ülkemizde ilkokulların birinci sınıfına velilerin isteği üzerine erken kayıt yapılabilmektedir^[7]. Hangi yaş ve ayda olan çocukların erken kayıt yapabilecekleri Yönetmelik ya da MEB'in duyurusuyla belirlenmektedir. Aynı Yönetmelik'te ilköğretim kurumlarında sınıf yükseltme için (madde 32)

1) “İlkokul 1, 2 ve 3 üncü sınıf öğrencilerinden bilgi ve beceri bakımından sınıf düzeyinin üstünde olanlar velisinin yazılı talebi, sınıf öğretmenin önerisi ile eğitim ve öğretim yılının ilk ayı içinde sınıf yükseltme sınavına alınır. Başarılı olanlar bir üst sınıfa yükseltilir.” denilmektedir. Aynı madde içinde sınavın nasıl yapılacağı ise şu şekilde açıklanmıştır:

a) Bu sınav okul müdürünün başkanlığında sınıf öğretmeni ve bir üst sınıfın öğretmenlerinden oluşan komisyon tarafından yapılır. Okulda bu komisyonu oluşturacak sayıda öğretmen bulunmaması durumunda, sınavın yapılacağı yer ile sınav komisyonu, okulun bağlı bulunduğu il/ilçe millî eğitim müdürlüğüne belirlenir.

b) Sınav sonucu tutanakla tespit edilir. Bu tutanak, okul yönetimince dosyasında saklanır. Başarılı olanların durumu e-Okul sistemine işlenir.

c) Sınıf yükseltme sınavına değişik sınıflarda olmak üzere bir defadan fazla da girilebilir. Ancak sınıf yükseltme aynı öğrenci için bir kez yapılır.

Yapılan bazı araştırmalarda hızlandırmanın öğrenciler için akademik alanda etkili bir strateji olduğu görülmüştür^[8]. Ancak tüm özel yetenekli öğrenciler için eğitimin hızlandırılması uygun olmayabilir. Erken başlama ya da sınıf atlatma türünde bir hızlandırma yapmak için “yaş, duygusal gelişim, fiziksel gelişim, ebeveyn desteği, eğitim desteği, öğrencinin ilgisi” gibi faktörler göz önünde bulundurulmalıdır^[9]. Bu hususlar dikkate alınmadan yapılan hızlandırma çocuğun arkadaşları ve çevresiyle kurduğu iletişimin bozulmasına, bazı çalışmalarda yaşadığı zorluklar sonucu çocuğun kendini yetersiz hissetmesine, öz güvenini kaybetmesine ve okuldan soğumasına sebep olabilir^[10].

Zenginleştirme

Özel yetenekli öğrenciler sınıfta sürekli konu tekrarlarına maruz kalmaları ve ilgilendikleri alanda derinlemesine çalışma fırsatları bulamamaları nedeniyle eğitimden yeterince faydalanamamaktadırlar. Araştırmalara göre öğrenciler kendi düzeylerine uygun zorlayıcı çalışmalar yapmaz, yeni bilgilerle karşılaşmazlarsa zihinsel yetilerini geliştiremez, öğrenme motivasyonlarını kaybedebilirler^[1]. Özel yetenekli öğrenciler; sınıfta anlatılan konular kolay geldiğinde ya da konular tekrar edildiğinde sıkıldıklarını, zaman zaman arkadaşlarıyla konuştuklarını, bu yüzden sınıfta uyarıldıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca öğretmenlerin kimi zaman bu öğrencileri konuyu bildiklerini düşünerek görmezden gelebildikleri ifade edilmiştir^[11].

Zenginleştirme pek çok eğitim modelinde yer alan temel bir farklılaştırma stratejisidir. Müfredatın içeriğinde olmayan, çocuğun ilgilendiği farklı ve ileri konuların eğitim planına eklenmesi ve disiplinlerarası çalışmaların, bağımsız araştırmaların yapılması, öğretim yöntemlerinin çeşitlendirilmesi, üst düzey düşünme süreçlerinin kullanılması, özgün ürünler ortaya konması ve mentörlük uygulamaları zenginleştirme stratejilerinin içerisinde yer almaktadır^[12]. Ayrıca kariyer eğitimi, teknolojiyi kullanma becerilerini geliştirme, sosyal ve duygusal gelişimi destekleme, bağımsız öğrenmeyi destekleme de zenginleştirmenin içeriğinde yer almaktadır^[13, 14]. Ataman'a göre zenginleştirme "müfredata derinlemesine ve genişliğine eklemeler yapma, bireyin gereksinimine göre müfredatı ilerletme, aşamalarını belirleme, ilgi ve gereksinimlere göre materyalleri çeşitlendirme, yaratıcılık ve eleştirel düşünmeyi, problem çözme, iletişim ve toplumsal becerileri geliştirme"yi içeren uygulamalardır^[15].

Zenginleştirmeye detaylı baktığımızda içerik, süreç ve ürün bileşenlerinde yapılan düzenlemeler olduğunu görürüz. İçeriği zenginleştirme, eğitim programında öğrenciye verilmek istenen konular öğrencinin ilgi alanını geliştirmek için genişletilebilir ya da öğrencinin ilgili olduğu alanda derinlemesine çalışmak için içerik o alandaki detaylarla yoğunlaştırılabilir. Sürecin zenginleştirilmesinde proje tabanlı çalışmalar, bağımsız araştırmalar, açık uçlu sorular, sorgulamaya dayalı çalışmalar, yaratıcı düşünme teknikleri yer almaktadır. Zenginleştirme yaklaşımlarında genellikle Bloom'un taksonomisinin bilişsel alandaki analiz, değerlendirme ve yaratma basamakları ve Kaplan'ın derinlik ve karmaşıklık kavramları çerçeve olarak kullanılmaktadır^[1].

İçeriğin zenginleştirmesinde kabul gören modellerden biri Kaplan tarafından geliştirilmiştir. Kaplan, modelini geliştirirken özel yetenekli öğrencileri tanımaya ve onların özelliklerine göre müfredatı şekillendirmeyi amaçlamıştır. Kaplan bu modelinde üç unsur temel alır^[1]: İçerik, derin ve karmaşık olmalı; süreç, üretken düşünme ve araştırma becerilerini içermeli; ürün, bir tema etrafında üretim becerilerinden elde edilmiş olmalıdır. Kaplan müfredatta konular ve alt başlıkları yerine açık uçlu ve önemli temalar etrafında üniteler oluşturmanın öğrencilerin ilişkileri görme ve genelleme becerilerine, ayrıca farklı konulara ulaşabilmelerine yarar sağladığını belirtir. Örneğin "denge" gibi bir tema belirleyip ilgisiz gibi görünen konuları bu tema etrafında birleştirip organize edebilir. Bu sistem araştırmayı ve eleştirel düşünme becerilerini geliştirmeyi sağlar. Kaplan'ın derinlik ve karmaşıklık boyutundaki alt alanlar aşağıdaki gibidir^[3, 16].

Derinlik Boyutu: Öğrencinin üzerinde çalışılan *disiplin dilini*, alandaki kavramları, kullanılan kelimeleri öğrenmesi gereklidir. Kavram haritası, kavram ağı gibi teknikler kullanılabilir. Derinliği sağlamak için o alanla ilgili *detayları* da bilmelidir. Detaylar o disiplindeki parçaları ve değişkenleri ifade eder. *Örüntüler* derinleşmenin diğer boyutudur. Tekrar eden durumlar ve olayları inceleyip tahminler oluşturabilirler. *Cevaplanmamış sorular* o çalışma alanındaki belirsizlikler ve fark edilmemiş bilgileri ifade eder. Kurallar disiplindeki olguları açıklayan yapılardır. Bir alandaki tartışmalı konular üzerinde etik kuralların tartışılması da o alanda derinleşmeyi sağlayabilir. *Büyük fikirler*, öğrencilerin alandaki prensip ve genellemelere ulaşmasını sağlamak için sembolize edilmiştir.

Tablo – 1

8. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi: "Arkadaşlarıyla birlikte küresel sorunların çözümüne yönelik fikir önerileri geliştirir." Kazanımı Üzerinden Derinlik Boyutunun Örneklendirilmesi

Kategori	Konu Alanları
Disiplin Dili	Küresel sorunları incelerken öğrencilerin bilmek durumunda olduğu kelimeler nelerdir?
Detaylar	Küresel sorunlar nasıl sınıflandırılır?
Örüntüler	Küresel sorunlar hangi dönemlerde tekrar etmiş ve artmıştır?
Cevaplanmamış Sorular	Küresel sorunların sebeplerinde ülkelerin payları nelerdir?
Kurallar	Küresel sorunları önlemek için ülkelerin uymaları gereken kurallar nelerdir?
Etik	Dünyadaki büyük şirketlerin küresel sorunlara yönelik politikaları nasıldır?
Büyük Fikirler	Küresel sorunlar önlenmediği takdirde dünyada ne gibi değişiklikler olur ve bu konuyla ilgili hangi prensipler oluşturulabilir?

Karmaşıklık Boyutu: Zamanın eğitim programı içerisinde kullanılması; öğrencinin, konunun geçmişi, bugünü ve geleceği arasındaki bağlantılarını kurmasını sağlamalıdır. *Farklı bakış açıları,* öğrencilerin farklı perspektiflerden konuyu analiz etmesini sağlamalıdır. Eğitim programında karmaşıklığı gerçekleştirmek için öğrencinin, konuyu *disiplinlerarası* incelemesi ve arasındaki ilişkiyi bulması için desteklenmelidir.

Tablo – 2

8. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi: “Arkadaşlarıyla birlikte küresel sorunların çözümüne yönelik fikir önerileri geliştirir.” Kazanımı Üzerinden Karmaşıklık Boyutunun Örneklendirilmesi

Kategori	Konu Alanları
Zaman	1000’li yıllardaki küresel sorunlar ile 3000’li yıllardaki küresel sorunlar değişiklik gösterir mi? Değişimin nedenleri ne olabilir?
Farklı Bakış Açıları	Küresel sorunların iyi ve kötü sonuçları olabilir mi?
Disiplinlerarası	Küresel sorunlara karşı bir sosyal bilimci, bir gök bilimci, bir yer bilimci ve bir fizikçi nasıl yaklaşır?

Gerçek dünyadaki problemleri çözen yaratıcı bir ürün; problem çözme, yaratıcı düşünme ve eleştirel düşüncenin birleşimi sonucunda ortaya çıkabilir [17].

Ürün zenginleştirilmesi de öğrencinin öğrenme süreci sonunda ortaya koyduğu ürünlerin ilgiye, düzeye, öğrenme stiline göre çeşitlendirilmesidir. Bunlar görsel, ya-

zınsal, sözel ürünler olabilir. Proje hazırlama, makale yazma, araştırma raporu yazma, deney ve gözlem raporu yazma, belgesel hazırlama, röportaj yapma, sunum hazırlama, hikâyeleştirme, oyunlaştırma, tasarım yapma, tiyatro oyunları yazma, tv ya da radyo programları sunma, harita yapma vb. olabilir. Diğer yandan özel yetenekli öğrencilere verilen ödevlerde de farklılaştırma yapmanın gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Yapılan bazı çalışmalarda öğrenciler, ödevlerin sürekli tekrar içermesi ve kolay olmasının kendilerine katkı sağlamadığını belirtmişlerdir [11]. Bu sebeple sınıfta düzeyleri farklı olan öğrencilere hitap edecek ödev seçeneklerinin öğrencilere sunulması da önemlidir.

Zenginleştirmenin yararları özel yetenekli öğrencilerin zorlayıcı ve kendi yeteneklerine uygun bir eğitim alırken olağan gelişim gösteren akranlarıyla da bir arada olmaları ve topluma uyum göstermelerinin sağlanmasıdır. Sınıftaki tüm öğrencilerin de faydalandığı geliştirici bir ortam oluşmaktadır [18, 19, 20]. Altıntaş’ın yaptığı çalışmada proje destekli çalışan özel yetenekli öğrencilerin problemlere çözüm üretmeleri ve sonucunda ürünlerini sunmaları öğrencilerin öz güvenlerinin artmasını sağlarken iş birlikçi çalışma ortamının da matematikte problem çözmeye yönelik olumlu bir tutum geliştirmelerini desteklediğini belirtmektedir [21]. Proje temelli programların okul öncesinde de özel yetenekli çocukların problem çözme becerileri üzerinde olumlu ve kalıcı bir gelişme sağladığı bulunmuştur [22].

Müfredat Daraltma da bir farklılaştırma türüdür. Özel yetenekli öğrencilerin çabuk öğrendiği ve daha karmaşık, soyut konuları anlayabildiği düşünüldüğünde müfredat daraltma bu öğrenciler için uygun bir strateji olabilir. Müfredat daraltma, özel yetenekli öğrencilerin kendi öğrenme hızlarında, zorlayıcı bir öğrenme ortamının oluşturulması ve zenginleştirilmiş etkinlikler için zaman kazanmalarını amaçlamaktadır [23]. Müfredat daraltmada bütün bir yılın ders kazanımları daha kısa sürede verilebileceği gibi dersteki ünitelere göre hızlandırma ya da zenginleştirme seçenekleri öğrencinin ihtiyacı doğrultusunda uygulanabilir. Müfredat daraltmaya başlamak için öncelikle ünitelerdeki hedef ve kazanımlara göre bir ön test oluşturmak gereklidir. Bu ön test tüm öğrencilere ya da isteyen öğrencilere uygulanabilir. Öğrencinin düzeyi belirlendikten sonra öğrencinin bildiği konular plandan çıkarılır. Öğretmen hızlandır-

ma mı, zenginleştirme mi yapacağına öğrencinin durumuna göre karar verir. Zenginleştirme öğrencinin o alanda derinleşmesini sağlarken hızlandırma müfredatta ileri konulara geçmesine olanak tanır [16].

Mentorluk

Özel yeteneklilerde mentorluk; alanında uzman, deneyimli kişilerin bu deneyimlerini karşılıklı gönüllülük çerçevesinde öğrenciyle paylaşmasıdır. Mentorler öğrenciye rol model olurlar ve öğrencinin geleceğe yönelik bir bakış açısı oluşturmasında, kariyer gelişimlerinde onlara destek olurlar ve onları cesaretlendirirler. Mentorler diğer bir adıyla akıl hocaları öğrencilere erişemeyecekleri içerikleri sağlayabilmeleri açısından önemlidirler [6, 22].

Mentorluk aşağıdaki kategorilerden birini ya da hepsini içerebilir [24]:

1. *İlgi Alanı Mentorluğu (Danışmanlık)*: Öğrenci, ilgisi ve yeteneğinin olduğu alandaki uzman kişilerle birlikte o disiplin alanında çalışabilir.
2. *Kariyer Mentorluğu*: Mentor, öğrencilere kariyer araştırmaları için fırsatlar sağlar.
3. *Duygusal Gelişim Mentorluğu*: Mentor; öğrenciye rol model olma, duygusal destek sağlama, motivasyon, öz saygı gibi konularda destek olabilir.

Mentorluk bir plan ve program dâhilinde yapılabileceği gibi öğrenci ve mentorun istekliliğine bağlı planlanmamış görüşmeler de yapılabilir. Kısa zamanlı bir çalışma yerine hayat boyu süren bir arkadaşılığın daha etkili olduğu düşünülmektedir [25].

Planlanacak bir mentorluk uygulamasında hangi öğrencilerin bu programdan faydalanacağını belirlemek de önemlidir. Öğrencilerden beklenen özelliklere baktığımızda akranlarından en az iki sınıf üstte olması, iletişim ve planlama becerilerinin gelişmiş olması, özel bir alana çok yoğun ilgi göstermesi, özgürce düşünüp hareket edebilmesi, ilgilerine yönelik azim ve kararlılığı olması, başarmaya odaklı, proje yapmaya istekli olması olarak sıralanabilir [26]. Yapılan araştırmalarda özel yetenekli kız öğrencilerin yaşadığı engellerin (düşük benlik saygısı, aile desteğinin yetersiz olması, gerçekçi olmayan beklentiler) üstesinden gelmesine yardımcı olan bir faktörün de mentorluk olduğu belirtilmiştir [13, 27]. Sadece kız öğrenciler için değil mentorluk uygulamalarının özel yetenekli çocuklarda genel olarak etkili olduğu belirtilmektedir [28]. Tarihte de pek çok lidere önemli şahsiyetlerin rehberlik ettiği, deneyimlerini ve bilgilerini aktardıkları bilinmektedir [6].

Eğitim Programı Modelleri

Öğrenciler özel yetenekli olarak tanılandıktan sonra yapılması gereken, öğrenciye yönelik uygun eğitim programının oluşturulmasıdır. Bu eğitim programı oluşturulurken bir öğretmene yön verecek, rehberlik edecek bazı eğitim modellerinin bilinmesi faydalı olacaktır. Özel yetenekli öğrencilerin eğitimleri ile ilgili mevcut uygulamaların hangisinin daha yararlı olduğu konusu oldukça tartışmalıdır. Özel yetenekli öğrencilere uygulanan tüm özel eğitim uygulamalarının akademik açıdan olumlu olduğu yapılan araştırmalarda gösterilmektedir [29].

Özel yetenekli öğrenciler için uygulanan modellere; Purdue modeli, Maker modeli, paralel müfredat modeli, çoklu menü modeli, Kaplan'ın Grid modeli, birleştirilmiş program modeli, Gagne'nin üstünlük ve yeteneklilik farklılaştırılmış modeli, Renzulli'nin okul geneli zenginleştirme modeli örnek olarak verilebilir [3, 6].

Purdue Üç-Evre Modeli

Bu model ilköğretim okullarında kullanılmak için geliştirilmiştir. Modelde temel olarak öğrencilerin basit düşünme süreçlerinden karmaşık, bağımsız çalışmalara doğru bir gelişim göstermesi planlanır. Model üç aşamadan oluşur [30]:

1. *Evre*: Yakınsak (tek çıkarıma varma) ve iraksak (birden çok çıkarıma varma) düşünmenin gelişimine odaklanır. Akıcılık, esneklik, özgünlük ve detaylandırma gibi temel düşünme süreçlerine önem verilir. Belirlenen içerik alanlarında bu beceriler uygulanır. Sözel ve sözel olmayan etkinliklere içerikte dengeli yer verilir. Öğretmen odaklıdır.
2. *Evre*: Yaratıcı problem çözmenin gelişimini sağlar. Sorgulama teknikleri, scamper, morfolojik analiz/sentez, sinektik gibi teknikler kullanılabilir. Yaratıcı problem çözme modeli uygulanır. Öğretmen liderliğinde öğrenci tarafından başlatılan bir süreçtir.
3. *Evre*: Bağımsız çalışma ve araştırma becerilerini geliştirmeye yöneliktir. Bireysel ya da küçük grupla seçilen konu üzerinde çalışılır. Araştırma yöntemleri uygulanır. Bir izleyici kitlesi için sonuçta çıkan ürün sunulur. Öğretmen rehberliğinde öğrenci odaklıdır.

“

Tarihte de pek çok lidere önemli şahsiyetlerin rehberlik ettiği, deneyimlerini ve bilgilerini aktardıkları bilinmektedir.

”

Purdue'nun ikincil modelinde zenginleştirme ve hızlandırmayı desteklemek için 11 bileşen vardır. Bu bileşenler: danışmanlık hizmetleri, seminerler, ileri yerleştirme kursları, onur sınıfları, matematik/fen hızlandırma grupları, yabancı diller, sanat, kültürel deneyimler, kariyer eğitimi, mesleki programlar ve okuldışı eğitimlerdir ^[31]. Sonuç olarak model öğrencinin akademik bilgi edinmesi ve temel düşünme becerilerinin geliştirilmesiyle başlayıp yaratıcı problem çözme becerisini kullanması ve sonunda bağımsız bir proje ortaya koyabilmesini sağlayan bir yaklaşımdır.

Okul Geneli Zenginleştirme Modeli

Bu model Renzulli ve arkadaşları tarafından tasarlanan *üçlü zenginleştirme modeli ve döner kapı modelinden* geliştirilmiştir ^[32]. Döner kapı modeli zenginleştirmenin yapılması için potansiyeli yüksek olabilecek öğrencilerin belirlenmesini sağlayan bir tanılama modelidir. Üçlü zenginleştirme modelinde üç tip zenginleştirme vardır ^[33].

1. Tip Zenginleştirme: Genel keşfetme deneyimleridir. Seminer ve söyleşiler, alan gezileri, gösteriler, müze ve bilim merkezi ziyaretleri, filmler, tiyatrolar, görsel-işitsel materyallerin kullanımı, bağımsız okumalar, uzmanlarla sohbet olabilir. Öğrencilerin geneli için uygun etkinlikler olarak görülebilir. Normal müfredatta bulunmayan, öğrencilerin ilgilerini çekebilecek, onlarda yeni fikirler uyandırabilecek etkinlikler, yerler, kişiler, konular olabilir. Birinci tip zenginleştirme öğrenciye daha sonra derinlemesine çalışabileceği ilgi alanını ortaya çıkartmak için fırsatlar sunmayı sağlar. Bu tipte öğrenciye kendi ilgi ve yetenek alanını keşfetmesi için ortam oluşturulur.

2. Tip Zenginleştirme: Öğrencilerin daha çok Tip 1'de ilgilerini çeken alanlarda planlanmış olan grup eğitimi etkinlikleridir. Düşünce ve duygularını, araştırma ve iletişim becerilerini geliştirmek için hazırlanmış öğretim yöntemlerini ve malzemeleri içerir. Üst düzey düşünme süreçlerine ve sorgulama becerilerine yöneliktir. Bazı zenginleştirme uygulamaları sınıf içerisinde bazıları da ayrı zenginleştirme programlarında belirlenen öğrenci gruplarıyla yapılmaktadır. Bu eğitim; yaratıcı düşünme, eleştirel düşünme ve problem çözme gibi bilişsel becerileri; zorluklarla başa çıkmaya yarayan duygusal süreçleri çok çeşitli öğrenme-öğretme şekillerini; ileri seviye araştırmalar yapma, kaynak gösterme ve materyalleri uygun kullanma becerilerini ve yazılı, sözlü ve görsel iletişim alanlarındaki becerilerini geliştirmeyi içerir.

3. Tip Zenginleştirme: Öğrenciler bu programda bireysel veya küçük grupla çalışırlar ve genellikle kendi seçtikleri bir alanda derinlemesine araştırmalar yaparlar. Seçtikleri konu gerçek yaşam probleminden ortaya çıkmalıdır. Problemin uygun olarak seçildiğini söylemek için üç özellik önemlidir. İki öğrencinin 1 ve 2. tip zenginleştirmede problemi kendi farketmesi ve bu alanda derinleşmek istemesidir. İkincisi problem üzerinde o alan uzmanının kullandığı araştırma yöntemlerini kullanmasıdır. Üçüncüsü ise gerçek bir alıcı kitleye hitap etmesidir. Bunlar düşünüldüğünde bu tip projelerin yarışmalara katılması, fuarlarda sergilenmesi motive edici olacaktır. Bu düzeyde zenginleştirmenin amacı, öğrencinin yalnızca bilgi edinen bir kişi olması değil, o alanda çalışan bir uzman gibi düşünen, hisseden ve yapan bireyler olmalarını sağlamaktır. Öğretmen burada öğrenci yardım istediğinde destek olacak bir rehber olmalıdır ^[34].

Otonom (Özerk) Öğrenme Modeli

Özel yetenekli öğrenciler okul sistemine uyum sağlayarak başarılı olabilir buna karşın özerkliklerinin ve yaratıcılıklarının büyük bir kısmını kaybedebilir, öğretmenlerinin ve ailelerinin bilgi ve yönlendirmelerine bağımlı olabilirler ^[35]. Otonom öğrenme modeli Betts ve Knapp (1981) tarafından yetenekli öğrencilerin farklı bilişsel, duygusal ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak, onların problem çözebilen ve bilgiyi üretebilen bireyler hâline gelebilmesini sağlamak için geliştirilmiştir ^[36]. Öğrencilerin ihtiyaçları karşılandığında kendi öğrenmelerinin düzenlenme, uygulanma ve değerlendirilmesinden sorumlu, özerk öğrenciler haline gelecekleri düşünülmektedir. Bu model beş boyuta ayrılmıştır ^[36].

1. Oryantasyon; öğrencileri, ebeveynlerini, öğretmenlerini modelle ilgili bilgilendirmek; özel yeteneklilik, yaratıcılık, zekâ gibi kavramları anlamaya yönelik çalışmalar yapmayı içerir. Ayrıca çocukların kişisel gelişimi için küçük grup etkinlikleri yapılan ve programla ilgili fırsatları ve sorumlulukları aktarılan giriş aşamasıdır.

2. Bireysel gelişim; bağımsız öğrenme becerileri (çalışma alışkanlıkları, zaman yönetimi, hedef belirleme vb.), kişiler arası ilişkileri, kendini anlama-tanımaya becerileri, teknoloji kullanımı, kariyer eğitimi, organizasyon becerileri ve üretkenlik üzerine odaklanır. Bu alanlarda çalışmalar yapılır.

3. *Zenginleştirme faaliyetleri*; müfredat dışında fırsatlar oluşturma, keşifler, araştırmalar, kültürel faaliyetler ve geziler yapmayı kapsar.

4. *Seminerler*, öğrencilerin seçtikleri bir konuyu araştırma ve bir gruba nasıl sunulacağı üzerine odaklanırlar.

5. *Derinlemesine çalışma*; öğrencilerin ilgilendikleri alanda bireysel ya da grupla uzun dönemli çalışmalar yapmasını sağlayan aşamadır. Özellikle astronomi çalışmalarının bu model için oldukça uygun bir müfredat alanı olduğu görülmüştür.

Özerk öğrenciler; bağımsız, kendi kendini yönlendiren, bilgili, kendisini ve başkalarını kabul eden bireyler olarak yeteneklerini, dünyaya olumlu katkıda bulunmak için bir fırsat olarak görürler. Yaratıcılıklarını, problemi fark etme ve çözme yeteneklerini bağımsız bir öğrenme stiliyle birleştirmişlerdir. Öğrenmede yüksek düzeyde motivasyona sahiptirler. Öğrenmeye tutkuyla bağlanabilirler^[35]. Örneğin bu modelde biyografilerden faydalanılabilir. Öğrenciler seçtikleri bir kişinin hayatını yaratıcılık yönüyle ele alabilirler, hayattaki başarılarını ve bu başarıları gerçekleştirmeyi sağlayan kişisel özelliklerini araştırabilirler. Sonrasında öğrenciler ebeveynleri için düzenlenen bir programda araştırdıkları bu kişileri temsil edecekleri bir gösteri hazırlayabilirler. Böylece öğrenciler gerçek bir alıcı kitleye araştırmalar yaparak ve kendi yaratıcılık becerilerini kullanarak bir ürün sunmuş olurlar. Ayrıca yaratıcı bireylerin özelliklerini de kavramış olurlar^[37].

Maker Modeli

Maker (1982); eğitim programını içerik, süreç, ürün ve öğrenme ortamı olmak üzere dört ana bölüme ayırmıştır^[3, 6]:

İçerik: İçeriğe baktığımızda beş farklı alt boyut görülmektedir. *Soyutluk*; program içeriğinde olgular yerine olguların arkasında yer alan nedenlere, daha çok soyut kavramlara ve genellemelere yer verilmesini içerir. *Karmaşıklık*; daha geniş araştırmaların yapılması için kavramlar arası ilişkiler, disiplinler arası bağlantıları içerir. *Çeşitlilik*, içeriğin müfredat dışı da olsa ilgi alanları ve temalar etrafında yenilikler oluşturmayı sağlayacak şekilde çeşitlendirilmesini kapsar. *Organizasyon*, içeriğin temasının büyük fikirler ve genellemeler etrafında toplanması ve içeriğin bir bütünün

parçalarını birleştirecek şekilde düzenlenmesini; *seçkin kişilerin yaşamları*, içerikle ilişkili olan yaratıcı kişilerin hayatlarının incelenmesini ifade etmektedir.

Süreç: Sürecin de kendi içinde altı alt boyutu vardır. *Araştırma yöntemlerinde*, öğrencilere farklı disiplinlerde hangi araştırma yöntemlerinin kullanılacağı öğretilir. *Üst düzey düşünme becerileri*, bilgiyi kullanma becerileri üzerine odaklanır. Analiz, sentez, değerlendirme basamaklarında açık uçlu sorularla öğrencinin eleştirel ve yaratıcı düşünmesini teşvik eder. *Keşfetme*; öğrencilerin gözlem, deney gibi çalışmalarla kendi verilerini oluşturup genellemelere ve ilkelere varabilmesini sağlar. *Kanıtlama*, öğrencilerin yaptıkları genellemelerden sonra bu sonuca nasıl vardıklarını örneklerle ve delillerle kanıtlamalarını sağlar. *Öğretimin hızı*, özel yetenekli öğrencilerin çabuk kavradığı ve tekrarlardan sıkıldığı düşünülürse verilecek müfredatın süresi öğrencinin öğrenme hızına göre kısaltılabilir. *Çeşitlendirme*, farklı öğretim yöntemlerinin öğrencinin kendisi tarafından belirlenmesidir. Bireysel-grup çalışmaları, seminerler, geziler, film gösterimleri, proje temelli öğrenme, deney, gözlem gibi farklı yöntemler öğrencinin öğrenme stiline bağlı olarak seçilebilir.

Ürün: Öğrencinin gerçek yaşam problemlerine üst düzey düşünme becerilerini kullanarak çözüm üretebileceği, ürün ortaya çıkarabileceği çalışmaların yapılması ve gerçek alıcı kitleye sunulmasıdır. Ürünler o alanın uzman kişileri tarafından belirlenen ölçütlerle değerlendirilerek öğrencinin motivasyonu artırılabilir.

Öğrenme Ortamı: Öğretmenler; öğrenme ortamlarında rehber ve yol gösterici olmalı, öğrencilerin bağımsız, kendi kendine öğrenen bireyler olmasını sağlayacak bir ortam oluşturmalıdır. Sınıfta farklı fikirlere açık, hataların yargılanmadığı, öğrencilerin cesaretlendirildiği bir ortam oluşturulmalıdır.

Carol June Maker ve ekibi 2004 yılından itibaren daha kapsamlı ve yeni bir model daha geliştirmişlerdir. Kısaca REAPS müfredat modeli (Real Engagement in Active Problem Solving) olarak adlandırılan bu model üç farklı modelin birleşiminden oluşturulmuştur^[4]. Bu modeli incelemek isteyen okurlarımız kaynakçada bahsi geçen kitap bölümünü inceleyebilirler.

ÜYEP Öğretim Programı Modeli

ÜYEP öğretim programı modeli; Türk bilim insanı Uğur Sak ve ekibi tarafından başarılı zekâ kuramı temel alınarak oluşturulan yaratıcı yetenek, analitik yetenek ve pratik yetenek gelişimi alanında kapsamlı şekilde problem çözme ve düşünme becerileri kazanımlarını içeren bir modeldir. Modelin kendine özgü bir de tanılama modeli bulunmaktadır. Müfredat hızlandırma ve zenginleştirme stratejileriyle yapılandırılmıştır^[38]. Bu model yetenek ve bilgi olmak üzere iki boyutu içermektedir. *Yetenek boyutu*; analitik, yaratıcı ve pratik yetenek alanlarındaki kapsamlı becerileri ve daha alt becerileri (ikinci ve üçüncü düzey) kapsar. Yaratıcı yetenek alanı, 2. düzey beceri; çağırışım kurma, 3. düzey beceriler; olgusal çağırışım kurma, görsel çağırışım kurmadır. *Bilgi boyutu*, her sınıf düzeyindeki ulusal kazanımları içermektedir. Okul sonrasında ya da tam zamanlı sınıflarda uygulanabilir^[39].

Paralel Öğretim Programı Modeli

Tomlinson ve ekibi tarafından temel, bağlantılar, uygulamalar ve farkındalık öğretim programı olmak üzere dört paralel boyutu içeren bir model oluşturulmuştur^[40]. Bu boyutlar birlikte kullanılabilir gibi ayrı olarak da kullanılabilir^[14]: *Temel öğretim programı*; öğrencilerin disiplin alanındaki bilmesi gereken temel kavramlar, prensipler ve becerileri içerir, şu anda ulusal düzeyde mevcut olan müfredat temel müfredattır. *Bağlantılar öğretim programı*, öğrencilerin disiplinler arası ve disiplinin alt alanlarla ilişkisini keşfederek anlamasını sağlamak için temel müfredat üzerine kurulu bir müfredattır. *Uygulamalar öğretim programı*, öğrencilerin disiplin alanındaki bilgi ve becerilerini uygulamalar yoluyla geliştirmeyi amaçlar. O disiplindeki bir uzman gibi düşünüp çalışması için çeşitli uygulamalar içerir. *Özdeşim / farkındalık öğretim programı*, bir disiplin alanındaki içerik ile öğrencinin kendi yaşamı ve kişisel gelişimleri arasındaki ilişkiyi düşünmesini, kendini anlamasını sağlayan bir araç olarak kullanılmaktadır. Paralel müfredatın tamamının her öğrenci için uygulanması gerekli değildir. Öğrencinin ihtiyaçlarına göre farklı düzeylerde ya da farklı bileşenler kullanılarak uygulanabilir.

Bütünleşik Öğretim Modeli

Bu model özel yeteneklilerin eğitiminde etkililiği ispatlanmış yöntemleri bir araya getirerek VanTassel- Baska (1986) tarafından oluşturulmuştur ve ileri içerik boyutu, süreç-ürün boyutu ve konu/tema boyutu olmak üzere üç boyutu içermektedir^[8, 41]:

İleri içerik boyutu hızlandırma stratejisini temel alır. Öğrencilerin ön bilgileri değerlendirilir, bildiği konular elenir, bazı konular daha hızlı anlatılır, öğrencilerin ilgisini çeken konularda içerik karmaşılaştırılır, daha zorlayıcı çalışmalar yapılır ve yoğun materyal kullanımı gerekebilir.

Süreç-ürün boyutu; öğrencinin üst düzey düşünme becerilerini (eleştirel düşünme, problem çözme, yaratıcı düşünme araştırma becerileri vb.) kullanarak bağımsız çalışmalarla gerçek yaşam problemlerine yönelik çözümler üretmesini, fikirler, tasarımlar yani özgün ürünler ortaya çıkarmasını içerir.

Konular/ temalar boyutu; öğrencinin üzerinde çalışabileceği, diğer disiplinlerle bağlantı kurabileceği, sorgulama yoluyla fikirlerini geliştirebileceği temel bir kavram seçimini içerir. Bu kavramlar; sistemler, değişim, denge vb. olabilir. Öğrenciler farklı disiplinlerde bu kavramla ilgili yeni kavramlar oluşturabilirler. Kavram haritası gibi yöntemler de kullanılabilir. Öğrenciler örnekler üzerinden kriter belirleyip bu kriterlerden genellemelere varabilirler. Temaya bir örnek olarak değişim verilebilir. Örneğin "Sizin için anlamı olan çok sevdiğiniz eski model bir aracın hangi parçası değişirse o aracın değiştiğini söyleyebiliriz?" Sonra bu değişim canlılar dünyası üzerinden tartışılabilir, kelebeğin döngüsü üzerinden bir çalışma planlanabilir^[42].

Eğitim stratejileri ve modelleri özel yetenekli çocukların eğitimlerini planlarken öğretmenlerin faydalanacağı kaynaklardır. Özel yetenekli bir öğrencisi olan öğretmenler kitabımızın bu bölümündeki stratejileri ve modelleri inceleyerek kendilerine uygun bir yöntem belirleyebilirler. Özel yetenekli öğrencilerin eğitimde kullanılan ve burada ele almadığımız farklı modellerin olduğunu da hatırlatmak gerekir. Öğretmenler öğrencilerin ilgi, yetenek ve hazırbulunuşluklarına göre uygun hızlandırma ve zenginleştirme uygulamalarını tercih edebilirler. Burada sunulan eğitim modelleri genel olarak değerlendirildiğinde içeriğin, sürecin ve ürünün farklı yöntemlerle zen-

ginleştirildiği görülmektedir. Özel yetenekli bir öğrencisi olan öğretmenin öğrencisi için tüm alanlarda farklı, esnek ve çeşitli yöntemler denemesinde fayda bulunmaktadır. Türkiye'deki yasal zemin de dikkate alındığında özel yetenekli olarak tanılanmış bir öğrenci özel eğitime gereksinim duyan bir öğrenci olarak resmî bir hüviyet kazanır. Bu nedenle de yerleştirme kararı ardından bu öğrenci için okul BEP ekibince bireyselleştirilmiş ve zenginleştirilmiş bir eğitim programı hazırlanması zaruridir.

KAYNAKÇA

- [1] Clark, B. (2015). *Üstün zekâlı olarak büyüme: evde ve okulda çocukların potansiyellerini geliştirmek* (çev. F. Kaya ve Ü. Ogurlu). Ankara: Nobel Yayınevi. (Orijinal çalışma basım tarihi 2013).
- [2] Tomlinson, C. A. (1999). *The differentiated classroom: responding to the needs of all learners*. Alexandria: Association for Supervision and Curriculum Development.
- [3] Tortop, H. S. (2015). Farklılaştırılmış öğretim. Ankara: Genç Bilge Yayıncılık.
- [4] Tan, S. (2019). Özel yetenekli öğrenciler için eğitim stratejileri, model ve uygulamaları. Özmen, R & Ataman, A (Ed.). Öğrenme gücü ve özel yetenek içinde (ss.261-282). Ankara: Maya Yayıncılık
- [5] Rogers, 1991'den aktaran Türkman, B. (2017). Genel eğitim programını özel yetenekli öğrencilerin ihtiyaçlarına göre farklılaştırma stratejileri? (S. Emir (Ed.), Özel yeteneklilerin eğitiminde program tasarımı içinde (s. 25-43). Ankara: Pegem Akademi.
- [6] Sak, U. (2012). *Üstün zekâlılar: Özellikleri tanımlanmaları eğitimleri*. Ankara: Vize Yayıncılık.
- [7] MEB (2014). Okul öncesi ve ilköğretim kurumları yönetmeliği, <http://mevzuat.meb.gov.tr/dosyalar/1703.pdf> adresinden erişilmiştir.
- [8] VanTassel Baska, 2005'ten aktaran Kanlı, E. (2011). Üstün zekâlı ve yeteneklilerin alan eğitiminde hızlandırma. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(2), 85-104.
- [9] Özncar, M. D., & Bildiren, A. (2016). Üstün zekâlı öğrencilerin eğitimleri ve eğitsel bilim etkinlikleri. Ankara: Anı Yayıncılık.
- [10] Altıntaş, E. (2014). **Üstün zekâlı öğrenciler için yeni bir farklılaştırma yaklaşımının geliştirilmesi ve matematik öğretiminde uygulanması**. (Yayımlanmamış doktora tezi), Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- [11] Özdemir, D. (2018). Matematikte üstün yetenekli ilköğretim öğrencilerinin okullarındaki matematik derslerine ilişkin algıları. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 26(1), 153-160. doi:10.24106/kefdergi.375695
- [12] Reis ve diğerleri, 1993'ten aktaran Conklin, W. & Frei, S. (2016). Üstün zekâlılar ve yetenekliler için eğitim programının farklılaştırılması. (çev: N. G. Kahveci). İstanbul: Özgür Yayınları.
- [13] Reis, S. M., & Sullivan, E. E. (2009) A Theory of Talent Development in Women of Accomplishment. L.V. Shavinina (ed.), *International handbook on giftedness* içinde, (s. 487-506) Springer Science+Business Media B.V. DOI 10.1007/978-1-4020-6162-2_62_2_c
- [14] VanTassel-Baska, J., & Brown, E. F., (2009). Extending learning through mentorships. F. A. Karnes & S. M. Bean (Eds.), *Methods and materials for teaching the gifted* içinde (3rd. ed., s. 75-96). Waco, TX: Prufrock Press.
- [15] Çitil, M. (2016). **Üstün yetenekli öğrencilere sunulan olumlu davranışsal destek temelli problem davranışları önleyici sınıf yönetimi uygulamaları: eylem araştırması**. (Yayımlanmamış doktora tezi), Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- [16] Conklin, W. & Frei, S. (2016) Üstün zekâlılar ve yetenekliler için eğitim programının farklılaştırılması. (çev: N. G. Kahveci). İstanbul: Özgür Yayınları.
- [17] VanTassel-Baska, J. (2016). Creativity and innovation. D. Ambrose and R. J. Sternberg (ed.) *Giftedness and Talent in the 21st Century: Advances in Creativity and Giftedness (vol 10)* içinde (s. 221-234). SensePublishers, Rotterdam. doi.org/10.1007/978-94-6300-503-6_12
- [18] Enç, M. (2005). Üstün beyin gücü. Ankara: Gündüz. (İlk Baskı: 1979: Üstün Beyin Gücü. Ankara: A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi).

- [19] Ataman, A. (Ed.). (2009). *Özel Gereksinimli çocuklar ve özel eğitime giriş*. (7.Baskı) Ankara: Gündüz.
- [20] Darga, H. (2010). *Brigance K&I Screen II ile ilköğretim 1. sınıfta saptanan üstün yetenekli çocuklara ve sınıf arkadaşlarına uygulanan zenginleştirme programının çoklu zekâ alanlarındaki performans düzeylerini arttırmaya etkisi*. (Yayımlanmamış doktora tezi), Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- [21] Altıntaş, E. (2009). *Purdue modeline dayalı matematik etkinliği ile öğretimin üstün yetenekli öğrencilerin başarılarına ve eleştirel düşünme becerilerine etkisi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- [22] Bildiren, A. (2016). *Proje temelli yaklaşıma dayalı erken müdahale programının üstün yetenekli çocukların problem çözme becerisine etkisi*. (Yayımlanmamış doktora tezi), Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- [23] Reis, S. M., & Renzulli, J. S. (1992). Using curriculum compacting to challenge the above-average. *Educational Leadership*, 50(2), 51-57.
- [24] Milam, 2001'den aktaran Siegle, D., McCoach, D. B., & Wilson, H. E. (2009). Extending learning through mentorships. A. Karnes & S. M. Bean (Eds.), *Methods and materials for teaching the gifted* içinde (3rd. ed. pp. 519- 563). Waco, TX: Prufrock Press.
- [25] Tomlinson, C. A. (2015). Üstün zekâlı ve yetenekli öğrencilerin bulunduğu sınıflarda karma öğretim. (Çev. S. Emir ve A. Aksu), Ankara: Anı Yayıncılık. (Orijinal çalışma basım tarihi 2001).
- [26] Rogers, 2002'den aktaran Sak, 2012
- [27] Reis, S.M. (2005). Feminist perspectives on talent development: A research based conception of giftedness in women. R. J. Sternberg & J. Davidson (Eds.), *Conceptions of giftedness* içinde (Second Edition) Cambridge University Press: Boston, MA.
- [28] Feldhusen, J. (2005). Giftedness, Talent, Expertise, and Creative Achievement. R. J. Sternberg & J. Davidson (Eds.), *Conceptions of giftedness* içinde. Second Edition. Cambridge University Press: Boston, MA.
- [29] Çitil, M. & Ataman, A. (2018). İlköğretim çağındaki üstün yetenekli öğrencilerin davranışsal özelliklerinin eğitim ortamlarına yansması ve ortaya çıkabilecek sorunlar. *GEFAD / GÜJGEF*, 38(1), 185-231.
- [30] Feldhusen, J. E & Kolloff, M. B. (1986). The Purdue threestage model for gifted education. J. S. Renzulli (Ed.), *System and models for developing programs for the gifted and talented* içinde (s. 126-152). Mansfield Center, CT: Creative Learning Press.
- [31] Feldhusen, J. E & Robinson-Wyman, A. (1986). The Purdue secondary model for gifted education. J. S. Renzulli (Ed.), *System and models for developing programs for the gifted and talented* içinde (s. 153-179). Mansfield Center, CT: Creative Learning Press.
- [32] Reis, S. M., & Renzulli, J. S. (1994). Research related to the Schoolwide Enrichment Triad Model. *Gifted Child Quarterly*, 38(1), 7-20.
- [33] Renzulli J.S., Reis S.M. (2009) A Technology-Based Application of the Schoolwide Enrichment Model and High-End Learning Theory. L.V. Shavinina (ed.), *International Handbook on Giftedness* içinde (s. 1203-1224) Science+Business Media B.V. Springerdoi.org/10.1007/978-1-4020-6162-2_62
- [34] Davis, G. A. (2014). Üstün yetenekli çocuklar ve eğitimi: Öğretmenler ve ebeveynler için el kitabı.Çev: Müjde Işık Koçak. İstanbul: Özgür Yayınları.
- [35] Betts, G. T. (2009). Autonomous learner. Kerr, B. (Ed.). *Encyclopedia of giftedness, creativity, and talent* (sf. 83-84). (Vol. 1). Sage.
- [36] Betts, G., Kapushion, B., & Carey, R. J. (2016). The Autonomous Learner Model. D. Ambrose and R. J. Sternberg (ed.) *Giftedness and Talent in the 21st Century: Advances in Creativity and Giftedness (vol 10)* içinde. SensePublishers, Rotterdam. doi.org/10.1007/978-94-6300-503-6_12
- [37] Davis, 2011'den aktaran Altıntaş, E. (2014). **Üstün zekâlı öğrenciler için yeni bir farklılaştırma yaklaşımının geliştirilmesi ve matematik öğretiminde uygulanması**. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- [38] Sak, U. (2009). Üstün yetenekliler eğitim programları. Ankara: Maya Akademi.
- [39] Sak, U. & Ayas, U. (2017). Üyep öğretim programı modeli. S. Emir (Ed.), Özel yeteneklilerin eğitiminde program tasarımı içinde (s. 124-145). Ankara: Pegem Akademi.
- [40] Camcı Erdoğan, S. (2017). Koşut (paralel) öğretim programı modeli. S. Emir (Ed.), Özel yeteneklilerin eğitiminde program tasarımı içinde (s. 97-121). Ankara: Pegem Akademi.
- [41] VanTassel-Baska, J., & Stambaugh, T. (2008). Curriculum and instructional considerations in programs for the gifted. S. I. Pfeiffer (Ed.), *Handbook of giftedness in children* içinde (s. 347-365). New York, NY: Springer.
- [42] VanTassel-Baska, J., & Wood, S. (2010). The integrated curriculum model. *Learning and Individual Differences*, 20, 345-357.

BÖLÜM 5

ÖZEL YETENEKLİLER İÇİN SINIF İÇİ EĞİTSEL DÜZENLEMELER

Hasan Akdeniz & Merve Koçer

ÖZEL YETENEKLİLER İÇİN SINIF İÇİ EĞİTSEL DÜZENLEMELER

Eğitim ve öğretim sürecinde öğretmenlerin dikkate alması gereken belli başlı ilkeler bulunmaktadır. Öğretim ilkeleri olarak isimlendiren bu maddeler bir kılavuz niteliğindedir. Bunlar; hedefe uygunluk, yakından uzağa, bilinenden bilinmeyene, somuttan soyuta, yaşama yakınlık, yaparak yaşayarak öğrenme ve öğrenciye görelilik ilkesidir. Öğrencinin bütüncül özelliklerinin; ilgi, ihtiyaç, zekâ ve yeteneklerinin göz önünde tutulması öğrenciye görelilik ilkesinin gereğidir. Çünkü her öğrenci farklı özelliklere sahiptir ve tektir.

Her bireyin eşit eğitim olanaklarına sahip olması gerekmektedir ancak eşit eğitim olanakları aynı eğitim fırsatları anlamına gelmemektedir. Eğitim olanaklarının eşit olması durumunda bireyler kendi ihtiyaçlarına yönelik eğitim alırlar. Özel yetenekli öğrenciler de kendi özelliklerine yönelik eğitimden faydalanmalıdır. Özel yetenekli öğrencilere sunulacak eğitimin faydalı olabilmesi için öğretmenlerin özel yetenekli öğrencilerin özellikleri, tanılanma süreçleri ve bu öğrencilere yönelik eğitsel düzenlemeler hakkında bilgi sahibi olmalarının önemli olduğu düşünülmektedir. Kitabımızın bu bölümünde özel yetenekli öğrencilerin özellikleri, öğretimin planlanması, destek eğitim odası, olumlu sınıf ortamının oluşturulması, özel yetenekli öğrencilerin öğretmenlerinde bulunması gereken nitelikler ve etkinlik örnekleri yer alacaktır.

Özel Yetenekli Öğrencim Olduğunda

Aynı sınıfa gelen öğrenciler; kilo, boy, ilgi, ön bilgi, öğrenme stilleri, düşünme stilleri, öğrenme stratejileri gibi birçok yönden farklılık gösterir. Çeşitlilik içeren bir öğrenme grubuna tek tip öğretimin yapılması öğrencilerin ilgisini çekmez. İlgisi çekilmeyen bir zihne ulaşmak da zordur. Özel yetenekli öğrencilerin öğretmeni, öğrencilerin özgün öğrenme tercihlerinin olduğunu, bilişsel, duyuşsal ve psikomotor alanlarda farklı gelişimleri olduğunu bilmelidir. Ayrıca her bireyin dil, kültür, ekonomik durum, aile geçmişi ve özel yetenek alanlarının farklı olduğu da göz önünde bulundurulmalıdır.

Öğretmenler öğrencilerin bilişsel, duyuşsal ve psikomotor davranışlarında de çevrenin etkisinin farkında olmalıdır. Özel yetenekli bir öğrenciyle çalışacak öğretmenlerin yapacakları ilk iş öğrencilerini tanımak, güçlü ve zayıf yanlarının farkında olmak, onun ihtiyaçlarını belirlemek ve potansiyellerini geliştirmek için neler yapacağını kararlaştırmaktır. Özel yetenekli öğrenciler farklı özelliklere sahiptir. Özel yetenekli öğrencilerin muhakeme güçleri ve kavrama yetenekleri güçlüdür. Sadece sayısal alanlarda iyi oldukları doğru bilinen bir yanıdır. Bu öğrenciler sözel alanlarda da iyi olabilirler. Çünkü sorgulama, eleştirel düşünme, karar verme, yaratıcılık, problem çözme, liderlik becerilerini sözel alandaki derslerde de kullanabilirler. Keskin gözlem gücü ve çabuk kavrama yetenekleri vardır. İmgesel yönleri güçlüdür. Sebep sonuç ilişkilerine ilişkin bağlantıları görme yetenekleri vardır ve bellekleri güçlüdür. Geniş kelime hazinesine sahiptirler ve kendilerini kolay ifade ederler. Ayrıca belirli alanlarda da ileri düzeyde bilgiye sahiptirler. Entelektüel merak ve araştırma yapma konusunda motivasyonları yüksektir. Eleştirel düşünme gücüne sahiptirler. Yaratıcılık yönleri güçlü olduğundan bir şey yaparken farklı ve yeni yollar denemekten hoşlanırlar. Yoğun dikkat süresi, amaca yönelik davranış, başkalarına karşı empati ve aşırı duyarlılık sahibi bireylerdir. Yüksek enerjileri vardır. Bağımsızlık ve bireysel çalışma istekleri ön plandadır. Özel yetenekli çocuklar bir veya birkaç alanda çok üst düzey yeteneğe sahip olabilirler ancak sosyal ilişkiler, sanat veya motor beceriler gibi diğer bazı alanlarda yaşlarının gerisinde gelişim gösterebilirler^[1].

Özel yetenekli öğrenciler öğrenme ortamlarında kendilerine özgü çalışma sistemleri nedeniyle zaman zaman aileleri ve öğretmenleriyle çatışabilme, tekdüzelikten ve tekrarlardan sıkılma, akran grubunun öğrenmesini beklemekten sıkılma, çevresine karşı aşırı eleştirel yaklaşım içerisinde bulunma, inatçılık, fark edilme ve beğenilme isteği gösterme davranışlarında bulunabilir. Özel yetenekli öğrencilerin öğretmenleri öğrencilerinin bu özelliklerini bilmeli ve böylelikle öğrencinin sınıfta sergilemiş olduğu davranışları anlayışla karşılayabilmelidir. Öğretmen, öğrenciye bütüncül olarak yaklaşmalıdır. Akademik, sosyal ve ailevi yönlerini de göz önünde bulundurarak sınıf içi ve dışı uygulamaları bu değişkenlere göre ayarlamalıdır. Özel yetenekli öğrencilere dair belirtilen bu özellikler; öğrencinin kişilik özellikleri, yaşam şartları ve eğitim durumlarına göre farklılık gösterebilir.

Unutulmamalıdır ki özel yetenekli öğrenciler de kendi içlerinde farklıdır. Bütün özel yetenekliler aynı hızda öğrenemezler ya da aynı konuları aynı istekle takip etmezler.

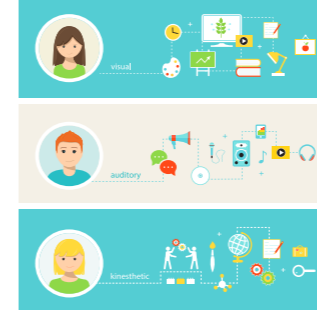
Öğretimin Planlanması

Özel yetenekli öğrenciler için mevcut öğretim programları yetersiz kalmakta ve öğrenciler var olan potansiyellerini ortaya koyamadıkları için öğrenme alanı ile ilgilenmeme, çabuk sıkılma gibi davranış sorunları ortaya çıkabilmektedir. Bu öğrencilerin farklılaştırılmış ve zenginleştirilmiş öğretim programları ile eğitimlerine devam etmeleri çok önemlidir [2]. Özel yetenekli öğrencilerin eğitsel gereksinimleri karşılanmadığı takdirde körelme, başarısızlık ve potansiyeli geliştirememeye gibi istenmeyen sonuçlar ortaya çıkabilir.

Özel yetenekli öğrencilerin öğretmeni; geniş bir öğretim stratejisi, yöntem ve teknik repertuarına sahip olmalıdır. Öğrencilerin eleştirel ve yaratıcı düşünme, problem çözme ve performans becerilerini geliştirmeye yönelik olarak farklılaştırma ve hızlandırma stratejilerini bilmeli ve kullanmalıdır. Eğitim sistemlerine getirilen en büyük eleştiri, eğitimin öğrencileri tek tipleştirdiği yönündendir. Eğer yapılan öğretim faaliyetleri öğrencilerin bireysel özelliklerine göre farklılaştırılırsa öğrenciler kendilerini gerçekleştirebilir ve farklılıklarını koruyarak eğitim sisteminden ayrılabilir. Eğitim öğretim faaliyetlerinin gerçekleştirildiği sınıflarda farklı özelliklere sahip öğrenciler bulunmaktadır. Dolayısıyla öğretimi farklılaştırmak öğretmenin uygulaması gereken bir yöntemdir.

Öğretmen, öğrencilerin öğrenme ihtiyaçlarını önceden ölçer ve değerlendirir; öğretimi, program boyunca yapılan değerlendirme sonuçlarına dayalı olarak farklılaştırır. Öğretim etkinliklerinin planlanması, özel yetenekli öğrencilerin eğitimlerinde ana unsurlardan biridir. Öğretmeler, hem genel eğitimi hem de özel eğitimi temel olarak uzun vadeli öğretim planları hazırlamalıdır. Her bir öğrenci için bireysel eğitim planı (BEP) hazırlanmalıdır. Bu planlar ile öğretmenler, öğrencilerin yeteneklerine ve ih-

tiyaçlarına ilişkin amaçları uygulamaya dönüştürebilmelidirler. Öğrencilerin özelliklerine ve ihtiyaçlarına dayalı öğretim planları, öğretim materyallerinin ve farklılaştırılmış öğretim stratejilerinin seçiminde, uyarlanmasında ve geliştirilmesinde öğretmenlere rehberlik etmelidir. Öğretmenler, öğrencilerin gelişimlerini saptamak amacıyla yaptıkları bireysel değerlendirmeleri temel olarak ders planlarını sürekli olarak gözden geçirmeli ve gerek duyulduğunda yeniden düzenlemelidirler.

Sınıfta Farklılaştırma Nasıl Yapılır?

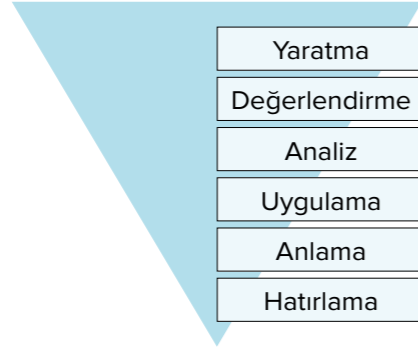
Farklılaştırma, öğrenenlerin öğrenme ilgileri ve yetenekleri, öğrenme stilleri ve öğrenme ihtiyaçları bakımından farklı özelliklere sahip oldukları düşüncesine dayalı bir öğretim yaklaşımıdır [3]. Farklılaştırma veya farklılaştırılmış öğretim, nicelikten çok nitelikseldir. Farklılaştırma, bir sınıftaki farklı düzeyde bulunan öğrencilerin farklı ihtiyaçlarına yanıt vermektir.

Sınıfta farklılaştırma uygulamak, eğitim programını tasarlama ve uygulama, öğretim stratejilerini ve değerlendirmeyi tüm öğrencilerin ihtiyaçlarına, ilgilerine ve yeteneklerine göre uygulama anlamına gelir.

Farklılaştırılmış öğretim; içerik, süreç ve ürünün farklı özelliklere sahip öğrencilerin öğrenme ihtiyaçlarına yanıt vermek amacıyla öğrencilerin çeşitli ilgi, zekâ alanlarına ve ön bilgi düzeylerine göre uyarlanması ve öğrencilerin bireysel öğrenme farklılıklarından yola çıkarak öğretim sürecine öğrencinin bulunduğu yerden başlamaktır. Öğretimi tekdüzelikten çıkarmaktır. Öğrencilerin ihtiyaçlarına cevap verebilecek farklı öğrenme yaşantılarının sunulmasıdır. Öğretime yönelik planlama yapılmadan önce öğrencilerin bireysel farklılıklarını ortaya çıkaracak analiz ve testler uygulanmalı, gözlem ve tanılayıcı etkinlikler yapılmalıdır. Öğretim başlamadan önce öğrenciyi tanımak gerekir.

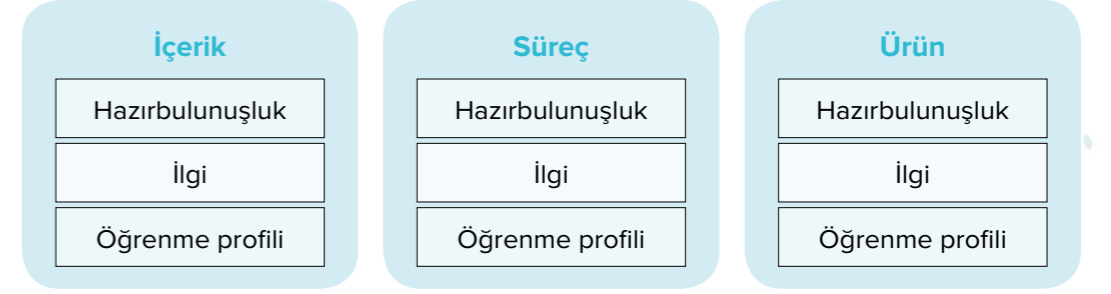
Farklılaştırmayı öğrencilerin ön bilgileri, ilgi alanları ve öğrenme stilleri belirler. Farklılaştırılmış öğretimin temelinde, her öğrencinin öğrenme ihtiyaçlarına ve öğrenme kapasitesinin artırılmasına değer verilerek farklı öğrenme alanındaki öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik bir öğretim hazırlamak vardır. Bunun için öğret-

menler içerik, süreç ve ürünü öğrencilerin hazırbulunuşluk, ilgi ve öğrenme stilleri özelliklerine göre farklılaştırma süreçlerine uygulayabilirler. Örneğin bir öğrenci kare, üçgen ve dikdörtgenin özelliklerini araştırma gibi basit bir ödev yaparken ileri seviyedeki öğrenci doğadaki geometrik şekilleri ve özelliklerini araştırabilir. Bu noktada Bloom'un taksonomisinden yararlanılabilir. Bloom (1956), bireylerin bilişsel öğrenmelerini şu şekilde sıralamıştır: Bilgi-kavrama-uygulama-analiz-sentez-değerlendirme. Anderson, Krathwohl, Airasian, Cruikshank, Mayer, Pintrich, Raths ve Wittrock (2000) bu sınıflandırmayı şekildeki gibi revize etmişlerdir^[4]:

Şekil 1 Bloom'un revize edilmiş sınıflandırması. Demirel, Ö. (2011). Eğitimde program geliştirme Ankara: Pegem'den yararlanılmıştır.

Şekil-1 incelendiğinde özel yetenekli öğrencilere sunulan öğretim etkinlikleri az miktarda bilgi içerip daha çok analiz, değerlendirme ve yaratıcılık basamaklarına yönelik olmalıdır. Bu noktada soru sorma tekniğinden yararlanılabilir. Örneğin "Türkiye'nin başkenti neresidir?" sorusu hatırlama düzeyinde iken "Ankara neden başkent olmuştur? Değerlendiriniz." veya "Siz olsanız hangi şehri başkent yapardınız?" soruları üst düzey bir sorudur ve öğrencilerin düşünme becerilerini harekete geçirir. Öğretimde içerik, süreç ve ürünün farklılaştırılması gerçekleştirilebilir.

Şekil 2 Öğretimin farklılaştırılması. Tomlinson, C. A. (2014). The Differentiated classroom: responding to the needs of all learners. ASCD'den yararlanılmıştır.

Eğitim programının öğeleri öğrencilerin hazırbulunuşluk, ilgi ve öğrenme profilleri dikkate alınarak farklılaştırılabilir. İçeriğin öğrencilerin hazırbulunuşluk düzeylerine göre farklılaştırılması; öğrencileri ön bilgi düzeylerine göre değerlendirdikten sonra farklı düzeylere hitap eden etkinlikler tasarlanarak düzeylerine göre farklı gruplarda çalışabilir, öğrencilere derinlemesine çalışacakları konuyu tercih etme imkânı vererek öğrencilerin anlama düzeylerine göre temel veya gelişmiş kaynakları kullanımlarına sunarak sağlanabilir. Öğretime başlamadan önce öğrencilerin ön bilgi düzeylerinin belirlenmesi gerekir. Bir konuya, üniteye veya öğrenme birimine başlamadan önce öğrencilere ön test uygulanır. Ders ile kazandırılmak istenilen kazanımları gerçekleştiren öğrenciler için program daraltılır. Program daraltmada amaç, öğrencilerin bildiği konuları programdan çıkarıp hızlandırma ve zenginleştirme yapmaktır.

Hızlandırmada bir sonraki veya üst sınıftaki konular öğrenciye sunulurken zenginleştirmede konunun farklı disiplinler ile bağlantısı veya aynı konunun derinlemesine sunumu gerçekleştirilir. Öğrencilerin düzeylerine göre öğretim planlanmalıdır. Söz konusu içerikle ilgili daha az bilgiye sahip olan öğrenciler için destekleyici ve toparlayıcı bir çalışma yapılırken ileri düzeyde bilgiye sahip öğrenciler için derinlemesine araştırma yaptırılabilir. Örneğin çevre konusunda düşük hazırbulunuşluk düzeylerine sahip bireyler için dersin kazanımlarına yönelik çalışmalar yapılırken ileri düzeyde bilgiye sahip öğrenciler çevrenin canlılar üzerindeki fizyolojik, psikolojik vb. etkilerini araştırabilirler. Matematik dersinde öğrencilerin kazanması

hedeflenen davranış alan hesaplama ise normal seviyedeki öğrenciler alan ölçü hesaplaması yaparken ileri seviyedeki öğrencilere binaların alanlarının hesaplanması ve karşılaştırılması görevi verilebilir. İngilizce dersinde öğretmen sınıfa farklı okuma seviyelerinde dergiler getirebilir. Öğrenciler hazırbulunuşluk durumlarına göre istedikleri dergileri seçer ve okuma yapabilirler. Benzer şekilde Türkçe dersinde okuma çalışmalarında sınıfa farklı tür ve seviyede kitaplar getirilerek öğrencilerin kendi ilgi ve seviyelerine göre seçim yapmaları sağlanabilir. Öğrenciler aynı konu üzerinde farklı derinliklerde çalışmış olurlar. Sınıfta öğrenciler ön bilgi düzeylerine göre gruplandırılabilir. Öğretmen öğrencilere birebir öğretim, alıştırma veya uygulamalar yaptırabilir. Sınıf içinde istasyonlar kurulabilir. İstasyon, öğrencilerin aynı anda farklı seviyedeki görevler üzerinde çalıştıkları noktalar. Aynı ön bilgiye sahip öğrenciler aynı istasyondan çalışmaya başlarlar ve ileri istasyonlara doğru geçiş yaparlar.

Şekil 3 Farklı ön bilgi düzeylerine sahip öğrencilere yönelik istasyonlar

Dersin konusu ile ilgili ön bilgisi eksik olan veya hiçbir bilgiye sahip olmayan öğrenciler birebir öğretimin yapıldığı istasyon 1'den başlarlar. İleri düzeyde bilgiye sahip olan (özel yetenekli öğrencilerle beraber diğerleri de) öğrenciler de istasyon 3'te çalışmaya başlarlar. Böylelikle her öğrenci kendi ön bilgi seviyesine göre öğretime başlar aynı zamanda özel yetenekli öğrenciler de akranlarından soyutlanmamış ve onlarla paylaşım içinde olurlar.

İçeriğin öğrencilerin ilgilerine göre farklılaştırılması; öğrencilerin ilgi alanlarına göre materyaller hazırlanmasıyla, ilgi alanlarında çalışma şansı hem de ilgilerini genişletme imkânı verilerek yapılır. Canlıların ortak özellikleri konusunda dinazor-

lara ilgisi olan öğrencinin dinozorların özellikleri, evcil hayvanı olan öğrencinin sahip olduğu evcil hayvanın özellikleri, bitkilere ilgisi olan öğrencinin sevdiği bir bitkinin özellikleri, uzaya ilgisi olan öğrencinin uzayda yaşayabilecek bir canlıyı hayal edip onun özellikleri ile konuyu çalışması buna örnek verilebilir. Farklı ilgilere sahip öğrenciler aynı konu üzerinde farklı şekilde çalışmış olurlar. Sınıfta öğrenciler ilgilerine göre gruplandırılabilir.

İçeriğin öğrencilerin öğrenme profillerine göre farklılaşması ise bilginin sunumu ve bilgiye erişiminin öğrencilere göre farklılaştırılmasını içerir. Örneğin içerik sunulacak materyalin görsel, işitsel ve kinestetik yollarla sunumu yapılabilir. Etkinliklerde kullanılacak örnek problemler, problem durumları farklı duyu organları tarafından algılanmasını sağlayacak şekilde verilebilir. Somut ve soyut öğrenme deneyimleri sağlayarak öğrencilerin tercih ettikleri öğrenme profiline uygun öğretim yapılmalıdır. Sınıfta öğrenciler öğrenme profillerine göre gruplandırılabilir. Süreç boyutu, öğretim programının içeriğinin öğretilme yollarını ve öğrencinin bilgiyi öğrenme ve kullanma biçimlerini kapsar. Süreç öğretimin nasıl gerçekleştiğidir. Farklılaştırılmış öğretimde öğrencilerin öğrenme stilleri ve tercihleri öğretme yollarını yansıtır. Sürecin farklılaştırılması, öğrenenlerin tamamlaması gereken görevlerin karmaşıklık ve soyutluk düzeyi artırılarak yapılabilir. Öğrenenlerin eleştirel ve yaratıcı düşüncelerini sağlayarak ya da öğrenme yollarını farklılaştırarak gerçekleşir.

Öğrenciler yeni bilgi, kavram, fikir ya da becerilerle karşılaştıklarında bunları anlamlandırmak için bu bilgileri kendi süzgeçlerinden geçirme ihtiyacı duyarlar. Bu süreçte yeterli süre verilerek öğrencilerin bilgiyi anlamlandırma sürecini kolaylaştırmak amacıyla sınıf etkinliklerinin öğrenciler için ilgi çekici olması, onları üst düzey düşünme süreçlerine yönlendirmesi ve anahtar kavramları anlamaları için anahtar becerilerin kullanılması sağlanmalıdır. Öğretmenin öğrencilere bilgiyi anlamlandırma sürecinde farklı seçenek ve yollar sunması sürecin farklılaştırılmasını sağlamaya yöneliktir. Öğrenenlere verilen görevin zorluk düzeyinin farklılaştırılmasıyla öğrencilerin hazırbulunuşluk düzeyine göre süreç farklılaştırılmış olur. Öğrenenlere bilgiyi anlamlandırma sürecinde kendi ilgi alanları doğrultusunda çalışma fırsatı sunulması sürecin ilgiye göre farklılaştırılmasını sağlar. Süreç, aynı

zamanda öğrenenlerin kendi tercih ettikleri öğrenme yollarıyla bilgiyi anlamlandırmasına imkân verilerek öğrenme profiline göre farklılaşır. Sürecin farklılaştırılmasında hazırbulunuşluk düzeyleri farklı ise etkinliklerin farklılaştırılmasında katlı öğretim, farklı seviyelerde materyal ve çalışma grupları yapma, öğrenme merkezleri, öğretmen rehberliğinde mini workshoplar, seviyeye göre bireysel ve toplu öğretim, hazırbulunuşluk düzeylerine göre homojen veya heterojen gruplamalar kullanılabilir.

İlgileri farklı ise etkinliklerin farklılaştırılmasında ilgi merkezli çalışma ve tartışma grupları, jigsawlar, benzer veya farklı ilgiye sahip öğrencilerden oluşan çalışma grupları ve tartışma grupları, ilgilerini çeken konuları diğerleriyle paylaşmaya yönelik etkinlikler kullanılabilir. Öğrenme profilleri farklı ise öğrencileri bireysel ya da grupta çalışmaya teşvik, öğrenmeleri için farklı seçenekler sunma, iş birlikçi ve bireysel çalışmalar arasında denge kurma kullanılabilir. Sınıfta öğrencilerin ilgilerine ve öğrenme profillerine göre öğrenme merkezleri oluşturulabilir. Öğrenme merkezleri, öğrencilerin benzer ilgi vb. özelliklerine göre gruplandırıldığı fiziksel alanlardır. İstasyon tekniğinden farkı, öğrenme merkezlerinde ardışıklık yoktur. İstasyon tekniğinde öğrenciler bir sonraki istasyona devam ederlerken öğrenme merkezlerinde gruplandırma esnekliklerdir. Okuma, bilgisayar, tartışma, müzik, lego vb. farklı çeşitlerde öğrencilerin ve sınıfın durumuna göre merkezler oluşturulabilir.

Ürün; öğrenme çıktısı ya da öğretim neticesinde öğrencilerin bilişsel, duyuşsal veya psikomotor davranışlarıdır. Ürün; öğrenenlerin ilgili konuyu, öğrenme düzeylerini ve öğrendiklerini uygulamaya ne kadar geçirebildikleri konusunda bilgi verir. Farklı hazırbulunuşluk düzeyine sahip öğrenciler tarafından ürün oluşturulurken homojen veya heterojen gruplardan faydalanma, rubriklerden faydalanma, farklı seviyedeki internet kaynaklarına ulaşma kullanılabilir. İlgileri farklı öğrenciler tarafından ürün oluşturulurken öğrendikleri bilgileri ve becerileri farklı yollarla sergileme, ürünlerini paylaşmada farklı araçlardan faydalanma imkânı verilebilir. Öğrenme profilleri farklı öğrenciler tarafından ürün oluşturulurken öğrencilerin bireysel ya da grupta çalışma, görsel, işitsel, kinestetik, yaratıcı, analitik ve uygulamalı ürün ortaya koymalarına imkân verilebilir. Öğretim sonucunda elde edilen

bilgiler, makale yazma, deney, videolar, duvar resmi, film şeridi, resim yapma, haritalar, parodi, rol oynama, pandomim, şiir okuma, diyagram, bilgisayar programları, fotoğraf, robotlar, tartışmaya katılma, broşür hazırlama, görüşme soruları yazma, gazete makalesi yazma, proje hazırlama, senaryo yazma, problem çözme gibi çok farklı şekillerde gösterme imkânı sağlanabilir.

Öğrenciler ünitenin başlangıcında ilgilerini çeken konularda okuma parçaları seçer ve ünite bu konular etrafında işlenebilir. Öğretmen konu ile ilgili yazı yazdırabilir; isteyen öğrenci şiir, bilim kurgu, şarkı sözü, masal, fıkra veya karikatür vb. görsel objeler tasarlayabilir. Öğrenme stillerinin farklı olduğu vurgulanır. Öğrencilerin kendi öğrenme yollarını keşfetmeleri desteklenmelidir. Öğrenciler, nasıl öğrendiklerini öğrendikten sonra kendi tercihlerine göre öğretim sürecini şekillendirebilir. Seçim hakkının verilmesi öğrencilerin ilgisini, motivasyonunu artıran önemli etmenlerden biridir. Öğretmenler; sunumlarını işitsel, görsel, hareketli, tündengelem ve tümevarım teknikleri ile çeşitlendirebilirler.

Özel yetenekli öğrencilerin öğretmeni, öğrencilerin gelişimsel ve yetenek alanlarına uygun ölçme ve değerlendirme araçları hazırlamalıdır. Ölçme ve değerlendirmede hem süreç odaklı hem de sonuç odaklı yöntem ve teknikler kullanılmalıdır. Ölçme ve değerlendirme yaptıktan sonra öğretmen öğrencilerine ve ailelerine de geri bildirimler vermelidir. Bu sonuçlara göre bireyler yetenek, ilgi ve ihtiyaçlarına uygun yeni hedefler belirleyebilmelidir. Değerlendirme aşamasında öğrencilere iki haftadan oluşan not verilebilir. Örneğin "AB". (A) notu öğrencinin sınıf geneline göre başarı notu iken (B) notu öğrencinin bireysel gelişimine göre başarı notu olabilir [5]. Özel yetenekli öğrencilerin öğretmenleri, öğretim etkinliklerini ve öğretimin hızını öğrencilerin özelliklerine göre uyarlamak amacıyla çeşitli ölçme-değerlendirme türlerini kullanabilmelidirler. Öğretim etkinliklerini planlamak için farklılaştırılmış değerlendirmeler geliştirir. Değerlendirme yöntemleri olarak portfolyolar, kontrol listeleri, beceri envanterleri, öğretmen yapımı araçlar, otantik değerlendirme, rubrikler kullanılabilir. Ayrıca öğretimin her aşamasında eğitim teknolojilerinden yararlanılmalıdır. Öğretimi daha keyifli hâle getirecek olan Kahoot, Quizizz, Quizalize, Socrative, Plickers, Google Form gibi uygulamalar kullanılabilir.

Örneğin Kahoot ile öğretmen konuyu bilgisayarla tüm sınıfın görebileceği şekilde tahtaya yansıtır; öğrenciler de bilgisayar, tablet ya da telefonlarıyla eş zamanlı katılarak oyuna bağlanır quiz, anket ya da tartışma biçimlerinde çoktan seçmeli soruları oynayarak cevaplandırır. Bu şekilde öğrencilerin hazırbulunuşluk düzeyleri, öğrenme stilleri veya çoklu zekâ alanları gibi değişkenleri kolaylıkla tespit edilebilir ve öğretim, teknoloji kullanılarak zenginleştirilmiş olur. Ayrıca öğretimin farklılaştırılabilmesi için öğrencilerin hazırbulunuşluk, ilgi vb. özelliklerinin değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu amaçla dersin başlangıcında tanılayıcı değerlendirme, ders sürecinde biçimlendirici değerlendirme ve ders sonunda düzey belirleyici değerlendirme yapılmalıdır. Yapılacak sınavlarda veya düzey belirleme testlerinde menü uygulamasından yararlanılabilir. Öğrenciler istedikleri etkinliği menüden seçebilirler. Örnek etkinlikler tabloda verilmiştir.

Tablo 1 Menü Uygulaması Örneği

Puan	Etkinlik
8-10 puan	DNA transferi veya değişimi konularını araştırma/makale yazma
6-8 puan	İki farklı canlının DNA'larını laboratuvar ortamında karşılaştırma
4-6 puan	DNA ve RNA'nın yapısı ile ilgili materyal hazırlama
2-4 puan	DNA ve RNA'nın görevlerini açıklama

Öğrenciler seçtikleri etkinliklere göre puan alacaklarından öğretmen tarafından belli bir puan düzeyi belirlenerek öğrencilere tercih yaptırılması daha etkilidir. Öğretimin farklılaştırılmasında kullanılacak stratejilerden bazıları tablodaki gibidir.

Tablo 2 Farklılaştırma Stratejileri

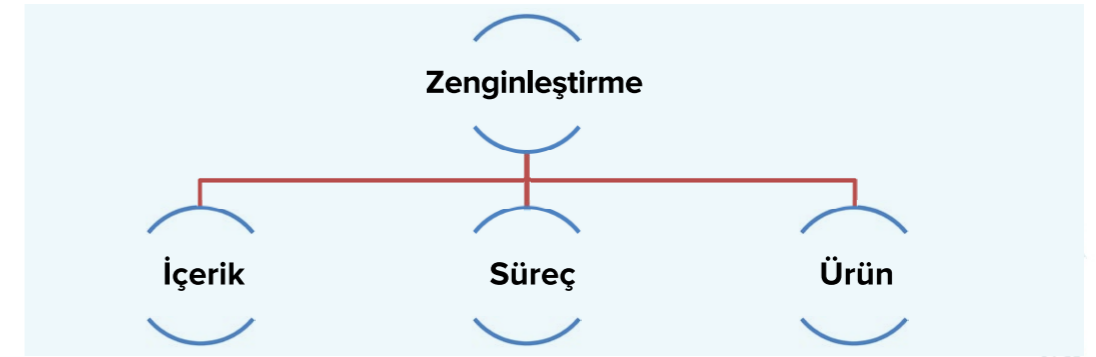
Katmanlı Öğretim	Jigsaw	İstasyon Tekniği
Ajandalar	Öğrenme Sözleşmeleri	Öğrenme Merkezi
Program Haritalama	Proje Tabanlı Öğrenme	Sorgulamaya Dayalı Öğrenme
Oyunlaştırma	Analojiler Ve Metaforlar	RAFT Tekniği
Flipped Learning (Ters Yüz Eğitim)	Sokratik Seminer	Mentörlük
Problem Temelli Öğrenme	Yaratıcı Problem Çözme	DİP Tekniği

Tomlinson, C. A. (2015). Üstün zekalı ve yetenekli öğrencilerin bulunduğu sınıflarda karma öğretim (Emir, S., Aksu, A, Çev.). Ankara: Anı' dan yararlanılmıştır.

Tabloda yer alan farklılaştırma stratejilerinin sayısı artırılabilir. Önemli olan öğrenci grubunun, öğretmenin ve öğrenme ortamının hangi strateji için uygun olduğudur. Farklılaştırmaya ait örnek etkinlikler bölümün sonunda yer almaktadır.

Sınıfta Zenginleştirme Nasıl Yapılır?

Zenginleştirme; eğitim içeriğinin daha üst düzey konuları içerecek şekilde derinleştirilmesi, farklı konuları kapsayacak şekilde genişletilmesi, eğitim programını çeşitlendirerek programı kapsamının ötesine taşımak amacıyla kullanılan eğitimi farklılaştırma stratejisidir ^[6]. Zenginleştirme uygulamalarında sürece dayalı zenginleştirme, içeriğe dayalı zenginleştirme ve ürüne dayalı zenginleştirme olmak üzere üç tür yaklaşım kullanılmaktadır.

İçeriğe dayalı zenginleştirme yaklaşımı konuların öğretimi üzerine yoğunlaşır. İçeriğin kapsamı genel programın içeriğine göre daha da genişletilir ve derinleştirilir. Örneğin gazete ve dergilerle ilgili ünite öğrencinin kendi bölgesinde o güne kadar çıkmış haberleri, gazeteleri kütüphaneye gidip araştırması, incelemesi bir zenginleştirmedir. Öğrencilere “yangın” kavramı ile ilgili metafor çalışmalarının yaptırılması ve kavramın diğer alanlardaki kavramlarla ilişkilendirilmesi (yangının kimya ile sosyolojik boyutunun, mekanik, tarihî boyutunun ele alınması) içeriğin zenginleştirilmesine örnektir. Öğretim programı içeriğinde yer almayan Türkiye’de gerçekleşen büyük yangınların ve etkilerinin araştırılması zenginleştirme örneğidir.

Sürece dayalı zenginleştirme, öğrencilerin yaratıcı düşünme, kritik düşünme ve araştırma becerileri gibi ileri düşünme becerilerini geliştirmeyi hedefler. Ürüne dayalı zenginleştirme, öğrenme çıktılarına ağırlık verir. Bu ürünler roman, şiir, öykü, rapor ya da proje gibi gözle görülebilir ürünler olabileceği gibi gözle görülemeyen becerileri de kapsar. Proje çalışmaları zenginleştirme için fırsat sağlamaktadır. Öğrenciler kendileri proje konusu belirleyebilir veya öğretmen öğrencilere seçenek sunabilir. Benzer şekilde öğrenci bağımsız olarak çalışmak isteyebilir veya grupta çalışabilir. Örnek zenginleştirme aktiviteleri şunlar olabilir: Matematik bulmacaları, kriptoloji çalışmaları, para yönetimi, borsa bilgi işlem, akvaryum tasarımı, astrobiyoloji, beyin araştırmaları, roket çalışmaları, blockchain teknolojisi, bilim kurgu hikâyeleri, bilim kurgu karikatürleri, sosyal problemler, dahi kişilerin yaşamları, uzayda yaşam ve hukuku vb.

Öneri: Özel yetenekliler konusundaki MEB yayınlarına Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün internet sayfasından erişebilirsiniz: <http://orgm.meb.gov.tr> Ayrıca özel yeteneklilerle ilgili bilimsel tez çalışmalarına YÖK Ulusal Tez Merkezinden erişebilirsiniz: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>

Ayrıca özel yetenekli öğrenciye program hazırlanırken yalnızca akademik hedeflere odaklanılmamalı, öğrencinin sosyal ve duygusal gelişimi de dikkate alınmalıdır. Özel yetenekli öğrenciler de bireysel, toplumsal, millî ve evrensel değerlere sahip olması gereken öncelikli bireylerdendir. Çünkü bu öğrenciler var olan potansiyellerini doğru kullandıkları takdirde ülkenin ilerlemesi için katkı sunacak bireylerden olabilir. Bu sebeple kişisel değerleri gelişmiş, ahlaki değer yargıları olgunlaşmış bireyler olmaları gerekir.

Destek Eğitim Odasında Yapılacak Eğitsel Düzenlemeler

Destek eğitim odası, özel yetenekli öğrencilerin akranlarıyla birlikte aynı sınıfta eğitimlerine devam ederken sunulan eğitim hizmetlerinden en üst düzeyde yararlanmaları amacıyla özel araç gereçler ile eğitim materyalleri sağlanarak oluşturulan eğitim ortamlarıdır^[7]. Destek eğitim odası örgün eğitim kurularında özel yetenekli öğrencilere destek vermek amacıyla düzenlenmiş esnek öğrenme ortamıdır.

Fotoğraf 1: İstanbul Millî Eğitim Müdürlüğü ve Kalkınma Ajansı tarafından "Fark Et Geliştir Geleceği Değiştir Projesi" kapsamında yapılan örnek destek eğitim odası

Destek eğitim odalarında verilen eğitim bazı öğretmen ve velilerce yanlış anlaşılmaktadır. Özel ders, sınavlara hazırlık kursu ya da öğrencinin başarılı olduğu alanlarda desteklenmesi değil de öğrencinin yeterli başarıyı gösteremediği alanlarda kendisine sağlanan yetiştirme kursu gibi görülmektedir. Oysaki özel yetenekli bir öğrenci için destek eğitim odalarındaki amaç; öğrencinin akranlarından farklı olan bilişsel düzey ve yeteneklerini, ilgi ve yetenekleri doğrultusunda desteklemek, var olan potansiyelini mümkün olduğu kadar üst basamaklara çıkarmaya çalışmaktır^[8].

Destek eğitim odalarında öğrencinin yeterli başarıyı gösteremediği alanlarda değil öğrencinin akranlarından farklı olan bilişsel düzey ve yeteneklerini, ilgi ve yetenekleri doğrultusunda potansiyelini mümkün olduğu kadar üst basamaklara çıkaracak çalışmalara yer verilmelidir.

“

Özel yetenekli öğrencilerin her alanda iyi olmaları beklenmemelidir. Bilişsel yönü güçlü olan özel yetenekli öğrenciler daima sosyal ve duygusal yönden gelişimlerinin desteklenmesine ihtiyaç duyarlar.

”

Bir sınıf ya da branş öğretmeni destek eğitim odasında özel yetenekli öğrenciyle bireysel çalışırken öncelikle buna gönüllü olmalı, özel yetenekli öğrencilerin özellikleri hakkında araştırma yapmayı seven, öğrenme şekilleri hakkında bilgi sahibi, sıra dışı öğrenme yöntemlerini bilen ve kullanan, yenilikçi bir öğretmen olmalıdır. Bunların yanı sıra öğretmenin bazı düzenlemelere dikkat etmesi öğretmenin de işini kolaylaştıracak ve öğrencinin destek eğitim odasında aldığı eğitim daha yararlı hâle gelecektir. Destek odasında öğrenciye bireyselleştirilmiş eğitim planı hazırlanmalıdır. Destek eğitim odasında ve kaynak odada öğretim olabildiğince bireyselleştirilmelidir. Özel yetenekli çocukların eğitiminde zorlayıcılık önemlidir. Yeteneklerine uygun zorlayıcı görevlerle karşılaşmayan öğrencinin okula ve öğrenmeye karşı olan motivasyonu azalır^[9]. Öğrencinin kendi sınıf düzeyi öğretim programları da gözetilerek farklılaştırılmış, zenginleştirilmiş ve hızlandırılmış program hazırlanmalıdır. Öğrenci ile öğrenme sözleşmesi hazırlanabilir. Bu sözleşmede öğrencinin bir araştırma konusu seçmesi, sözleşme şartlarına göre çalışmayı hazırlaması, belirlenen tarihte de öğretmene teslim etmesi kararlaştırılmalıdır. Benzer bir şekilde ajanda uygulamasından da yararlanılabilir^[2]. Ajanda, öğrencinin belirlenen bir zamanda tamamlaması gereken görevleri içermektedir.

Tablo 3: Bireysel ajanda örneği

Öğretmen ve Öğrenci İmzası	Görevler	Dikkat Edilmesi Gerekenler
	Ders kitabında yer alan alıştırmaları tamamla.	
	Dersin konusu ile ilgili olarak en az dört bilimsel yayını incele.	Bu konu ile ilgili tez, makale, bilimsel dergileri araştır.
	Yaptığın araştırmaların sonucunu raporlaştır.	Rapor, bilimsel yayın formatında olacak. Ayrıca konu ile ilgili görselleri kullanırken atıfta bulunmayı unutma.

Öğrenciye bireysel görevler vererek onun bağımsız çalışması da desteklenmiş olur. Öğrenciden bir kurumu, merkezi vb. yeri ziyaret edip mülakatlar yapması da istenebilir. Destek odasında da elde edilen bulgular üzerine tartışma gerçekleştirilebilir. Özel yetenekli öğrencinin ailesinin eğitim sürecine dâhil olması için çaba

gösterilmelidir. Öğrencinin akademik ve sosyal gelişimi ailelerle paylaşılmalı ve onların desteği sağlanmalıdır. Aile rehberliğine önem verilerek öğrencinin gelişimine yönelik yerelde faydalanılabilecek başka kurum ve etkinlikler hakkında bilgi verilebilir. Ailenin bilinçlenmesi için özel yeteneklilerin özellikleriyle ilgili film ve kitap önerilerinde bulunulabilir. Öğrencinin evde aile ile beraber yapabileceği etkinlikler önerilebilir. Örnek bir etkinlik ekte sunulmuştur.

***Bu bölümün sonunda özel yetenekli öğrencinize özgü bireysel planınızı oluştururken destek odasında ve sınıf ortamında uygulayacağınız etkinliklere örnek oluşturabilmesi amacıyla siz değerli öğretmenlerimize yardımcı olacağı düşünülerek farklılaştırılmış ve zenginleştirilmiş etkinlik örnekleri konulmuştur.**

Olumlu Sınıf Ortamının Oluşturulması

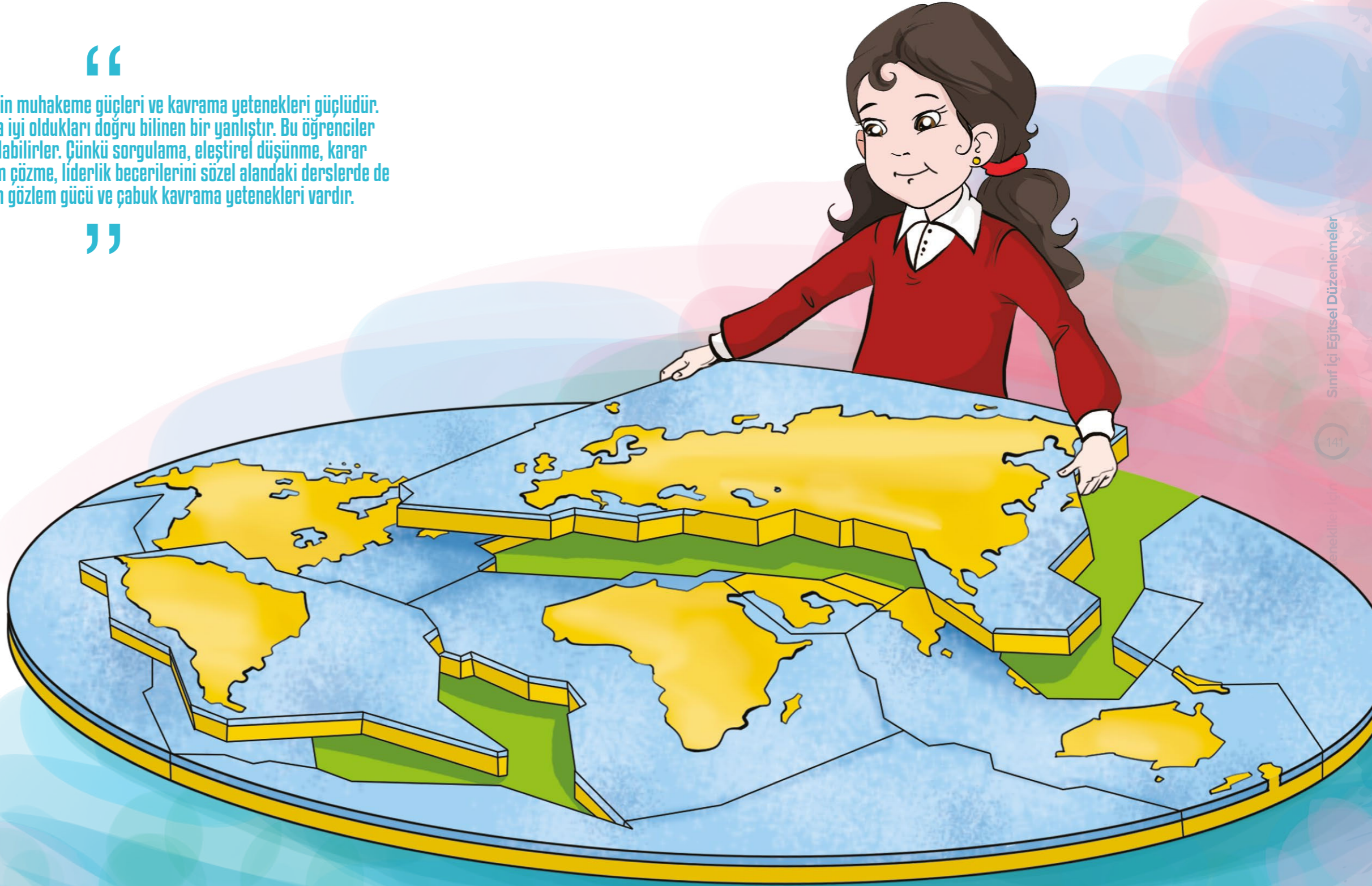
Özel yetenekli öğrencilerin öğretmeni; öğrencilerin öğrenme ortamına getirdikleri kültüre, bireysel farklılıklara ve ilgilerine karşı duyarlı bir atmosfer oluşturmalarıdır. Böylece bireyler öğrenme ortamında etkili, sosyal ve duygusal olarak kendilerini güvende hissedebilirler. Kendini güvende hissedebilen öğrenci gerekli yerlerde uygun öğrenme risklerini alabilir. Kendisiyle alay edilmeyeceğini bilen bir öğrenci ilgi duyduğu farklı alanlardan örnekler verebilir, çalışmalar yapabilir. Öğrencilerin iletişim, motivasyon, takım çalışması gibi becerilerinin gelişmesi için öğretmen, öğrencilerine grup hâlinde çalışabilecekleri bilişsel görevler vermelidir. Proje hazırlama, ortak ürün oluşturma gibi görevler öğrencilerin empati, beraber problem çözme gibi becerilerinin gelişmesinde önemlidir. Bu noktada öğretmen, öğrencilerin grup içindeki davranışlarını gözlemleyebilmelidir. Öğrencilere hem kendisinin hem de diğer öğrencilerin gözünden elde ettiği geri bildirimleri sunmalıdır.

Özel yetenekli öğrencilerin bireysel öğrenme hızları da dikkate alındığında sadece grup çalışması yaptırmak bir zaman sonra etkisini kaybedebilir. Öğrencilere bireysel olarak çalışabilecekleri görevler de verilmelidir. Öğretim gerçekleştirilirken bireye bütüncül olarak bakılmalı, bireyin hem sosyal hem de bireysel gelişimleri hedeflenmelidir. Ayrıca özel yetenekli bireylerin öğrenme stillerindeki farklılıklar-

“

Özel yetenekli öğrencilerin muhakeme güçleri ve kavrama yetenekleri güçlüdür. Sadece sayısal alanlarda iyi oldukları doğru bilinen bir yanıdır. Bu öğrenciler sözel alanlarda da iyi olabilirler. Çünkü sorgulama, eleştirel düşünme, karar verme, yaratıcılık, problem çözme, liderlik becerilerini sözel alandaki derslerde de kullanabilirler. Keskin gözlem gücü ve çabuk kavrama yetenekleri vardır.

”

dan dolayı öğrenme ortamlarında çoklu ortamlar tasarlanmalıdır. Öğrencilerin bütün duyularına hitap edebilecek görev ve ortamların hazırlanması önemlidir. Bu kapsamda eğitim teknolojilerinden yararlanılabilir. Öğretmenler; öğrencilerin sözel ve yazılı iletişim becerilerini geliştirmek amacıyla etkili stratejiler kullanmalı, kendi iletişim düzeyleri ve biçimleri ile öğrencilerin iletişim yeterlilikleri, dilsel ve kültürel farklılıkları arasında uyum oluşturabilmelidir ^[10].

Sınıf içinde yapılacak düzenlemelerin temelinde öğretmen adaletli olmalıdır. Aksi hâlde öğrenciler arasında anlaşmazlık ya da özel yetenekli öğrenciye karşı olumsuz tutum, dışlama davranışı görülebilir. Özel yetenekli öğrenci parmak kaldırdığında ne her zaman ona söz hakkı vermeli ne de “Sen nasılsa biliyorsun.” deyip sık sık diğerlerine söz hakkı verilerek bu öğrencinin isteği kırılmalıdır. Herkese adaletli bir şekilde söz hakkı tanınması gerekir. Özel yetenekli öğrenci elini kaldırmadan öğretmenin mutlaka bir cevabı olduğunu düşünerek bu öğrenciye söz hakkı vermesi de öğrenci için bir baskı unsuru oluşturacaktır ^[11]. Öğretmen sınıf içinde bu dengeyi koruyabilmelidir. Öğrencilerin ilgilendikleri konularda özel proje geliştirmelerine fırsat tanımalı, projeyi ve sonuçlarını sınıf arkadaşlarıyla paylaşmalarına imkân sağlamalıdır. Bu fırsat sadece özel yetenekli öğrencilere yönelik değil sınıftaki her öğrenciye yönelik olmalıdır. Bu kapsamda öğrenciyi etiketlemeden kaçınılarak öğrencinin sosyal kabulünü artıracak önlemler alınabilir. Bu öğrencilerin liderlik özelliklerini desteklemek ve sosyal becerilerini geliştirmek için sosyal kulüplerde başkan olmalarına, etkinlikleri planlamalarına ve oyunları yönetmelerine fırsat tanınıp diğer öğrencileri silikleştirmeden bazı konuların öğretilmesinde öğretmene yardımcı olmaları sağlanabilir.

Her öğrencinin kendi hızında ilerleyeceği açık bir sınıf ortamı oluşturulmalıdır.

Özel Yetenekli Öğrencilerin Öğretmenlerinin Özellikleri

Millî Eğitim Bakanlığının 2017 yılında yayımladığı “Öğretmenlik Mesleği Genel Yeterlik Belgesi”ne göre öğretmenlik mesleği genel yeterlikleri; mesleki bilgi, mesleki beceri ve tutum-değerler olarak ifade edilmiştir ^[12]. Genel ve alt yeterliklere ait tablo aşağıdaki gibidir.

Tablo 4 Öğretmenlik Mesleği Genel Yeterlikleri

A. MESLEKİ BİLGİ	B. MESLEKİ BECERİ	C. TUTUM-DEĞERLER
A1. Alan Bilgisi	B1. Eğitim-Öğretimi Planlama	C1. Milli, Manevi ve Evrensel Değerler
A2. Alan Eğitimi Bilgisi	B2. Öğrenme Ortamları Oluşturma	C2. Öğrenciye Yaklaşım
A3. Mevzuat Bilgisi	B3. Öğretme-Öğrenme Sürecini Yönetme	C3. İletişim ve İşbirliği
	B4. Ölçme-Değerlendirme	C4. Kişisel ve Mesleki Gelişim

Tablo 4 incelendiğinde öğretmenlerin mesleki bilgi yeterliği; alan bilgisi, pedagoji bilgisi ve görev ile hak ve sorumluluklara ilişkin bilgileri içermektedir. Öğretmenlerin mesleki beceri yeterliği; eğitim öğretimi planlama, öğrenme ortamlarını oluşturma ile ölçme-değerlendirme becerilerini içermektedir. Öğretmenlerin tutum-değerler yeterliği; millî, manevi ve evrensel değerler, öğrenciye yaklaşım, iletişim ve iş birliği ile kişisel ve mesleki gelişimi içermektedir. “Genel öğretmen yeterlikleri bu şekilde ifade edilirken özel yetenekli çocuklara hizmet verecek öğretmenlerin sahip olması gereken yeterlikler nelerdir?” sorusu akla gelmektedir. MEB’in yayımladığı öğretmen genel yeterliklerine paralel olarak Ulusal Üstün Yetenekli Çocuklar Derneğine (NAGC) göre özel yetenekli öğrencilerin öğretmenlerinin sahip olması gereken özellikler; iş birliği, öğretim planlama ve stratejileri, değerlendirme, program içerik bilgisi, öğrenme ortamları, öğrenci gelişimi ve bireysel öğrenme farklarıdır ^[13]. Dernek bu özellikleri standartlar ve alt standartlar olarak ifade etmiştir.

Şekil 5 NAGC'e (2013) göre özel yetenekli öğrencilerin öğretmenlerinin sahip olması gereken özellikler. National Association for Gifted Children. (2013). *Teacher Preparation Standards in Gifted and Talented Education*. Washington, DC: National Association for Gifted Children'dan yararlanılmıştır.

Şekil 5 incelendiğinde özel yetenekli öğrencilerin öğretmenleri; öğrencilerin gelişiminin ve bireysel öğrenme farklılıklarının olduğunu bilmeli, öğrencilerin kendilerini güvende hissedebileceği, bireysel farklılıklarına cevap veren öğrenme ortamını hazırlamalı, program içerik bilgisine, öğrencilerin bireysel gelişimlerini değerlendirmek ve dönüt vermek için çeşitli ölçme-değerlendirme stratejilerine, farklılaştırılmış ve hızlandırılmış uygulamalar için zengin öğretim stratejilerine sahip olmalı; öğrencilere daha nitelikli mentorluk sağlamak amacıyla mesleki olarak gelişimini devam ettirmeli, öğrencilerin hem aileleri ile hem de diğer öğretmenleri ile iş birliği içinde olmalıdır. Öğretmen yukarıda sayılan bu maddeleri yaparken sürecin sağlıklı işlemesi ve kendisine de bu süreci kolaylaştırmak amacıyla çevreden yar-

dım almalı ve BİLSEM, RAM gibi özel yeteneklilerle çalışan kurumlardaki uzmanlar, okul rehberlik servisi ve ailelerle iş birliği içinde olmalıdır. Kişisel gelişime, mesleki gelişime ve öğrenmeye karşı ilgili olmalıdır. Zekâ, yetenek ve özel yetenekli öğrencilerin özellikleri gibi konularda araştırmalar yaparak daha fazla bilgi edinmelidir. Özel yetenekli öğrenciyle beraber sınıftaki diğer öğrencilerine de değer vermeli ve bireysel farklılıklara saygı duymalıdır. Özel yetenekliliği normalleştirmeye çalışmaktan ya da övünç kaynağı olarak kullanmaktan kaçınmalıdır [14, 15].

“Öğretmenlerin öncelikle çocuklara NEYİ düşüneneceğini değil, NASIL düşünüleceğini, NASIL iletişim kurulacağını, benlik kavramının NASIL geliştirileceğini, problemlerin NASIL çözüleceğini, bağımsız olarak NASIL çalışacağını, büyük bilgi birikiminin NASIL kullanılacağını, özel çalışma becerilerinin NASIL edinileceğini öğretmesi gerekir.” (Duneland Schools, 1986)

ETKİNLİK ÖRNEKLERİ

Bu bölümde zenginleştirilmiş ve farklılaştırılmış etkinlik örnekleri mevcuttur. Sizler de öğrencinizin eğitim performansına, yapabilirliklerine, güçlü yanlarına ve sınıfta ya da destek eğitim odasında aldığı eğitime göre etkinliklerinizi genişletebilirsiniz.

Yaratıcı Problem Çözme Etkinliği

- 1- Yukarıdaki resmi inceleyiniz. Bu resimde sizce hangi alanlarda problem (sorun) vardır? Listeleyiniz.
- 2- Belirlemiş olduğunuz problem alanları ile ilgili veri toplayınız.
- 3- Topladığınız veriler ışığında görseldeki en önemli problemi belirleyiniz.
- 4- Belirlediğiniz problemi çözmek birden çok sıra dışı fikir üretmeye çalışınız.
- 5- Üretmiş olduğunuz çözüm önerilerini analiz ederek en iyi çözüm önerisini belirleyiniz.
- 6- Çözümün paydaşı olan kurum veya kurumlara çözüm önerinizi kabul ettirmek için eylem planı hazırlayınız.

Cort Eleştirel Düşünme Etkinliği

Yeryüzünde bitkiler olmasaydı neler olurdu?

1- Artıları (Plus):.....
.....
.....

Eksileri (Minus):.....
.....
.....

İlginç Yönleri (Interesting):.....
.....
.....

2- Yeryüzünde bitkilerin olmamasının kısa, orta ve uzun vadeli sonuçları neler olabilir?
Kısa Vadeli Sonuçları:.....
.....
.....

Orta Vadeli Sonuçları:.....
.....
.....

Uzun Vadeli Sonuçları:.....
.....

“

Özel yetenekli öğrencilerin imgesel yönleri güçlüdür. Sebep sonuç ilişkilerine ilişkin bağlantıları görme yetenekleri vardır ve bellekleri güçlüdür. Geniş kelime hazinesine sahiptirler ve kendilerini kolay ifade ederler. Ayrıca belirli alanlarda da ileri düzeyde bilgiye sahiptirler. Entelektüel merak ve araştırma yapma konusunda motivasyonları yüksektir. Eleştirel düşünme gücüne sahiptirler. Yaratıcılık yönleri güçlü olduğundan bir şey yaparken farklı ve yeni yollar denemekten hoşlanırlar. Yoğun dikkat süresi, amaca yönelik davranış, başkalarına karşı empati ve aşırı duyarlılık sahibi bireylerdir. Yüksek enerjileri vardır. Bağımsızlık ve bireysel çalışma istekleri ön plandadır.

”

Aile Katılımlı Etkinlik Örneği

ETKİNLİK HAKKINDA GENEL BİLGİLER	
Dersin Adı	Biyoloji
Konu	İnorganik Bileşikler
Etkinlik Adı	Kemik Sağlığı
Etkinliğin Amacı	Bu etkinliğin sonunda, Minerallerin (kalsiyumun) canlı vücudundaki görevlerini açıklayabilecek Dengeli beslenme ile insan sağlığı arasında ilişki kurabileceksiniz.
Yaş Grubu	11-15
Önerilen Süre	20 Dakika
Araç - Gereçler	Tavuk kemiği, sirke
İşlenişi	
Evde tavuk yenilen bir gün, tavuk kemiklerinden biri çöpe atılmadan ayrılır ve temizlenir. Üzerinde et kalmamasına dikkat edilir. Bacak kemikleri daha uygun olacaktır. Kemiğin sertlik düzeyi kontrol edilir. Kontrol işlemi videoya kaydedilebilir. Kapaklı bir kaba sirke eklenerek kemik tamamen sirkeye batacak şekilde yerleştirilir. Kabın kapağını sıkıca kapatmadan üzerine poşet vb. malzeme koymak, koku çıkışını engelleyebilir. Bu şekilde kemik 3 gün bekletilir. Üçüncü günün sonunda kemik sirkeден çıkartılarak sertlik düzeyi tekrar kontrol edilir ve ilk hâli ile karşılaştırılır. Sirke asit içerdiğinden kemikte bulunan kalsiyum ile reaksiyona girmiştir.	
Şu sorular üzerinde konuşulabilir:	
<ul style="list-style-type: none"> • Kalsiyumun canlı vücudundaki görevleri neler olabilir? • Asitli içeceklerin dişlerimize etkisi ne olabilir? • Asitli içeceklerin midemize ve diğer iç organlarımıza etkisi ne olabilir? 	
HAZIRLAYAN	ABDULMUTTALİP AKKAYA

Farklılaştırılmış Etkinlik Örneği 1

Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programında Yer Alan Kazanımlar

F.3.2.1. Duyu Organları ve Görevleri
Konu / Kavramlar: Göz, kulak, dil, burun, deri
F.3.2.1.1. Duyu organlarının önemini fark eder.
Duyu organlarının yapısal ayrıntısına girilmez.
F.3.2.1.2. Duyu organlarının temel görevlerini açıklar.
Duyu organları arasındaki ilişki açıklanır.
F.3.2.1.3. Duyu organlarının sağlığını korumak için yapılması gerekenleri açıklar.
Duyu organlarına ait hastalıklara girilmez.

Farklılaştırılmış ve Zenginleştirilmiş Öğretim

F.3.2.1. Duyu Organları ve Görevleri
Konu / Kavramlar: Göz, kulak, dil, burun, deri
F.3.2.1.1. Diğer canlıların duyu organlarını açıklar.
(Diğer canlıların çevreleri ile etkileşimini sağlayan yapıları araştırır.)
F.3.2.1.2. Duyu organlarının temel görevlerini açıklar.
Duyu organları arasındaki ilişki açıklanır.
F.3.2.1.3. Türkiye'deki duyu organları hastalıklarını belli başlı ölçütlere göre değerlendirir.
(Bölgesel farklılıklar, cinsiyet farklılıkları, gelişmişlik düzeyi vb. değişkenlere göre değerlendirme yapar.)
Öğretmen konuya başlamadan önce öğrencilerin var olan ön bilgi düzeylerini belirler. Bunun için test veya sınav yapmak zorunda değildir. Sınıfın geneline yönelik sorularla öğrencilerin seviyelerini belirleyebilir. Ön bilgi seviyelerine göre öğrencilere farklı bilişsel görevler verebilir. Öğretmen, "Diğer canlıların duyu organlarını açıklar." kazanımına yönelik olarak metafor veya analogi çalışması yaptırabilir. Örneğin:
a) Kulak.....benzer. Çünkü.....
(Üretilen metaforlarla ilgili görseller çizdirilir.)
b) Ormandaki çam ağacının yerine kendinizi koyun. Etrafı görebilmek/algılayabilmek için neler yapardınız?
.....
.....
.....
.....

“Duyu organlarının temel görevlerini açıklar.” kazanımına yönelik öğrencilere yazı, şiir yazdırır veya karikatür, müzik parçası veya drama yaptırılabilir. Öğrenciler hangi ürünü yapacaklarını kendileri seçerler. “Türkiye’deki duyu organları hastalıklarını belli başlı ölçütlere göre değerlendirir.” kazanımına yönelik olarak öğrenci çalışmalarında veri toplarken uzmanlarla görüşme yapabilir, bilimsel yayınları araştırabilir. Çalışmanın sonucunu eğer isterse poster şeklinde veya rapor formatında hazırlayabilir.

Sınıfında farklı duyu organları ile ilgili farklı ön bilgi seviyesine sahip öğretmen, bu üç kazanımından her birinin yer aldığı bir istasyon tasarlayabilir. İlk istasyonda duyu organlarının temel görevlerini açıklama bilişsel görevi yer alır, ikinci istasyonda diğer canlıların duyu organlarını açıklama görevi yer alır. Üçüncü istasyonda ise Türkiye’deki duyu organları hastalıklarını belli başlı ölçütlere göre değerlendirme bilişsel görevi yer alır. Öğrenciler, ön bilgi düzeylerine göre bu duraklara dâhil olurlar.

Yukarıda fen bilimleri öğretim programında yer alan kazanımların farklılaştırılması na örnek verilmiştir. Ancak unutulmamalıdır ki farklılaştırma yapabilmek için öncelikle öğrencilerin bireysel özelliklerinin bilinmesi gereklidir.

Farklılaştırılmış Etkinlik Örneği 2

Ders	Fen Bilimleri / 8. sınıf
Ünite / Öğrenme Alanı	DNA ve Genetik Kod
Kazanımlar	<ul style="list-style-type: none"> Nükleotit, gen, DNA ve kromozom kavramlarını açıklayarak bu kavramlar arasında ilişki kurar. (8. sınıf kazanımı) En az iki canlının DNA’sını belli başlı özelliklere göre karşılaştırır. (Farklılaştırılmış kazanım) Güncel genetik çalışmalarını analiz eder. (Farklılaştırılmış kazanım) Nükleik asitlerin keşfinde kullanılan kanıtları sorgular. (Farklılaştırılmış kazanım)
Eğitim Durumları	Öğrenci, kazanımlarına yönelik bilimsel yayınları araştırabilir. Bunun için üniversitelerin kütüphanelerinden yararlanabilir. Üniversitelerin genetik veya biyoloji bölümlerinden öğretim üyeleri ile görüşebilir. Üniversitelerin laboratuvarlarını kullanabilir. Öğrenci için mentorluk uygulamasından yararlanılabilir.
Ölçme ve Değerlendirme	Öğrencinin gelişimi; öz değerlendirme, rubrik, portfolyo vb. araçlar kullanılarak değerlendirilebilir. Öğrencinin ürün oluşturması beklenmektedir. İlgi, yetenek vb. değişkenlere göre ürün farklılaşabilir (animasyon, rapor, poster, makale, görüşme, maket, prototipler, vb.). Öğrenci hangi kriterlere göre performansının değerlendirileceğini bilmelidir.

BEP Örneği

Öğrenci Adı Soyadı:		Tarih:
Öğrenci Profili		
Öğrenme Stilleri	Güçlü Yönleri ve Özel Yetenekleri	Düşünme Stilleri
Bilişsel Olmayan Özellikler (öğrencilerle ilişkisi, iş birliği düzeyi, liderlik, motivasyon düzeyi vb.)	Ders Bazında Akademik Başarı Durumu/ Hazırbulunuşluk Düzeyi	Öğrencinin Hedefleri/ İhtiyaçları
Öğrenci Programı		
Ders		
Ünite / Öğrenme Alanı		
Kazanımlar		
• Farklılaştırılmış • Zenginleştirilmiş • Hızlandırılmış		
Eğitim Durumları		
• Farklılaştırılmış • Zenginleştirilmiş		
Ölçme ve Değerlendirme / Ürün		
• Farklılaştırılmış • Zenginleştirilmiş		
Başlangıç ve Bitiş Tarihi:		

Bireyselleştirilmiş eğitim programı, öğrencinin özellikleri ve ihtiyaçları belirlendikten sonra hazırlanmalıdır. Öğrenci ile iletişimde bulunan bireylerin (öğretmenler, aile) gözlem ve önerileri doğrultusunda öğrenci profili belirlenir. Bu noktada öğrencinin de öğrenme istekleri dikkate alınmalıdır. Profil belirlendikten sonra öğrencinin örgün eğitim programları da göz önünde bulundurularak planlama yapılır.

KAYNAKÇA

- [1] Bildiren, A. (2011). *Üstün Yetenekli Çocuklar- Aileler ve Öğretmenler için bir Kılavuz*. Doğan Egmont Yayıncılık: Ankara.
- [2] Erdoğan, S. E. ve Kahveci, N. G. (2017). Fen Eğitiminin Üstün Zekalı (Özel Yetenekli) Öğrenciler İçin Farklılaştırılması, *Fen Bilimleri Eğitimi Alanındaki Öğretme Ve Öğrenme Yaklaşımları* (Ed. Akçay, B.) kitabı içinde. Ankara: PegemA Yayınları, s. 109-131.
- [3] Tomlinson, C. A. (2014). *The Differentiated classroom: responding to the needs of all learners*. ASCD.
- [4] Demirel, Ö. (2011). *Eğitimde program geliştirme*. Ankara: Pegem.
- [5] Tomlinson, C. A. (2015). Üstün zekalı ve yetenekli öğrencilerin bulunduğu sınıflarda karma öğretim (Emir, S., Aksu, A., Çev.). Ankara: Anı.
- [6] Sak, U. (2012). *Üstün Zekâlılar: Özellikleri Tanınamaları Eğitimleri*. Ankara: Maya Akademi yayınları, 2. Baskı
- [7] MEB BİLSEM Yönergesi, 2016.
- [8] Süel, E. (2017). *Özel Yetenekli Öğrenciler için Destek Eğitim Odası, Özel Yetenekli Çocukların Psikolojisi: Teoriden Uygulamaya kitabı* içinde (Ed: Marilena Z. Leana-Taşçılar). Ankara: Nobel Yayınları.
- [9] Topçu, S. (2017). *Özel Yetenekli Öğrencilerde İçsel ve Dışsal Motivasyon, Özel Yetenekli Çocukların Psikolojisi: Teoriden Uygulamaya kitabı* içinde (Ed: Marilena Z. Leana-Taşçılar). Ankara: Nobel Yayınları.
- [10] Claxton, G. (2015). *Building learning power: Helping young people become better learners*. Bristol: TLO.
- [11] İltar, B. (2017). *Özel Yeteneklilerde Mükemmeliyetçilik, Özel Yetenekli Çocukların Psikolojisi: Teoriden Uygulamaya kitabı* içinde (Ed: Marilena Z. Leana-Taşçılar). Ankara: Nobel Yayınları
- [12] MEB (2017). *Öğretmenlik Mesleği Genel Yeterlikleri. Öğretmen Yetiştirme Genel Müdürlüğü*, Ankara.
- [13] National Association for Gifted Children. (2013). *Teacher Preparation Standards in Gifted and Talented Education*. Washington, DC: National Association for Gifted Children.
- [14] Mills, C. J. (2003). *Characteristics of Effective Teachers of Gifted Students: Teacher Background and Personality Styles of Students. Gifted Child Quarterly*, 4 (47), 272-281.
- [15] Ataman, A. (2004). Üstün yetenekliler. Şirin, M. R., Kulaksızoğlu A, ve Bilgili A. E. (Ed) *I.Türkiye Üstün Yetenekli Çocuklar Kongresi Makaleler Kitabı* içinde, (s.465-478). Çocuk Vakfı Yayınları, Yayın No.: 64, İstanbul.

Görsellerin alındığı adres:

<http://kozyurt.blogspot.com/2010/01/trabzon-belediyesi-8-ulusal-karikatur.html>

https://www.ted.com/playlists/356/the_secret_lives_of_plants

<https://sites.google.com/site/spedstrategiesandresources/udl-differentiated-instruction>

BÖLÜM 6

ÖZEL YETENEKLİLER İÇİN EĞİTİMSEL REHBERLİK VE AİLELERLE İŞ BİRLİĞİ

Seyit Karaburçak & Volkan Tatar

ÖZEL YETENEKLİ ÇOCUĞA SAHİP AİLELERİN ÖZELLİKLERİ VE İHTİYAÇLARI

Özel yetenekli bir çocuğa sahip olmak aileleri çeşitli açılardan etkileyebilmektedir. Böyle bir çocuğa sahip olduklarını öğrenmek ilk başta aileleri gururlandırabilmektedir. Fakat bu çocukların kendilerine has özellikleri nedeniyle aileler zorlayıcı durumlarla karşılaşabilmekte, bu çocukların ihtiyaçlarını karşılayabilmek amacıyla gösterilen gayretler aileleri yıpratmaktadır. Bu süreçte aileler şüphe, kafa karışıklığı ve gurur gibi farklı duyguları bir arada yaşayabilirler ^[1].

Bireyin potansiyeline aile dinamiklerinin niteliği ve desteğinin önemli derecede etki yaptığını gösteren çok sayıdaki araştırma, okul öncesi dönemde ailenin rolünün özellikle kültür özelliklerinin aktarılmasında ve çocuğun toplumsallaşmasında daha yoğun olduğunu göstermektedir. Aileye, kuşaklar arası kültürel iletişimin geçişinde ve belirli yeteneklerin gelişmesinde önemli sorumluluklar düşmektedir. Benimsenen ve kabul edilmeyen inanç, değer, eylem, dil öğeleri ve davranışların geçişinde sorumluluğa sahiptirler. Aile; çocuğun ilk sosyalleştiği, duygusal tepkileri öğrendiği ve gösterdiği ortamdır. Bu deneyimler, çocuğun yetişkinlikteki duygusal ve toplumsal yaşantısında hayati önem taşımaktadır. Yeteneği güdülemeye en uygun aile ortamı çocuğun bu deneyimleri kazanmasına fırsat tanıyandır ^[2].

Aileler çocuklarının özel yetenekli olduğunu öğrendikleri ilk zamanlarda eğitimsel bir arayışa girerler. Bu ilk dönemde aileler özel yetenekliliğin ne demek olduğunu, çocuklarının gerçekten özel yetenekli olup olmadığını ve neler yapmaları gerektiğini düşünmeye başlarlar. Bu arayışın temelinde ailelerin çocuklarına daha iyi bir yaşam ve eğitim ortamı sağlama endişesi görülür. Bu nedenle de çocuklarına uygun bir okul bulma, çocuğu destekleyecek materyal ve kurs arayışına girme gibi süreçler aileleri oldukça meşgul eder.

Özel yetenekli çocuk diğerlerinden farklıdır. Doğal olarak da bu farkı anlamak ve buna uygun önlemler almak ailelerin en fazla zorlandığı alanlardan biridir. Çünkü

yapacakları müdahaleler durumu ya bir avantaja dönüştürecek ya da soruna neden olacaktır. Özel yetenekli öğrencinin mükemmeliyetçilik, liderlik ve eş zamanlı olmayan gelişim özellikleri ile öğrenme arzusu aileleri baş etmesi zor durumlara sokabilmektedir ^[3]. Aileler çevrelerindeki kişi ve uzmanlardan tavsiyeler alsa da bunların bazılarının etkili olmadığını görebilir ve bu durum onlarda çaresizlik hissi oluşturabilir. Çünkü normal gelişim gösteren çocuklarda etkili olan birçok yöntem özel yetenekli öğrencilerde beklenen sonuçları vermeyebilir.

Özel yetenekli bir çocuğu yetiştirmek kolay değildir ^[4]. Bu çocukların daha bebeklik döneminden itibaren aileleri zorlayıcı birtakım tepki ve davranışlar sergiledikleri bilinmektedir. Örneğin bebeklik döneminde gün içinde çok hareketli olma, gece uykuya geç dalma, buna rağmen erken uyanma gibi süreçler aileleri fiziksel açıdan yorarken sonu gelmeyen sorular, ayrıntıya takılma, aşırı merak ve etkinlik yapma isteği aileleri zihinsel olarak yıpratmaktadır ^[4]. Özel yetenekli öğrencilerin bu farklı özellik ve ihtiyaçları aileleri maddi ve manevi açıdan zorlamaktadır.

Özel yetenekli çocuğa sahip aileler çocuklarını yetiştirme sürecinde yaşadıkları güçlüklerle baş edebilme konusunda öğretmenlerden yardım isteyebilirler. Böyle durumlarda öğretmenlerin aileleri doğru yönlendirmesi ve onlara yardımcı olması beklenir. Bu durumun tam tersi olarak da öğretmenler bazı durumlarda sınıf içinde özel yetenekli öğrenciyi kontrol etmekte zorlanabilir ve aile desteğine ihtiyaç duyabilirler. Bu nedenlerle aileler ve öğretmenlerin etkili bir iş birliği içinde olmaları ve yardımlaşmaları çocuğun eğitimi ve gelişimi açısından çok önemlidir.

Özel yetenekli öğrencisi olan öğretmenlerin eğitsel düzenlemelerin yanı sıra ailelerin soru ve ihtiyaçlarına da uygun yanıtlar vermesi beklenir. Yapılan araştırmalardan ailelerin tanılama, BİLSEM süreci, çocuğun eğitimi, sosyalleşmesi ve davranış problemleri gibi konularda sorun yaşadıkları ve desteğe ihtiyaç duydukları anlaşılmaktadır. Aileler bu konularda çocuğun öğretmeninden destek alırlarsa bu durum pozitif bir ilişkiyi tesis edecektir. Böylece aileler yalnız olmadıklarını düşünecek ve çocuklarının gelişimi konusunda daha etkili olacaklardır. Bu nedenle eğitim kurumları özel yetenekli çocuğa sahip aileler için aile eğitim programları düzenlemeli, öğretmenler de hem eğitimlerde hem de bireysel olarak ailelerle ilgilenmelidir.

ÖZEL YETENEKLİ ÖĞRENCİNİN VELİSİYLE GERÇEKLEŞTİRİLECEK GÖRÜŞMEDE YAPILMASI GEREKENLER VE AİLE EĞİTİMLERİNDE DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN HUSUSLAR

Özel yetenekli öğrencinin ebeveyniyle görüşülürken ön yargıdan uzak bir şekilde, saygıyı elden bırakmadan sadece çocuğun gelişimine ve özelliklerine ilişkin soruların sorulmasına dikkat edilmelidir. Aileler ile uzmanlar/öğretmenler arasında oluşacak iş birliğinin ön koşulu etkili iletişimdir ^[5]. Bu görüşmelerde öğretmenlerin; kişinin kendini rahat hissedeceği bir ortam sağlamaları, görüşme sırasında ailenin kaygılarını azaltmak için çaba göstermeleri, karşısındaki kişilerle empati kurmaları, eleştirel bir tutum sergilemekten kaçınmaları, ailenin değer yargılarını dikkate almaları, görüşme sırasında ailenin duygularına karşı hassas olmaları ve etkili iletişim becerileri kullanmaları gerekmektedir ^[5]. Bu görüşmede çocuğun öğretmenleri, rehber öğretmen ve okul idarecisi bulunabilir. Eğer öğretmen görüşmeyi yalnız yapacaksa görüşmenin içeriği ve usulü hakkında rehber öğretmenlerden destek alabilir.

Özel yetenekli çocukla ilgili yapılan çalışmalarda en önemli ekip üyelerinden biri de ailelerdir. Çocuklarıyla ilgili çalışma alanları ve tanılamalarına yönelik süreçler hakkında bilgi kaynağı olan ailelerle iş birliği oldukça önemlidir. Eğitsel faaliyetler, sınıf içi etkinlikler ve çeşitli organizasyonlar için destek verebilirler. Özel yeteneklilere uygulanan eğitim programı konusunda doğru bilgiye sahip aileler öğretmen ve kuruma daha fazla katkı sağlayacaktır. Bu çalışmaların sıkıcı ve gereksiz olduğu düşüncesi ailelerde destek eğitiminin gereksiz olduğu düşüncesini yaratabilir ^[6].

Özel yetenekli çocuğu olan aileler zaman zaman kendilerini çaresiz kalmış ya da onu nasıl yönlendirebileceği konusunda yetersiz ve çözümsüz hissedebilir. Özel yetenekli çocuğa sahip olmak bazen zorlukları da yanında getirmektedir. Önemli olan bu zorluklarla nasıl baş edileceğini bilmektir. Görüşmede paylaşılacak konular:

- Özel yetenekli etiketinin çocuğun gelişimi üzerindeki etkileri aileye anlatılmalıdır.
- Çocuğun özel yetenekli olduğunun aşırı vurgulanmasının çocukla ilgili beklentileri etkileyebileceği paylaşılmalıdır.

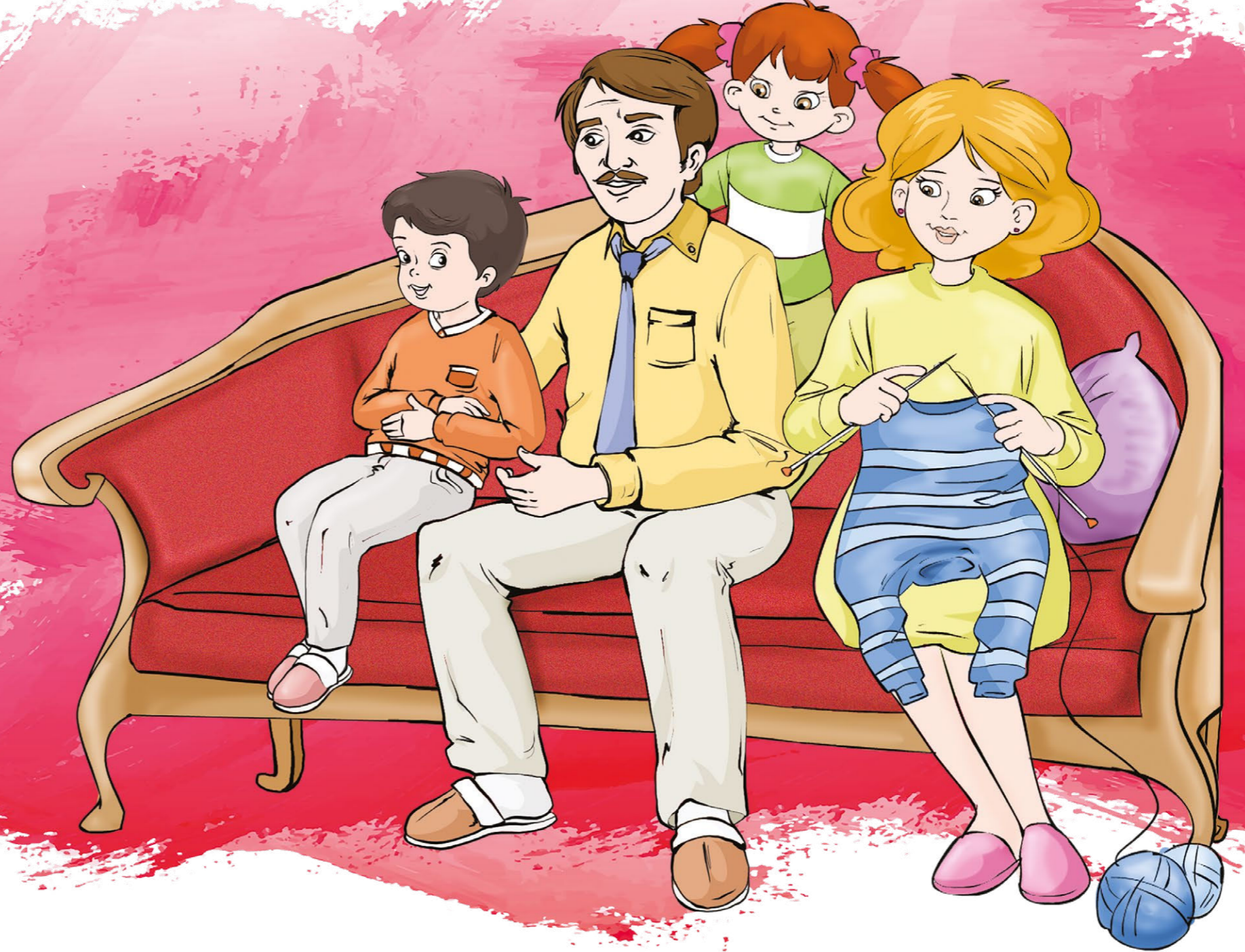
- Anne babalar, çocuğun özellikleri ve başarılarından kendilerine pay çıkarmaya çalışmalarının olumsuz etkileri konusunda uyarılmalıdır.Özel yetenekli çocuğun kendisi gibi olmayan bir kardeşi varsa anne babaların ev içinde adil ve dengeli ortam sağlamalarının önemi vurgulanmalı, ilginin sadece özel yetenekli olan çocuk üzerinde toplanmasının sakıncaları aileye anlatılmalıdır.
- Ailenin çocuğun sosyalleşmesi ve iletişim becerilerini geliştirmesinde aktif rol almasını teşvik edilmeli ancak aileler tüm enerjilerini çocuğa harcamamaları konusunda uyarılmalıdır.
- Anne babalara ev içinde kurallı bir ortam yaratmaları gerektiği belirtilmelidir.
- Anne babalara, çocuklarının sahip oldukları özellikleri keşfetmeleri ve gereksinimlerini belirlemeleri konusunda destek olmaları gerektiği ifade edilmeli.Anne babalar, çocuklarının eğitimleri konusundaki kararlarına ve davranış problemleriyle baş etme süreçlerine destek olmalıdır.

ÖZEL YETENEKLİ ÇOCUĞUN ANNE VEYA BABASI OLMAK NASILDIR?

Özel yetenekli çocukların toplumsal, eğitsel ve gelişimsel alanlarda özel gereksinimleri bulunmaktadır. Eğer çocuğun yeteneği tanılanamaz ve desteklenemezse çocukta depresif davranışlar, içe kapanma ya da davranış problemleri görülebilir. Çocuk, sahip olduğu gizli gücü kaybedebilir. Özel yetenekli çocukların ve ailelerinin gereksinimleri konusunda yapılmış araştırmalar sınırlıdır. Bunun yanı sıra çocukların ve ailelerinin deneyimleri ve karşılaştıkları güçlükler araştırılmış olmakla birlikte karşılaşılan güçlüklerin kapsamı ve kendine özgü deneyimsel güçlükler yeterince araştırılmamıştır. Bunlara ek olarak bu çocukların nasıl yetiştirilmesi gerektiği konusu da araştırmalarla kesinleştirilmemiştir.

Özel yetenekli çocuklar öğrenmede oldukça aktiftir (Çitil, 2019). Bu durum, aileleri davranışsal olarak ne yapacaklarına karar vermede ikilemede bırakabilmektedir. Bu çocuklar çabuk öğrenebilir ancak onlara öğretim yapmak ve onları kontrol etmek oldukça güçtür. Aynı zamanda anne babalar çocuklarına nasıl tepki vermeleri gerektiği konusunu da gelişimsel çerçevede neyin etkili olduğunu kestiremedikleri için bilememektedirler. Anne babalara özel yetenekli çocuğun gelişimini ve özelliklerini desteklemeleri amacıyla aşağıda bazı öneriler verilmiştir ^[2, 4, 7, 8, 9, 10, 11]:

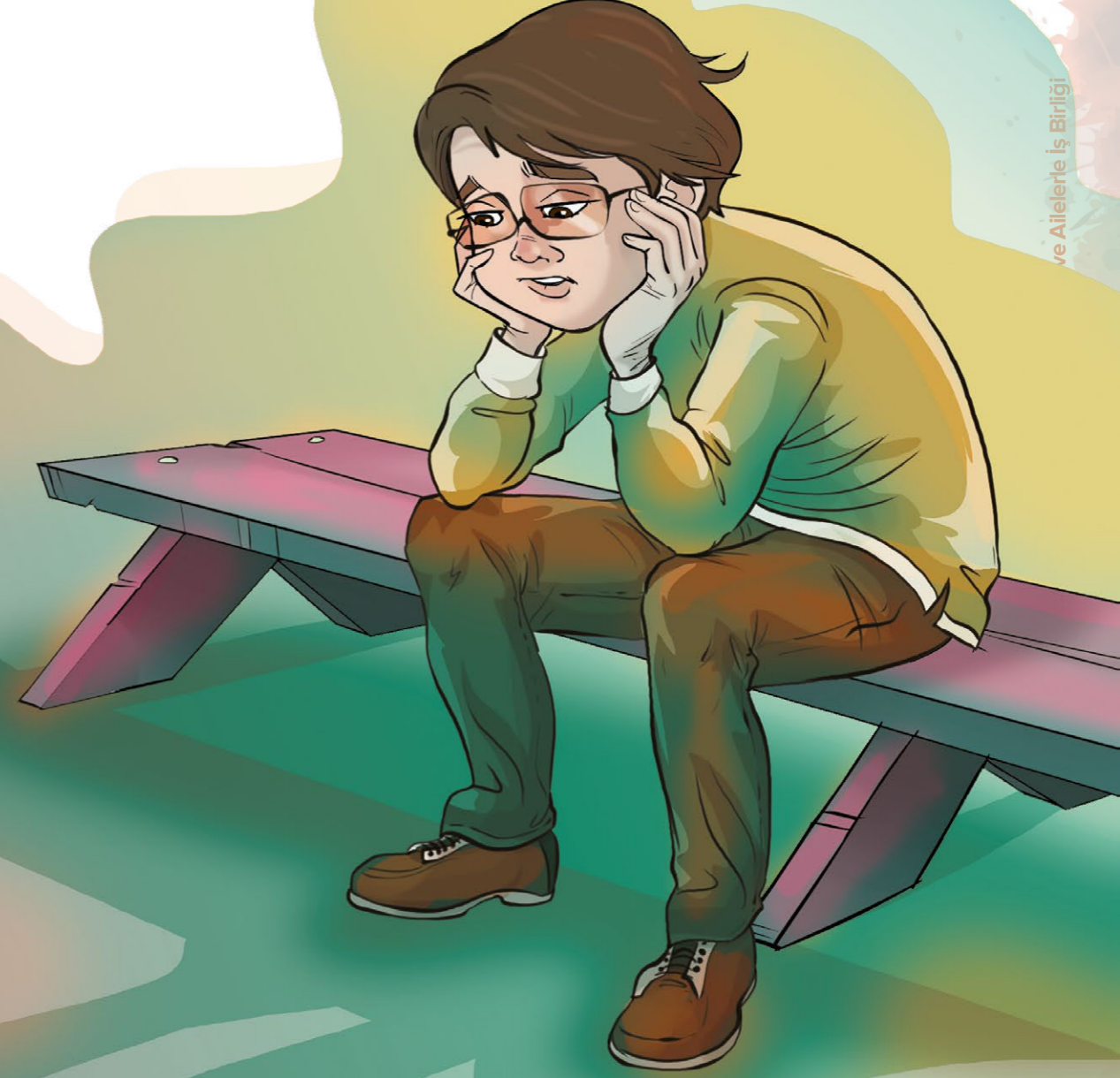
“
Aile; çocuğun ilk sosyalleştiği,
duygusal tepkileri öğrendiği ve
gösterdiği ortamdır.
”

1. Anne babalar çocuğun özel yetenekliliğini kabullenmelidir.
2. Çocuklarına katkı sağlayacak okul faaliyetleri ev eğitim programlarından haberdar olmalı.
3. Çocuklarının özel yeteneğine katkı sağlayacak farklı müfredatları araştırmalı.
4. Onunla ilgili beklentilerinde gerçekçi olmalı.
5. Özel yetenekliliği nedeniyle karşılaşacağı zorluklarla mücadele etmesi konusunda çocuğun yanında olmalı.
6. Sosyal becerilerini geliştirmesinde çocuğa yardımcı olmalı.
7. Çocuğa hata yapmaktan korkmamasının önüne geçmede ve bu hatalarla baş etmesinde destek olmalı.
8. Çocuğun yaratıcı yönünü ortaya çıkarmasına fırsat tanımalı.
9. Benzer özellikteki başka çocukların aileleriyle görüşüp iş birliği yapmalı.
10. Her dönemin zor yanları olduğundan ve sürekli onun yanında olacaklarından bahsetmelidir.
11. Özel yetenekliliğe dair eğitimler ve destekler almaya çalışmalı.
12. Çocuğun akranlarına göre farklılaşan yönlerini tanımalı.
13. Ona özel yetenekli olduğu için değil, çocukları olduğu için gerçek duygu ve hisleriyle tepki vermeliler.
14. Çocuklarının alacağı özel eğitimle ilgili faaliyetler konusunda sorumluluk almalı.
15. İdeal ve popüler eğitim merkezi arayışındansa doğru eğitim modeli araştırması yapmalı.
16. Çevrelerindeki özel yetenek kavramını ve çocuklarını daha iyi anlaması için onlara elçi olmalı.
17. Çocuklarının her alanda ve her konuda başarılı olmasını beklememeliler.
18. Öğretmenleriyle sürekli iş birliği içinde çalışarak çocuğun gelişimini yakından takip etmelidir.

19. Okul başarısı kadar öğrencinin duygusal durumuna da önem vermeliler.
20. Eğitim çalışmalarında ilgili planlamaları gerçekçi olmalı.
21. Çocuğun yaşadığı sorunlardan önemli olanlara odaklanılmalı, her şeye çok önemliymiş gibi tepki vermemeliler.
22. Eğitimi konusunda çocuğu ileri taşıyacak eğitim kurumlarından faydalanmalı.
23. Çocuklarının sorduğu soruları sabırla ve zevkle yanıtlamaya hazır olmalı.
24. Çocuklarının sorduğu sorulardan yola çıkarak onu ilgilendiği konularda araştırmaya yönlendirmeliler.
25. Çocuğu zihinsel gelişimi kadar fiziksel ve toplumsal becerilerini geliştirmesi konusunda da teşvik etmelidir.
26. Zihinsel gelişimi ne olursa olsun çocuklarının akranları ile geçinmeyi öğrenebilecekleri ortam hazırlanmalı.
27. Çocuklarını asla kardeşleri veya akranları ile kıyaslamamalı.
28. Çocuklarının evde uyması gereken kuralları ve ölçütleri onunla birlikte belirlemeli, eşler arasında tutarlılık olmasına özen göstermelidir.
29. Asla evin patronu olmasına izin vermemeli, ancak kararları almada katılımını sağlamalı, mutlaka evde sorumluluk ve görev almasına izin vermeliler.
30. İlgil, yönelim ve isteklerini belirleyebilmesi için çocuğa seçenekli ortamlar hazırlanmalıdır.
31. Çocuğun başarıları ne abartılmalı ne de umursamaz ya da olduğundan aşağı biçimde değerlendirilmeli.
32. Çocukla ilgili beklentiler çok aşağıda ya da çok yukarıda tutulmamalı.
33. Anne babalar, çocuklarına üstünlük ve ilgi gösterdiği dallarda yetersiz kaldıkları zaman olanakları el verdiğince destek eğitimleri aldirmalı.

“
Eğer çocuğun yeteneği tanılanamaz ve desteklenemezse
çocukta depresif davranışlar, içe kapanma ya da
davranış problemleri görülebilir.
”

Çocukların ilk öğretmenleri kendi ebeveynleri olduğundan anne babalar, özel yetenekli çocukla vakit geçirirken bu zamanı bir öğrenme ve öğretmen süreci olarak değerlendirmeli ve çocuğun gereksinimlerine yanıt vermeye çalışmalıdırlar [15]. Karakuş'a göre anne babalar "İlk yıllarda aileler çocuklarının kendi kişisel ilgilerini ortaya çıkarmalarına yardım edebilir, çocuklarını sanat doğa, müzik, müzeler ve spor gibi çeşitli ve geniş alanlar hakkında öğrenmeye yöreklendirebilirler." Böylece çocuklar kendileri için cazip gelen alanları keşfederler [15].

Özel yetenekli çocuklar üzerindeki en etkili yöntemler arasında makul sınırlar koyan ve baskıcı olmayan ebeveynlik tarzı gelmektedir. "Daha önce söylemiştim." sözü özel yetenekli çocuklarda neredeyse hiçbir zaman işe yaramaz. Çocuğun zihinsel yaşı fiziksel yaşına göre önde olduğunda ortaya çıkan özel ihtiyaçlarını adil, makul, saygılı ve hassas bir şekilde karşılayan yetişkinlere bu çocukların verdikleri tepkiler daha ılımlıdır [16].

ÖZEL YETENEKLİ ÖĞRENCİLERİN EBEVEYNLERİNİN KARŞILAŞABİLECEĞİ BAZI SORUN ALANLARI VE ÖĞRETMENİN AİLEYE YÖNELİK TAVSİYELERİ

Özel yetenekli öğrencilerin ebeveynlerinin karşılaşılabileceği bazı sorun alanları ve bunlara ilişkin öğretmenlerin açıklayabileceği öneriler aşağıda sunulmuştur:

1. Ebeveyn ve Çocuk Arasında Yaşanabilecek Güç Savaşlarına İlişkin Öneriler

Anne babalar çocuklarıyla güç savaşına girmemelidirler. Çünkü kazandıkları zafer geçici olacaktır. Kararlarını çocukla paylaşmadan önce tüm yönleriyle değerlendirmelidirler. Verdikleri karardan emin olmalıdırlar. Böylece çocuklarının onları kararlarından vazgeçirmek için sergilediği çabaya karşı daha dirençli olabilirler. Aldıkları kararlarda tutarlı olmalıdırlar. Aksi takdirde çocuk onların tutarsız yaklaşımından güç elde ederek durumu kötüye kullanabilir.

2. Ebeveyn ve Çocuk Arasında Yaşanabilecek Dinleme Sorunlarına İlişkin Öneriler

Bazı özel yetenekli çocukların yaptığı gibi uzun konuşmalar yapan çocukları dinlemek gerçekten bazen zorlayıcı bir durum olabilir. Anne babaların haftada bir geceyi paylaşım zamanı olarak ayarlamaları bu durumla mücadele etmelerine yar-

dımcı olabilir. Aile bireylerinin ortak olarak katıldığı bu zamanlarda çocuklar kendilerini rahatlıkla açabilirler. Çocuklar paylaşım zamanı için önceden hazırlık yapıp paylaşmak istedikleri konularla ilgili notlar alabilirler. Böylece ailedekilerin başka işlerle uğraşmadan, dikkatleri dağılmadan ve zaman bölünmeden birbirini aynı gün ve saatte dinleyecekleri bir plan oluşturulur. Kararlaştırılan bu vakit herkesin ortak kararı olmadan değiştirilmemelidir.

3. Ebeveyn ve Çocuk Arasında Yaşanabilecek Serbest Zaman Konusuna İlişkin Öneriler

Anne-babalar çocuklarının serbest zamanlarını verimli değerlendirmesine yardımcı olmalıdırlar. Çocuğun sürekli ders çalışmasına veya fazla etkinliklere katılmasına engel olmalıdırlar. Her yıl başarı gösterebileceği birkaç farklı alana odaklanmasını önermelidirler. Bunun yanında kendini yetersiz hissettiği alanlarda çocuğun kendini geliştirmesine izin vermelidirler. Diğer arkadaşlarının kolayca başardığı alanlarda zorlandığını fark ettikçe çocuğun kendisi kadar ders başarısı yüksek olmayan arkadaşlarını anlaması daha kolay olacaktır. Çocuk; hayal kurmaya, işten kaçmamaya ve sosyalleşmeye özendirilmeli, dengeli bir yaşamın önemi vurgulanmalıdır.

4. Ebeveyn ve Çocuk Arasında Yaşanabilecek Mükemmeliyetçilik Anlayışına İlişkin Öneriler

Özel yeteneklilerin birçoğu mükemmeliyetçidir. Bu durum genellikle okuldaki motivasyon ve üreticiliklerini engellemektedir. Küçük gayretler sonrasında elde edilen büyük övgüler, çok fazla çaba sarf etmeden mükemmel sonuçlar elde etme isteğine neden olmaktadır. Yetişkinlerin başarı konusundaki önemseme cümleleri çocukların onlardan sürekli onay beklemesine neden olmaktadır. Çocuk doğru kariyer ve doğru okul seçmede duygusal baskı hissettiğinde bu durum şiddetlenmektedir. Özel yetenek genellikle birden fazla alanda görülebilir. Kariyer planlama mümkün olduğunca çocuğun farklı ilgi alanlarını keşfetmesi sonrasında yapılmalıdır.

5. Ebeveyn ve Çocuk Arasında Yaşanabilecek Kıyaslama Konusuna İlişkin Öneriler

Yukarıda da değinildiği üzere anne babalar özel yetenekli çocuklarını diğer çocuklarla veya kardeşleriyle karşılaştırmaktan kaçınmalıdırlar. Kardeşi özel yetenekli değilken ağabey ya da ablası özel yetenekli olarak tanılanmış çocuklar olabilir. Kardeşlerin doğum sırası birbirine ne kadar yakınsa zekâ seviyeleri de birbirine o ölçüde yakınlık göstermektedir. Doğuştan gelen bu özelliklerin yanında çevresel faktörler de bu süreçte etkilidir. Özel yetenekli çocuğu kardeşiyle ya da başka çocuklarla sürekli kıyaslamak onda diğerlerine karşı düşmanca hisler gelişmesine neden olabilir.

6. Ebeveyn ve Çocuk Arasında Yaşanabilecek Düşük Not Konusuna İlişkin Öneriler

Ailelerin en büyük endişelerinden biri de okul öğretmenlerinin özel yetenekli çocukları aşırı başarı beklentisi nedeniyle zorlamaları ve bunun sonucunda da çocuğun düşük başarı göstermesidir. Öğretmenlerse bazı ailelerin yüksek not alan öğrencilerin yaşadığı düşüşleri yanlış anlayarak bu durumu böyle paylaştıklarını düşünmektedir. Öğretmen, öğrenci ve velilerin bilmesi gereken en önemli şeylerden biri “*zeki olmanın gayret göstermemek*” anlamına gelmediğidir. Ebeveynlerin özel yetenekli çocukların da bazen düşük başarı göstermelerini normal karşılamaları konusunda bilgilendirilmesi gerekmektedir. Önemli olan bu durumun uzun süreli olması hâlinde gerekçelerinin araştırılması ve gerekli çözümlerin üretilmesidir.

7. Ebeveyn ve Çocuk Arasında Yaşanabilecek Sosyal Beceri Konusuna İlişkin Öneriler

Ebeveynler çocuklarının doğru arkadaşlar bulabilmesinde ellerinden geleni yapmalıdırlar. Kendinden küçük ya da büyük arkadaşlar edinmesinden endişe duymamalıdırlar. Zihinsel düzeylerinin yaşlarının 2 ya da 3 yıl ilerisinde olduğunu öğrenen çocuklar kendilerini akranlarının yanındayken rahat hissetmeyebilirler. Çocukların bazı etkinlikleri arkadaşlarıyla yapmaktan ve paylaşmaktan hoşlandıkları ama bazen de onların konuyla ilgili yeterli olgunlukta ve beceri düzeyinde olmadıklarını düşünmeleri muhtemeldir. Bu durumda çoğu kez arkadaş edinirken kendinden yaşça büyükleri tercih etmeleri ve sınıf arkadaşlarıyla zaman zaman iletişim sorunları yaşamaları olağan karşılanmalıdır.

8. Ebeveyn ve Çocuk Arasında Yaşanabilecek Akran Baskısı Konusu İlişkin Öneriler

Hangi sosyoekonomik yapıda olursa olsun okul başarısı yüksek olan özel yetenekli çocuklar üzerinde özellikle ortaokul ve lise düzeyinde akran baskısı görülebilmektedir. Birçok özel yetenekli çocuk kendilerine şu soruları sormaktadır: “*Okulumda çok çalışır ve yüksek not alırsam arkadaşlarım arasında sevilen biri olmaya devam eder miyim?*”. Spor alanında da özel yeteneği olan erkek çocuklar akranlarının kabulünü almak için bazen bedensel yeteneklerini kullanmayı tercih etmektedir. Kızların ise benzer bir avantajları görülmemektedir. Böyle bir durumda bazen arkadaş kaybetse de çocuklarını gerçek yetenek alanına doğru yönlendirmek ve onlara farklılıklarına değer vermeyi öğretmek gereklidir. Arkadaşlarının özel yetenekli çocuğun aşırı başarısıyla alay etme durumuna karşın anne babalar çocuklarına bu konuda destek olmalıdırlar. Gerçek arkadaşlık ile sahte olan arasındaki farkı çocuklarının bilmesine yardımcı olmalıdırlar.

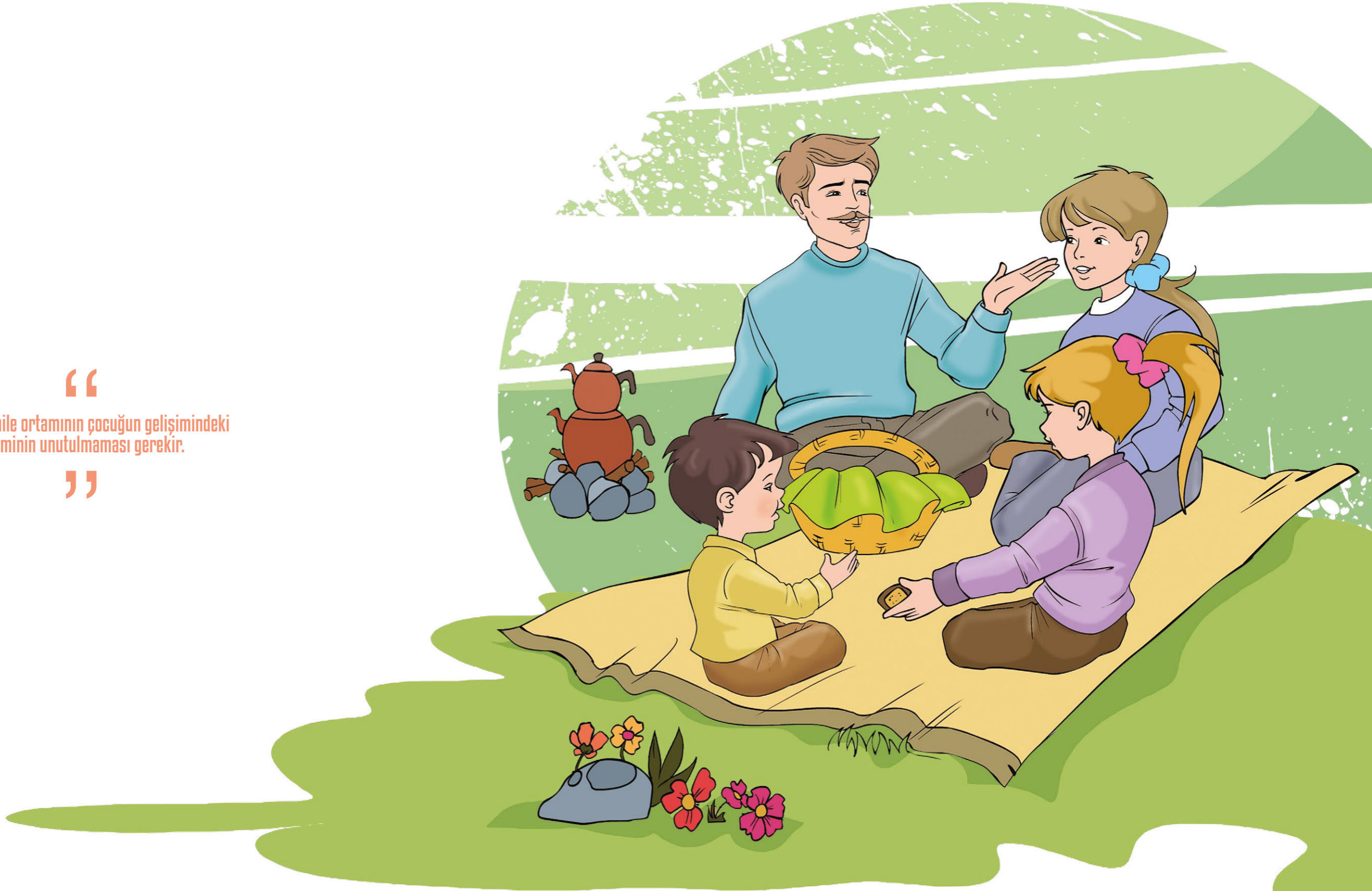
9. Ebeveyn ve Çocuk Arasında Yaşanabilecek Rol Model Olma Konusuna İlişkin Öneriler

Tüm çocuklar güçlü ve doğru rol modele ihtiyaç duyar. Özel yetenekli çocuklar zekâ ve yeteneklerini kanıtlamak için yaşamlarının ilerleyen dönemlerinde farklı alternatifler ararlar. Ailesinde, komşularında ve yaşadığı sosyal çevrede iyi bir rol model arayışına girerler. Anne babalar meslek seçiminde rol model arayan çocuklara bu alanda iyi ve doğru rol modeller göstererek yardımcı olabilirler. Gerek sözleriyle gerekse davranışlarıyla en etkili rol model anne babalardır. Ayrıca çevresinde iletişim içinde olduğu yetişkinlerin de çocuklar için çok değerli olacağı gerçeğini unutulmamalıdır.

10. Ebeveyn ve Çocuk Arasında Yaşanabilecek Gelecek Kaygısına İlişkin Öneriler

Özel yetenekli çocukların çoğu bu potansiyellerine rağmen meslek seçiminde zorluklar yaşar. Bu çocuklar için tek bir kariyer alanına yönelme oldukça acı verici bir durumdur. Bulduğumuz zamanda birçok kişinin emekli olana kadar birden fazla kariyer değiştirdiği görülmektedir. Dolayısıyla seçilecek kariyerin tatmin edici olmaması durumunda başka bir kariyer yolunu keşfedebilir. En doğrusu ise hem

“
Mutlu bir aile ortamının çocuğun gelişimindeki
öneminin unutulmaması gerekir.
”

yetenek alanına hitap eden hem de mutluluk verecek alana yönelmektir. Anne babalar da bu konuyla ilgili olarak kendi istek ve beklentileri doğrultusunda değil çocuklarının özel yeteneği ve ilgi alanları doğrultusunda kariyer planlaması yapmasına destek olmalıdırlar.

Okul ve Ev Ortamında Yapılacaklarla İlgili Özel Yetenekli Çocukların Ebeveynlerine Sunulabilecek Öneriler

Özel yetenekli öğrencilerin yetiştirilmesinde ailelerin dikkat etmesi gereken bazı önemli noktaları Prof. Dr. Ayşegül Ataman şöyle özetlemektedir [8, 9, 10, 11, 20]:

- Ne kadar özel yetenekli olursa olsun çocuğunuzun hâlen bir çocuk olduğunu unutmayın. Sevgiye olduğu kadar denetlenmeye, disiplinli bir ilgiye, anne babası tarafından kabul edilmeye, kişisel bağımsızlığını kazanmaya ve sorumluluklar almaya gereksinimi vardır.
- En iyi biçimde gelişebilmesi için anne ve babanın değer sistemleri birbirine uygun olmalıdır. Bunun anlamı, çocuk yetiştirilirken ona nelerin verilip nelerin verilmemesi konusunda anne ve baba arasında büyük görüş ayrılıklarının bulunmaması gerektiğidir.
- Çocuğun yetiştirilmesinde anne baba birlikte çabalamak durumundadırlar. Sayıları, zamanı, sözcüklerin söylenişini vb. öğretilirken gerek evde gerekse çevrede ortak bir sorumluluk almaları önemlidir.
- Çocuğun okuma, müzik yapma, şiir yazma, düşüncelerini tartışma ve kendini ifade etme becerilerini geliştirmesi üzerinde önemle durulmalı, çocuğa bol bol ilgi duyduğu kitaplar okunmalıdır. Okuldaki etkinlikleri yakından izlenmelidir.
- Mutlu bir aile ortamının çocuğun gelişimindeki öneminin unutulmaması gerekir. Sonu gelmeyen tartışmalar ve eşlerin ayrılması her çocuk gibi özel yetenekli çocukları da çok etkiler.
- İyi kitapların, dergilerin ve değişik başvuru kaynaklarının evde çocuğa sunulması onların eğitimleri açısından çok önemlidir.
- Sağlam bir öğrenme temeline sahip olmasını sağlamak için çocuğu müze, tarihî

yer, sanat galerisi gibi yerlere götürün.

Özel yetenekli çocuğun sormuş olduğu sorulara “Yeter artık!” diyerek yanıt vermemeye dikkat edin. Sorularını azarlayarak ya da yanlış biçimde yanıtlamaktan kaçının ve “Bunları büyüyünce öğrenirsin.” diye baştan savma yanıtlar vermeyin. Yetişkinler çocuğun tüm sorularına - ister uygun bir ortamda sorulmuş olsun isterse olmasın - doğru yanıt vermek durumundadırlar.

- Özel yetenekli çocuğun ilgi alanlarının çeşitliliği unutulmamalıdır. Ancak uzun bir süre bir konuda ilgisini yoğunlaştıramayabilir. Bu nedenle çocuğun ilgilerini destekleyerek bir konuya daha uzun zaman ayırmasını sağlamak anne babalara düşen bir görevdir.
- Anne babalar çocuklarının tüm yaşantısını aşırı biçimde yönlendirmekten de kaçınmalıdırlar. Televizyon seyretmek, resimli dergilere bakmak, oyun oynamak vb. etkinlikler yapmak onların da hakkıdır.
- Çocuğun hayalî arkadaşları varsa alışılmışın dışındaki düşüncelerine doğrudan ya da dolaylı biçimde olumsuz tutum takınmaktan ve onunla alay etmekten kaçınılmalıdır.
- Anne babalar çocuğun ilgi ve üstünlük gösterdiği dallarda yetersiz kaldıkları zaman olanakları ölçüsünde çeşitli kurumlardan destekleri çocuklarına sağlamalıdır.

Öğretmenlerin Karşılaşabileceği Sorular ve Bu Sorulara Verilebilecek Cevaplar

Özel yetenekli öğrencilerin aileleri üzerinde yapılan araştırmalara göre ailelerin sıkça sordukları bazı sorular aşağıda özetlenmiş ve verilebilecek yanıtlar açıklanmıştır [17, 18]. Bu sorulara verilebilecek cevapların birçoğu kitabın içinde bulunmaktadır. Yine MEB Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından yayımlanan “Özel Yetenekli Çocuğum Var” isimli kitap da bu sorulara fazlasıyla yanıt vermektedir. Öğretmenler ilgili kaynaklara hâkim olmalı ve ailelere doğru yanıtlar verebilmelidir.

SORU: Özel yetenekli çocuğum için hangi zihin geliştirme yöntemlerini kullanabilirim?

CEVAP: Özel yetenekli çocuğunuz için aşağıdaki bazı yöntemler faydalı ve etkili olacaktır. Bazı çocuklar hemen ve istekli bir şekilde uygulama basamağına geçerken bazıları biraz daha az istekli olabilir. Bu yöntemlerden bazıları şunlardır ^[19]:

Kararlarında ısrar etme

Empatik olma ve anlamlı dinleme

Aşırı dürtüselliliği kontrol etme-yönetme

Tüm duyularıyla çevreye açık olma

Esnek düşünme becerisi

Yaratıcılık, hayal kurma ve yenilikçilik

Düşüncelere saygı

Doğrulukta ayrılmama

Sorumluluk alma becerisi

Geçmiş deneyimlerden faydalanma

Mizah becerisi

Soru sorma ve sorunlarla baş etme

Bağımsız olarak düşünme

Düşüncelerinde ve iletişimde net ve hassas olma

Sürekli öğrenmeye açık olma

SORU: Özel yetenekli çocuğum aynı zamanda öğrenme güçlüğü yaşar mı?

CEVAP: Özel yetenekli öğrencilerin bir bölümünün daha yoğun ve kapsamlı bir desteğe ihtiyaç duyduğu bilinmektedir. Özel yetenekli öğrencilerin bazılarının disleksi, diskalkuli, disgrafi gibi birtakım özel öğrenme güçlüğü yaşamaları olasıdır. Bu tip öğrencilerin genel karakteristiği ya da dikkat eksikliği hiperaktivite bozuk-

luğu (DEHB) olanların tipik özelliği; bazı alanlarda yoğun ilgi gösterme, zamanı etkili kullanma ve konsantre olma konusunda güçlükler yaşama şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bu iki gruptaki öğrenciler okulda düşük başarı gösterme, okul müfredatına uyamama, üst düzey düşünme becerilerini sözel ifade şeklinde gösterebilir. Bazen özel yetenekli çocukların yaşadıkları bu özel öğrenme güçlükleri özel yeteneklilik özellikleriyle tanınmalarının önüne geçebilir. Bu çocuklar öğretmenleri tarafından ortalama öğrenci olarak tanımlanabilir. DEHB ve özel öğrenme güçlüğü olan bu öğrencilerin gerçek potansiyelini ortaya çıkarmak için onların karakterleri, özellikleri ve öğrenme metotlarıyla ilgili bilgi sahibi olmak önemlidir. Başarıyı artıran ve güçlü yönlerini öne çıkaran eğitim için öğrenciyi motivasyon, benlik imgesi, öz yeterlilik konularında desteklemek gereklidir.

SORU: Özel yetenekli çocuğum için aile ortamı nasıl olmalıdır?

CEVAP: Ailede alınan ortak alınan kararlar aile bağına güçlendirmektedir. Ailede her bireyin bu “duygusal çabayı” önemsemesi gerekmektedir. Bir aile, aile içinde eşsiz bir dinamik olan bireylerin birbiriyle olan ilişkileri ve aile dışındaki hayatlarından oluşur. Aile yaşamı aile kelimesinin tek başına karşılık gelebileceği bir kavram değildir. Aile yaşamı kültürel ve tarihî şartların yanı sıra gündelik yaşamın düzenlenmesidir. Sosyal ve kültürel yaşamla hem şekillendirilen hem de oluşturulan aile yaşamı bireyin aile içi ve aile dışı ilişkilerinin ayrımını fark etmesini sağlar. Aile içi dinamikler, çoğunlukla farklı pozisyonlara/güçlere sahip bireylerin uzlaşması olarak algılanır. Bu durum özellikle dâhi, yetenekli ya da çok başarılı olarak tanımlanan çocukların olduğu ailelerde önemlidir. Uzlaşma, değerlerin inançların ve kimliklerin oluşturulmasına katkı sağlar.

SORU: Özel yetenekli çocuğum nasıl arkadaşlık kurar?

CEVAP: Özel yetenekli çocuklar için arkadaşlık kurarken biyolojik yaşın zihinsel yaş kadar önemi yoktur. Bu çocuklar yakın ve güvenilir arkadaşlık ilişkileri kurabilecek kişileri ararken normal gelişim gösteren akranları oyun arkadaşı ararlar. Normal gelişim gösteren akranlarına göre yakın arkadaşlarını daha erken bulan özel yetenekli çocuklar, bu arkadaşlık bittiğinde yıkıma uğrayabilirler ve yaşadıkları hüznün onların hassas anlayışa ve profesyonel danışmaya ihtiyaç duymalarına neden olabilir.

“

“Anne babalar meslek seçimlerinde kendi istek ve beklentileri doğrultusunda değil çocuklarının özel yeteneği ve ilgi alanları doğrultusunda kariyer planlaması yapmasına destek olmalıdırlar.”

”

SORU: Özel yetenekli çocuğumu kendine güvenmesi konusunda nasıl teşvik edebilirim?

CEVAP: Özel yetenekli çocuğun verilen bir görev karşısındaki öz yeterlik düzeyi; bir işe başlamaya ne kadar istekli olduğunu, verilen işe ne kadar çaba sarf ettiğini ve başarısızlık karşısında ne kadar esnek olduğunu belirler. Başkalarının beklentilerin karşılamayacaklarından korkan özel yetenekli bireyler zorluklar ortaya çıktığında çabuk pes etmeye eğilimlidirler. Bu davranış alışkanlık hâline gelirse bu çocuklar özel yetenekli olarak değerlendirilmeyebilir ^[19].

SORU: Özel yetenekli çocuğumun öz yeterliliğini artırmak için neler yapabilirim?

CEVAP: Bunun için aile olarak sizlerin yapacağı en önemli iş doğru rol model olmaktır. Ayrıca onların gerçekçi ve ulaşılabilir hedefler koymalarını destekleyin. Yaşadığınız olaya uygun olarak dönütler verin. Çocuğunuzun ortaya çıkardığı ürün kadar gösterdiği çabayı da övün. Küçük aksilikler yaşadıklarında onlara müdahale etmeyin. Kendi başına çözüm üretmelerine izin verin. Onlara sürekli müdahale etmek çocukların baş edememe duygusunu yaşamasına sebep olur. Bu durum çocukların becerilerini geliştirme güçlüğüne, öz güven ve öz yeterlilik eksikliğine yol açabilir. Bu nedenle size ihtiyaç duyduğu en son noktaya kadar sabredin ve sonrasında ona yol göstererek destek olun.

SORU: Ebeveyn olarak çocuğumuzun eğitimiyle ilgili bizlerin yapması gereken işler nelerdir?

CEVAP: Sizlerin yapacağı en birincil iş, ev-okul iş birliğini güçlendirmek olacaktır. Böylece çocuğun okul ve ev hayatında yaşadıkları ortak olarak fark edilip değerlendirilebilecektir. Çocuğunuzun bireysel özellikleriyle ilgili okulu bilgilendirmeniz önemlidir. Çocuğun eğitimiyle ilgili kararlarda aile olarak etkin rol almak sizi de çocuğunuzun da mutlu edecektir. Özel yetenekli çocuklara yönelik uygulanabilecek programları takip etmek ve okulla iş birliği yapmak verimli sonuçlar elde etmenizi sağlayacaktır.

SORU: Çocuğumun yapacağı sosyal faaliyetler neler olabilir?

CEVAP: Gençlik organizasyonları, spor, drama, müzik korolarında görev almak akranları arasında birliktelik için onlar için fırsattır. Akademik başarılarında düşüş gözlemlendiğinde fotoğrafçılık, sanat ve teknoloji kullanımıyla ilgi duymaları bu çocukları destekleyecektir. İlgilerini desteklemek ve teşvik etmek için müze gezileri, konserler ve yaz/hafta sonu etkinliklerine yönlendirilebilir. Kamplar, çalıştaylar, toplumsal çalışmalara katılmaları öğrencileri destekleyecektir.

SORU: Çocuğumun özel yetenekli olduğunu nasıl anlarm ve bunun belirtileri neler olabilir?

CEVAP: Özel yetenekli çocuklar emek isterler. Sınıf içinde ve dışında karşılaşılacak önemli tutum ve davranışları söz konusudur. Genellikle normal gelişim gösteren arkadaşlarına göre daha az uykuya ihtiyaç duyarlar, öğretmenin cevaplayacağından daha çok soru sorarlar, neredeyse gününün tamamında %100 dikkat- ilgi isterler, hobileri konusunda takıntılıdır, okul müfredatı ona yetersiz gelebilir, her şeye aşırı tepki gösterebilir, onu tam anlamıyla anlayacak arkadaşlara ihtiyaç duyabilir, mükemmeliyetçilik duygusu ağır basar. Diğer çocuklar ayakkabı bağlamayı öğrenmek isterken bu çocuklar hayatın anlamını öğrenmek isterler. Mükemmel bir ebeveyn olmak istiyorsanız sınırsız birikim, sabır, ansiklopedik beyin ve sizin yerinize uyuyacak birine ihtiyacınız olabilir. Çok yorgun olduğunuzu düşünüyorsanız ileride doktor olacak kızınızın ve mühendis olacak oğlunuzun size teşekkür edeceğini hatırlayın. Öğrencinin hangi okula gittiğinden ev yaşamındaki kazandıkları ileriki hayatını şekillendirmede önemlidir. Kimse çocuğunuzun sizden iyi tanıyamayacağından onların ihtiyaçları için alacağınız sezgisel kararlardan emin olun.

SORU: Çocuğumun özel yetenekli tanısını hangi kurumlar ne şekilde yapabilir?

CEVAP: Özel yeteneklilik erken yaştan itibaren tespit edilebilir. Ailenin ve okul öğretmenin yapacağı gözlemlerle ve gerekli ön formların doldurulmasından sonra çocuk, okul öncesi dönemde rehberlik ve araştırma merkezine yönlendirilebilir. Burada konulacak tanı sonrası eğitim ortamında yapılacaklarla ilgili eğitsel de-

ğerlendirme raporu okuluna gönderilir. Gerekli eğitim öğretim çalışmaları kurum içinde gerçekleştirilir. Millî Eğitim Bakanlığına bağlı bilim ve sanat merkezleri içinse o eğitim öğretim yılına ait tanılama kılavuzunda yer alan sınıf düzeyi şartlarını taşıyan öğrenciler kılavuzda belirtilen yöntemle süreç doğrultusunda değerlendirilir. Süreci başarıyla tamamlayan öğrenci bilim ve sanat merkezi öğrencisi olmaya hak kazanır. Kılavuzda belirtilen sınıf düzeyinde olmayan öğrenciler ise rehberlik araştırma merkezi, okul ya da aile tarafından yapılacak başvuru sonrasında özel yeteneklilik tanısı alırsa destek eğitim odalarından faydalanabilir.

SORU: Bilim ve sanat merkezi (BİLSEM) nedir ve nasıl bir eğitim verir?

CEVAP: BİLSEM'ler Millî Eğitim Bakanlığına bağlı resmî özel eğitim kurumlarıdır. Amacı özel yetenekli öğrencilerin kapasitelerini fark ettirmek ve en düzey düzeyde geliştirmelerine katkı sağlamaktır. 1990'lı yılların ortasında açılmaya başlanan BİLSEM'lerin 2020'lere yaklaşıldığında hemen her ilde açıldığı görülmektedir. Öğrencilerin okul saati dışında destek eğitimi aldıkları BİLSEM'lerde öğrencilere yaş ve performans gelişimlerine uygun eğitim programları uygulanmaktadır.

KAYNAKÇA

- [1] Saranlı, A. G. (2011). Üstün yetenekli çocukların ailelerine yönelik geliştirilen aile rehberliği programlarının etkililiğinin incelenmesi. (Yayımlanmamış doktora tezi), Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- [2] Ataman, A. (Ed.). (2014). *Üstün zekâlılar ve üstün yetenekliler konusunda bilinmesi gerekenler*. Ankara: Vize.
- [3] Çitil, M., & Ataman, A. (2018). İlköğretim çağındaki üstün yetenekli öğrencilerin davranışsal özelliklerinin eğitim ortamlarına yansımaları ve ortaya çıkabilecek sorunlar. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 38(1), 185-231.
- [4] Ataman, A. (2019). Özel yeteneklilerin eğitiminde aile-okul iş birliği ve ailelerin desteklenmesi. Özmen, R & Ataman, A (Ed.). *Öğrenme güçlüğü ve özel yetenek içinde* (ss.311-338). Ankara: Maya Yayıncılık
- [5] Cavkaytar, A. ve Özen, A. (2010) Aile katılımı ve eğitimi. G. Akçamete (Ed.), *Genel eğitim okullarında özel gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim* içinde. Ankara: Kök Yayıncılık.
- [6] Clark, B. (2015). *Üstün Zekalı Olarak Büyümek: Evde ve Okulda Çocukların Potansiyellerini Geliştirmek*(8. Baskıdan Çeviri). (F. Kaya, & Ü. Ogurlu, Çev.) Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- [7] Davashgil, Ü. (2004). Üstün çocuklar. M.R. Şirin, A. Kulaksızoğlu, A. E. Bilgili (Haz.) *Üstün yetenekli çocuklar seçilmiş makaleler kitabı* içinde (s.211 –219). İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- [8] Ataman, A.(2000). Aileler ve öğretmenler üstün zekâlı çocuklara nasıl yardımcı olabilir. *Özel Eğitimde Aile Eğitimi Sempozyumu Bildiri-*

leri, (s.123-134) Ankara: MEB, Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü.

- [9] Ataman, A. (2004). Üstün zekâlı çocuklara yardımcı olmak. *Çocuk Çocuk Dergisi*. <http://www.turkiyeustunzekalilarokulu.com/sayfasından-erişilmiştir>.
- [10] Ataman, A. (1982). Üstün zekâlı çocuklara ana-babaları ve öğretmenleri nasıl yardımcı olabilir. <http://acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/12936/> adresinden erişilmiştir.
- [11] Ataman, A. (2004). Aileler ve öğretmenler üstün zekâlı çocuklara nasıl yardımcı olabilir? M.R. Şirin, A. Kulaksızoğlu, A. E. Bilgili.(Haz.) *Üstün yetenekli çocuklar seçilmiş makaleler kitabı* içinde (s. 467 – 480). İstanbul: Çocuk Vakfı.
- [12] <http://turkiyeustunzekalilarokulu.com/anne-baba-rehberligi/>
- [13] <https://ustunzekalilar.org/tr/Makaleler/Icerik/46-Ustun-Zekalilarin-Anne-Babalarina-Oneriler>
- [14] <http://www.egitimtercihi.com/okulgazetesi/12548-aileler-ve-ustun-zekali-cocuklari.html>
- [15] Karakuş, F. (2014). Üstün yetenekli çocukları olan anne babaların çocuklarının eğitimine yönelik algıları. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* ,33(1), 289-304.
- [16] Winebrenner, S. & Brulles, D. (2012). *Teaching gifted kids in today's classroom: Strategies and techniques every teacher can use* (Revised & Updated Third Edition), Free Spirit Publishing.
- [17] Karakuş, F. (2010). Üstün yetenekli çocukların anne babalarının karşılaştıkları güçlükler. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6/1, 127 – 144.
- [18] Çitil, M., Akçayır, İ., Doğuş, D. & Akar, H., (2018). Üstün yetenekli çocuğa sahip ailelerin eğitim gereksinimleri ve yeterliliklerinin belirlenmesi. 5. *Uluslararası Üstün Yetenekliler ve Eğitimi Kongresi Bildirisi*, Hasan Kalyoncu Üniversitesi – Gaziantep
- [19] Farral, J. & Henderson, L. (2015). *Supporting your gifted and talented child's achievement and well-being: A resource for parent*. The Association of Independent Schools of SA http://elibrary.humanitariansrilanka.org/wp-content/uploads/2018/03/Parent-Book-Last-updated-19_10_2015.pdf adresinden erişilmiştir.
- [20] <http://m.bianet.org/bianet/print/51470-ustun-zekali-cocuklara-yardimci-olmak>

BÖLÜM 7

ÖZEL YETENEKLİLERDE DAVRANIŞ VE SINIF YÖNETİMİ

Dr. Mahmut Çitil & Arş. Gör. İrem Akçayır

ÖZEL YETENEKLİLERDE DAVRANIŞ VE SINIF YÖNETİMİ

Özel yetenekli öğrencilerin eğitimi ve gelişimi için uygun eğitim ortamlarının sağlanması gerekmektedir. Özel yetenekli öğrencilere uygun şartların sağlanması onların yeteneklerini köreltebilmekte, gelişimlerini olumsuz yönde etkileyebilmektedir [1]. Okul ve sınıf ortamında ise bu öğrencilere gerekli şartların sağlanmasında öğretmenler baş aktörlerdir. Öğretmenlerin bu rolü sergileyebilmeleri için uygun özellik ve becerilerinin olması gerekmektedir. Bunların yanı sıra özel yetenekli öğrencilerle çalışan kişilerin bu çocukların özelliklerini ve bu özelliklerinin neticesinde ortaya çıkabilecek sorunları bilmesinde yarar bulunmaktadır.

Özel Yetenekli Öğrencilerin Eğitimsel Ortamlarda Yaşayabilecekleri Sorunlar

Özel yeteneklilik tamamen olumlu özelliklerden oluşmamaktadır. Özel yetenekli öğrencilerin, öğretmenlerine yönelik disiplin sorunları yaratmadıkları görüşü yaygın olarak düşünülmesine karşın bu öğrencilerin zor olduklarına dair de bir bilinçlenme olduğu görülmektedir [2]. Ancak önemle belirtmek gerekir ki özel yetenekli çocuklar için oluşturulmuş sınıflarda sınıf yönetimi ve davranış kontrolü de genellikle zordur [3, 4]. Örneğin öğrenciler birbirleri ile belli fikirleri tartışabilmekte, farklı projeler peşinde koşabilmekte ve farklı etkinlikler için sınıfı terk edebilmektedirler [5].

Özel yetenekli öğrencilerde gözlenen bazı davranışlar sosyal açıdan kabul edilemez görülebilir ancak bu durum onların üstünlüğünün belirtileri olabilir. Örneğin özel yetenekli bir öğrenci sınıfta, sorulara bağırarak ve acele ile cevap vererek sabırsızlık, tez canlılık gösterebilir. Bu sabırsızlık onların amansız meraklarından kaynaklanmaktadır [3]. Slifer'e göre problem davranış sergileyen ve düşük başarılı öğrenciler öğretmenleri tarafından üstün olarak düşünülmez ve özel yetenekliler ile ilgili programlara önerilmezler. Slifer, burada ilginç bir iddia ortaya atmaktadır. Ona göre üstünler ile ilgili birçok araştırmada bu öğrencilerin kişisel, sosyal ve davranışsal açıdan uyumlu olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Oysa yukarıdaki nedenle birçok özel yetenekli öğrenci bu tanıyı alamamaktadır. Bu yüzden de araştırmacılar özel

yetenekli öğrencilerde sınıf yönetimi ve davranış değiştirme konusuna çok az ilgi göstermişlerdir [6]. Bu sebeple özel yeteneklilik üstesinden gelinmesi gereken birçok sorunu beraberinde getirebilmektedir. Bu sorunları özel yetenekli öğrencilerin özellikleri ile ilişkilendirerek açıklamakta fayda bulunmaktadır.

Özel yetenekli öğrencilerin eğitim ortamında davranışsal sorunlar yaşamamaları için fiziksel düzenlemelerin ve müfredat uyarlamalarının bu çocukların özelliklerine uygun şekilde yapılması gerekmektedir. Okuyucularımızın hatırlayacağı üzere kitabımızın ikinci bölümünde özel yetenekli öğrencilerin özellikleri geniş bir şekilde ele alınmıştır. Bu bölümde ise bu özellikleri nedeniyle sınıf ortamında yaşayabilecekleri sorunlar ve bunlara ilişkin çözüm önerileri açıklanmaya çalışılmıştır.

Mükemmeliyetçilik Özellikleri Nedeniyle Yaşayabilecekleri Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Özel yeteneklilikle ilişkili karakteristik özelliklerden biri mükemmeliyetçilik. Bazı araştırmalara göre özel yetenekli öğrencilerin sınıflarında yaşadıkları sorunların en önemli nedenlerinden biri bu mükemmeliyetçilik özellikleridir [7, 8, 9, 10]. Özel yetenekli öğrenciler kendileri için gerçek olamayacak kadar yüksek beklentiler oluşturabilmektedirler. Bu yüzden belki de %15-20'si akademik kariyerlerinde ve sonraki hayatlarında mükemmeliyetçilik nedeniyle bir noktada önemli ölçüde engellenmiş olabilirler [10]. Özel yetenekli öğrencilerde görülen mükemmeliyetçilik özelliği yanlış yapma korkusu ve yanlış yapmaktan takıntılı bir şekilde kaçınma davranışlarını doğurabilir [11]. Örneğin test türü sınavlarda zamanı iyi kullanmaları gereken özel yetenekli öğrenciler bütün soruları doğru cevaplama arzusuyla bazı sorulara takılarak gereksiz yere zaman kaybedebilirler [4]. Özel yetenekli öğrencilerin bir diğer özelliği de yoğun odaklanma güçleridir. Bu nedenle bu öğrenciler bazı konular üzerinde uzun bir zaman harcayarak ayrıntılar içinde kaybolabilirler. Böyle durumların sonucu olarak da ödev ya da projelerini zamanında teslim edemeyebilirler. Bu nedenle de hayal kırıklığı yaşayabilir ve yaşatabilirler [4]. Özel yetenekli öğrencilerin güçlü bir belleğe sahip olmaları kendilerine verilen sözleri unutmamalarını sağlamaktadır [12]. Bu öğrencilere verilen sözler yerine getirilmediğinde öğrencilerin davranış problemleri sergilemeleri olasıdır.

“

“Özel yetenekli öğrenciler mükemmeliyetçi olmaları nedeniyle bazı konular üzerinde uzun bir zaman harcayarak ayrıntılar içinde kaybolabilirler.”

”

Öneriler

- Mükemmeliyetçilik nedeniyle ortaya çıkabilecek sorunlarla baş edebilmek için öğrencinin kendine ilişkin gerçekçi beklentilere sahip olması teşvik edilmelidir.
- Yanlış yapma korkusu nedeniyle bazı görevleri yapmayı reddetme ya da bazı etkinliklere katılmamayı istemeleri olasıdır. Özel yetenekli öğrenciye yanlış yapmanın da bir öğrenme süreci olduğu, herkesin yanlış yapabileceği anlatılmalıdır. Bu bağlamda yaşına göre sosyal öykülerden, video ve çizgi filmlerden, drama vb. etkinliklerden yararlanılabilir. Ayrıca istemediği görev ve etkinliği hangi şartlarda yapmak istediği sınıf kuralları çerçevesinde sorulabilir ve etkinlikler konusunda farklı seçenekler sunulabilir.
- Yanlış yaptığında ise öğretmenin ve sınıfın olumsuz tepki vermemesi önemlidir.
- Bunların yanı sıra doğru yaptığı görev ve etkinliklerin pekiştirilmesi gerektiği unutulmamalıdır.
- Özel yetenekli öğrenciler mükemmeliyetçilik özellikleri gereği bazen zor olan bir göreve ya da işleme takılabilirler. Örneğin 20 soruluk bir testi çözerken yedinci soruya takılıp bunu çözmek için tüm zamanlarını harcayabilirler. Bazen de bir konunun ayrıntılarında boğularak aslını anlamakta sorun yaşayabilir ya da bir proje ödevinin kapağına özen göstermek isterken aşırı zaman harcayıp ödevi zamanında teslim edemeyebilirler. Böyle durumlarda öğrenciye bilişsel stratejiler öğretilir. Örneğin yapamadığı soruyu geçip diğerlerini yaptıktan sonra kalan vakitte tekrar o soruya dönmesi, yapacağı proje ödevleri için bir takvim yapması, kendisine hatırlatıcılar oluşturması gibi etkinlikleri içeren öz düzenleme becerileri ya da başka bir deyişle kendini yönetme, izleme ve ya talimatlandırma becerileri öğrenciye öğretilir.
- Özel yetenekli öğrencilerin güçlü bellekleri kendilerine verilen sözleri unutmamalarına neden olmaktadır. Eğer bu öğrencilere bir söz verilmiş ya da bir ödül vadedilmişse ve bunu hak ettiği hâlde elde edememişse ilgili kişiye güvenini kaybedebilir. Bu nedenle özel yetenekli öğrencilerle çalışan kişilerin verdikleri sözleri tutmaları ve adil olmaları önemlidir.

Akran İlişkileri ve İletişim Özellikleri Nedeniyle Yaşayabilecekleri Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Özel yetenekli öğrencilerin temel özelliklerinin onların iletişim becerilerini ve akranlarıyla ilişkilerini de etkileyebildiği görülmektedir. Özel yetenekli öğrenciler, kendinden yaşça büyük ve benzer seviyedeki kişilerle iletişim hâlinde olmayı sevdiklerinden ve mükemmeliyetçi olduklarından arkadaş edinmekte ve kurdukları arkadaşlıkları sürdürmekte sorun yaşayabilirler^[13]. Bazen de yaşlılarını küçümseyebilmektedirler. Çünkü kendileri ile ilgili belirledikleri yüksek standartları arkadaşlarından da beklemekte, onlarla bir iş yapmaları durumunda hata yapacaklarından korkmaktadırlar ya da özel yetenekli öğrenciler grup çalışmasını ağır/yavaş bulabilirler^[3, 13]. İlgileri, zekâ ve öğrenme hızları farklı olan bu öğrenciler birbirleriyle sorun yaşayabilirler^[14]. Böylece akranları özel yetenekli öğrencilerden kaçınabilir. Bunların sonucu olarak da özel yetenekli öğrencilerin bazen yalnız oynamayı ve çalışmayı tercih ettikleri görülmektedir^[15]. Bu durum da özel yetenekli öğrencilerin sosyalleşmesini olumsuz yönde etkileyebilmektedir^[16].

Özel yetenekli öğrencilerin yaşlılarına göre ileri olan dil becerileri nedeniyle sınıf düzeyinin üstünde sözcükler kullandığı görülmektedir. Akranları bu durumu anlamakta güçlük çekebilir. Doğal olarak özel yetenekli öğrencinin eleştirel düşünmesi ve yüksek kelime hazinesine sahip olma gibi özellikleri nedeniyle “Her şeyi biliyorum.” tavırları diğer öğrenciler tarafından kendini beğenmiş, ukala ve kibirli bir davranış olarak algılanabilir^[4, 8, 12]. Bu nedenle bilişsel gelişim farklılıkları, özel yetenekli öğrenci ile yaşlıları arasında yanlış anlaşılmalara neden olabilir ve bunun neticesinde akranları tarafından dışlanabilirler^[10, 12].

Öneriler

- Özel yetenekli öğrencilerin grup çalışmalarına uyum sağlaması için öğretmenin grup içindeki görev dağılımını ve çalışma takvimini denetlemesi, öğrenciler arasında yaşanabilecek tartışmaları önceden kestirerek yerinde müdahaleler yapması gerekmektedir.
- Her zaman olmasa da öğretmeni; özel ilgi ve merak durumlarında özel yetenekli

öğrenciye bireysel görev, ödev ve sunumlar hazırlatabilir ve bunu sınıfta sunmasını sağlayabilir. Bu durum özel yetenekli öğrencinin ön planda olma ve beğenilme gereksinimlerini de karşılamaya yardımcı olacaktır. Ancak öğrenciyi tamamen bireysel çalışmaya yönlendirecek tutumlardan da kaçınılmalıdır.

- Özel yetenekli öğrenciler zihinsel kapasitesi, ileri dil becerisi ve espri anlayışıyla akranlarından farklı şakalar yapabilirler. Böyle durumlarda öğretmenin eğer uygunsa bu şaka ve espriye olumlu yaklaşması, gülmesi ve mümkünse karşılık vermesi, diğer öğrenciler anlamamışsa açıklaması öğrenci-öğretmen ilişkisini güçlendirecektir.
- Özel yetenekli öğrencinin problem davranış sergileme olasılığı olduğu bazı durumlarda öğretmen şakayla karışık kontrol yöntemini de uygulayabilir. Böylece sınırlenecek öğrenci rahatlayarak olası problem davranıştan vaz geçebilmektedir. Ancak öğrencinin akranı gibi davranılmamalı ve espriler yerinde yapılmalıdır.
- Özel yetenekli öğrencinin akranlarıyla iletişimini güçlendirmesi için sınıf içi oturma düzeni, etkinlik grupları ve görev dağılımlarında dengeli bir tavır sergilenmesinde fayda bulunmaktadır. Bu kapsamda sınıf içindeki arkadaşlık ilişkilerini anlamak için sosyometri yöntemini kullanabilir. Buna göre de sosyal beceri öğretimine ağırlık verebilir.

Sıkılma ve Motivasyon Özellikleri Nedeniyle Yaşayabilecekleri Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Özel yetenekli öğrencilerin özellikle sınıf ve okul ortamında motivasyon eksikliği ve sıkılma gibi nedenlerle sorun yaşayabildiği söylenebilir. Bu kapsamda tekrarlayan görevleri sürdürememek özel yetenekli öğrencilerin sınıfta sergiledikleri sorunlardan biridir^[3]. Özel yetenekli öğrenciler tek düze etkinliklerden ve rutin ödevlerden çabuk sıkılabilirler^[14,17]. Bu nedenle etkinliği tamamlamak istemeyip ilgisini başka bir alana yönlatabilirler. Özel yetenekli öğrencilerin ilgi alanları farklı ve çeşitli olabilmektedir. Bazen de bir konuya çok fazla odaklanıp onu derinlemesine öğrenmekten hoşlanabilirler. Örneğin ilkokulda öğretmen “maddenin hâlleri” konusunu anlatırken özel yetenekli öğrenci kara delikler ya da paralel evren gibi konulara ilgi duyuyor ve

bu konularda çalışmalar yapıyor olabilir. Doğal olarak da kendi seviyesi altındaki ve ilgi alanı dışındaki bu derse motive olmakta zorlanabilir ve dersi dinlerken sıkılabilir. Böyle durumlarda bu öğrenciler öğretmenler tarafından derse karşı ilgisiz, olumsuz ve problemlili öğrenci olarak algılanabilirler.

Öneriler

- Özel yetenekli öğrencinin var olan performans düzeyi belirlenerek bu öğrenci için bireyselleştirilmiş ve zenginleştirilmiş bir eğitim programı geliştirilmesinde fayda bulunmaktadır. Böylece öğrencinin sınıf düzeyinden farklı durumları dikkate alınabilir ve öğrencinin sınıfta sıkılmasının önüne geçilebilir.
- Özel yetenekli öğrencilerin öğretmenleri sıkıcı, rutin ve tekrarlayan ödevler vermek yerine öğrencinin bireysel programına, seviyesine ve ilgi alanlarına göre ödevler vermelidir. Örneğin yazılı olarak ödev yapmayı sevmeyen bir öğrenciden hazırladığı ödevi görsellerle sınıfta sunması ya da bir video hazırlaması istenebilir.
- Özel yeteneklilerin bir diğer özelliği de eğlence arayışı içinde olmalarıdır. Yani eğlenmedikleri, meraklarını gidermeyen etkinliklerden hoşlanmamaktadırlar. Bu nedenle de bu öğrencilerin öğretmenlerinin farklı öğretim yöntem ve teknikleri kullanmaları, ders içeriğini çeşitlendirerek renklendirmeleri ve konuyu daha eğlenceli hâle getirmeleri özel yetenekli öğrencinin sınıf içinde sıkılmasını engelleyecektir.
- Ayrıca her dersin başında o derste öğrenecekleri bilginin ne olduğu ve önemi, dersin içinde yapılacak etkinliklerin hangi sırayla yapılacağı gibi kısa bilgiler özel yetenekli öğrencinin motivasyonunu artıracaktır. Bu kapsamda etkinlikler arası geçişte öğrenciye yönelik beklentilerin neler olduğunun açıklanmasında fayda bulunmaktadır. Bunların yanı sıra özel yetenekli öğrenciye sıkıldığında ya da etkinliği yaparken zorlandığında öğretmeninden yardım istemesi gerektiği öğretilmeli ve bu davranış pekiştirilmelidir.

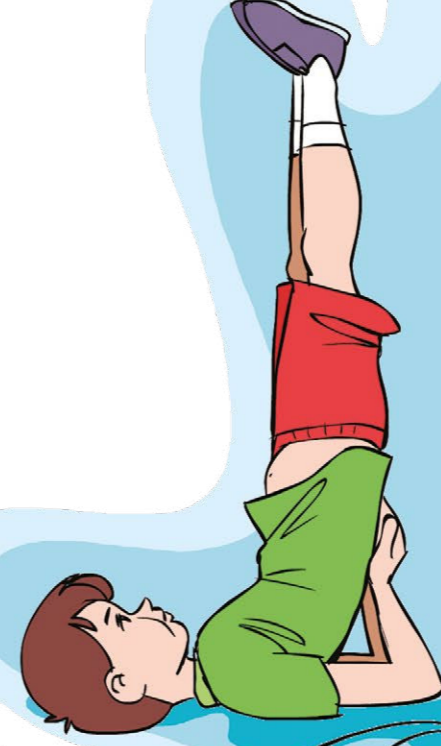
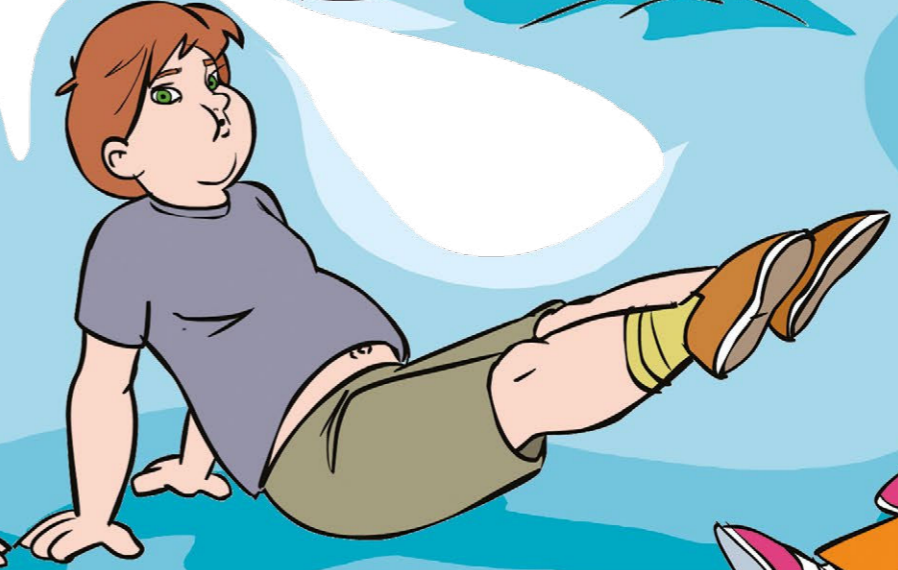
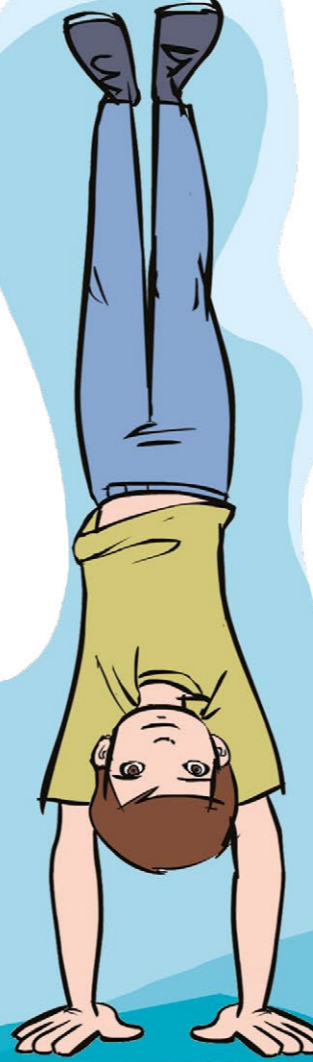
Aşırı Duyarlılık (Overexcitability) Özellikleri Nedeniyle Yaşayabilecekleri Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Özel yetenekli öğrencilerin aşırı duyarlılık özellikleri, tez canlılıkları ve hassasiyetleri de özellikle sınıf ortamında sorun yaşamalarına neden olabilmektedir. Özel ye-

“

Özel yetenekli öğrencilerin yüksek düzeyde zihinsel ve fiziksel enerjileri vardır.

”

teneklilerin savunmasız olduğu konulardan biri duygusal, düşsel, bilişsel, hissî ve psikomotor aktivitelerin birkaçında yüksek düzeyde tez canlılık (overexcitability) sergilemeleridir [8, 9, 18, 19]. Çünkü özel yetenekli öğrencilerin yüksek düzeyde zihinsel ve fiziksel enerjileri vardır. Bu nedenle ilgileri ve dikkatleri kimi zaman dağılabilir ve hareketli bir görünüme sahip olabilirler [20]. Öğretmenler genellikle bu durumu rahatsız edici bulmaktadırlar. Bu nedenle nadir de olsa bu çocuklar dikkat eksikliği ve hiperaktiviteli olarak yanlış bir şekilde etiketlenmekte ve bu öğrencilere ilaç tedavisi verilebilmektedir [12, 21, 22]. Bunun yanı sıra çok fazla soru sormaları ve meraklı olmaları da bazen soruna neden olmaktadır. Öyle ki bazı öğretmenler özel yetenekli öğrencilerin bu meraklarından rahatsız olmakta ve bunu ders akışını bozan bir davranış olarak görebilmektedir. Bu öğrenciler aynı anda birden fazla etkinlikle ilgilenebilirler [4]. Özel yetenekli öğrenciler çevrelerinde olan bitenleri merak ettiklerinden, kafalarındaki sorulara yanıt bulmak amacıyla zorluktan ve karmaşıklıktan hoşlandıkları ve bir amaca ulaşmak istedikleri için hareketli davranışlar sergilerler [12]. Oysa dikkat eksikliği ve hiperaktivite tanısı almış öğrencilerin hareketliliği çoğu zaman bir amaç doğrultusunda gerçekleşmez [4, 21]. Özel yetenekli öğrencilerin duygusal ya da bilişsel alandaki tez canlılıkları (aşırı heyecanları) bir süre daha üretmeyi istemelerine neden olabilmekte, bu durum da onların yattıktan sonra bile uykuya dalmalarını geciktirebilmektedir. Ayırt edici uyku düzeni aslında üstün zekâ/yetenek ile ilişkilidir ama yine de bu durum tam olarak açık değildir [11, 12, 22].

Özel yetenekli öğrenciler ders esnasında başkalarının göremediği ilişkileri görebildiklerinden sadece bu konuyu tartışmak isteyip ders akışını bozabilirler. Öğretmenlerin ya da diğer kişilerin isteklerini mantıksız ve önemsiz bularak reddedebilirler [20]. Başkalarını küçük düşürebilecek yersiz espriler yapabilir, boş işlerle gereğinden fazla ilgilenebilir, gereğinden fazla yenilikçi olabilirler [4, 12]. Bu durum da akran kabulünü ve yetişkinlerle iletişimlerini olumsuz yönde etkileyebilir.

Özel yetenekli öğrenciler aşırı duyarlı oldukları için gelecek, aile, başkaları ile ilişkiler gibi konularda korku ve kaygı yaşayabilirler [4]. Ölüm, hastalık, hamilelik, iş bulamama, arkadaş bulamama, yalnız kalma ve seilmeme gibi korkuları olabilir [4]. Özel yetenekli öğrencilerin genellikle dünyanın durumu ve sorunları ile ilgili oldukları ve

bunları çözenin kendi sorumlulukları olduğunu düşündükleri gözlenmektedir. Bu durum bir çocuk üzerinde büyük bir yük olabilir. Onun bu yüksek hedeflere ulaşamaması ya da bu sorunları çözememesi onda hayal kırıklığına ve depresyona yol açabilmektedir [8]. Özel yetenekli öğrencilerin bu aşırı duyarlılığı, onların kendilerinde yanlış bir şey olduğunu düşünmelerine neden olabilir hatta onları sosyal yaşantıdan bir miktar uzaklaştırabilir. Ayrıca özel yetenekli öğrencilerdeki ahlaki duyarlılık, daha fazla eleştiri ve akran reddi görmelerine neden olabilmekte; bu durum da duygusal ve davranışsal sorunlara yol açabilmektedir [10]. Böyle durumlarda kendini tam olarak ifade edemeyen, ihtiyaç ve idealleri engellenen özel yetenekli öğrencilerin tepkisel depresyona girme ihtimalleri vardır [6, 15, 23]. Böyle olumsuzluklar yaşayan özel yetenekli öğrenciler ise olağan gelişim gösteren öğrencilere göre daha güçlü engellenmişlik, dışlanmışlık, hayal kırıklığı hissetmekte ve tepkiler verebilmektedirler [24, 25]. Bu durumun oluşmasıyla içe kapanma, öfke, sıkıntı, hiç bir şeyden memnun olmama, motivasyon düşüklüğü, iştahsızlık, iletişimsizlik, daha çok uyku sorunları ve okuldan ayrılma gibi olumsuzluklar yaşayabilirler [4, 22, 26, 27, 28].

Öneriler

- Özel yetenekli öğrenciler meraklı yapıları nedeniyle gereğinden fazlaca soru sorabilirler. Bazen de öğretmenin sorduğu her soruya kendileri cevap vermek isteyebilirler. Bu durum öğretmenlerin dikkatini ve dersin akışını bozabilir. Ancak unutulmalıdır ki özel yetenekli öğrencilerin öğrenme arzu isteği hiçbir zaman ve şekilde engellenmemelidir. Böyle durumlarda öğretmen çocuğu terslememeli, sorusunu yanıtlamama gibi bir tutuma girmemelidir. Ancak öğrenciye parmak kaldırarak soru sormayı ve sorulara cevap vermeyi öğretmeli ve öğrencinin yalnızca parmak kaldırdığında ve öğretmen onayladığında konuşması teşvik edilmelidir. Böylece öğrencinin çok fazla soru sorması ve konuşması engellenebilir. Fakat bu şekilde de öğrencinin ilgi ve merakının önüne set çekilmemelidir. Bazı soruları uzun cevap gerektirdiğinde ya da öğretmen cevabı bilmiyor ise öğrenciye sorusuna teneffüste ya da öğle arasında cevap verileceği ifade edilmelidir. Böylece öğretmen zaman kazanabilir. Ancak yukarıda da söylendiği gibi bu sözler tutulmalıdır.
- Özel yetenekli öğrencilerin bazıları aşırı hareketli olabilirler. Böyle durumlarda öğ-

retmenler sınıf ve okul içinde bazı düzenlemeler yapabilirler. Yukarıda da değinildiği üzere sınıf trafiğinin düzenlenmesi yapılacak ilk iştir. Bunun yanı sıra öğrencinin hareket edebileceği etkinler planlanabilir ve uygulanabilir. Öğrencinin merakını gidermek için hareket ettiği düşünülürse ona merak ettiği şeyi incelemesi için izin alması öğretilir. Öğretmen derste kullanacağı materyalleri öğrencilerin incelemesi için dersin başında kısaca tanıtabilir. Hareketli öğrenciye sınıf içinde materyal dağıtma, fotokopi odasından kâğıt getirme gibi efor gerektirecek görevler verilebilir. Ancak bu görevleri yerine getirirken öğrenci izlenmeli ve uygun davranışları için pekiştirilmelidir. Görevi uygun şekilde yapmıyorsa görevi nasıl yapması gerektiği sakince izah edilmelidir.

- Gelecek, aile, ölüm, hastalık, savaşlar, dünyanın durumu ve sorunları hakkında sorumlu hissetme, başkaları ile ilişkiler vb. konularda korku ve kaygı yaşayan öğrencileri olan öğretmenler bu konularda öğrencileriyle sohbet edebilirler. Ancak nasıl konuşacakları konusunda bir uzmandan ya da okul rehberlik servisinden yardım almalarında fayda bulunmaktadır. Öğretmen bu korku ve kaygılarla baş edemiyorsa sınıf içinde öğrencinin korku ve kaygıları konusunda bir ders işleyebilir. Örneğin dünyanın su kaynaklarının tükenmesi ve küresel ısınma gibi konularda bilimsel araştırmaları uygun bir dille sınıfa anlatabilir ve öğrencilere bir belgesel izletebilir. Konuyu sınıfta tartışarak öğrencilerden çözüm önerileri isteyebilir. Konunun başkaları tarafından da bilinmesi, paylaşılması ve tartışılması özel yetenekli öğrenciyi rahatlatacaktır. Tüm bu önlemlere rağmen sorun devam ediyorsa öğrencinin ailesine ve rehberlik servisine bilgi vermekte yarar bulunmaktadır. Bundan sonraki sürecin bir uzman tarafından devam ettirilmesi gerekebilir.

Eş Zamanlı Olmayan Gelişim Özellikleri Nedeniyle Yaşayabilecekleri Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Özel yetenekli öğrencilerin spesifik özelliklerinden biri de duygusal, bilişsel, sosyal ve fiziksel gelişimlerinin eş zamanlı olmamasıdır [10, 29, 30, 31]. Özel yetenekli öğrencilerin eş zamanlı olmayan gelişim alanları sosyal ilişkilerini etkileyebilmektedir. Bu durum uyumsuz bir gelişime yol açmaktadır. Çünkü bu öğrencilerde genel olarak zihinsel gelişim diğer gelişim alanlarından önde seyretmektedir. Bu uyumsuz

gelişimin olması da bazı problemlere neden olabilmektedir [21].

Özel yetenekli öğrencilerin güçlü düşünme becerisi yaşlıları tarafından farklı algılanabileceği gibi yetişkinlerce de onaylanmayabilir [4]. Özel yetenekli öğrenciler günlük aktivitelerde bazen sakar, dikkatsiz ve yavaş olabilirler [4]. Çünkü bazı zamanlarda hayallere dalıp dikkatleri dağılabilir. Böyle durumlarda da öğrencilerle ilgili yüksek beklenti içinde olan öğretmen ve veliler öğrenciye istenmedik tepkiler verebilmekte ve bunun karşılığı olarak da öğrencilerde problem davranışlar görülebilmektedir. Özel yetenekli öğrencilerle ilgili yüksek beklentilerin farklı sonuçları da olabilmektedir. Bu öğrenciler gelişim alanlarındaki uyumsuz durum nedeniyle güçlü zihinsel gösteriler yapabilirken parmak emmek, ayakkabısını bağlayamamak gibi çevrelerince kabul edilmeyen veya şaşırtıcı bulunan davranışlar sergileyebilirler. Böyle durumlarda aileler ya da öğretmenler öğrenciye tepki koyarak onu cezalandırmaya başvurabilmektedirler [32]. Haksız verilen bir ceza ise adalet duygusu yüksek olan bu öğrencilerde farklı sonuç ve sorunlara yol açabilecektir [33].

Eş zamanlı olmayan gelişim nedeniyle özel yetenekli öğrenciler zihinsel olarak okuma yazmaya hazır olsalar da ince motor becerileri bunu gerçekleştirmeyi engelleyebilir. Örneğin bu öğrencilerin el yazısı beklenen düzeyden çok daha kötü olabilir. Çünkü özel yetenekli öğrenciler el yazısını yavaş, yorucu ve gereksiz olarak görebilirler [12]. Böyle durumlarda ise yazı yazmayı reddedip öğretmenlerine ve ailelerine karşı gelebilirler. Sonuç olarak özel yetenekli öğrenciler, özel bir grup olarak bilişsel yetenekleri ve eğitim ortamları arasında sık sık uyumsuzluk yaşamaktan muzdarip olabilirler [34]. Bu nedenle özel yetenekli öğrencilerin yaşadıkları duygusal ve davranışsal problemlerin en önemli sonuçlarından biri başarısızlıktır [35, 36].

Öneriler

- Burada unutulmaması gereken ilk şey bu öğrencilerin de çocuk olduğudur.
- Özel yetenekli olmak her konuda mükemmel olmak demek değildir. Bu öğrenciler şaşırtıcı davranışlar sergilediğinde kızmamak, onunla dalga geçmemek gerekmektedir. Bu kapsamda en doğru yol öğrencinin bu davranışı neden sergilediğini anlamaya çalışmak ve bu istenmeyen davranışın alternatifini öğrenciye öğretmektir.

- Yukarıda da değinildiği gibi öğrencinin unutmama ve dikkatsiz davranışlarını önlemek için öğrenciye kendini yönetme, hatırlatıcılar kullanmayı öğretmek yararlı olacaktır. Bazı durumlarda da öğrenci fiziksel açıdan akranlarından geri kalabilecektir. Böyle durumlarda da öğrenci için bireysel düzenlemeler yapılabilir. Örneğin öğrenci ödevini elle yazmakta zorlanıyorsa öğrencinin ödevi daha iyi yazdığı bir klavye ya da tabletle yazması ya da sözel olarak sunması sağlanabilir. Öğretmenlerin bu konularda esnek olmaları ve katı tutumlardan uzak durmaları gerekmektedir.

Liderlik – Otorite Özellikleri Nedeniyle Yaşayabilecekleri Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Özel yetenekli öğrenciler; liderlik arzusu, otorite ile çatışma eğilimi, kendilerine bir şeylerin dayatılmasından hoşlanmama, katı kurallardan hoşlanmama, kendi yöntemini uygulama arzusu ve bazen başkalarının fikirlerine saygı duymama gibi nedenlerle eğitimsel ortamlarda sorun yaşayabilmektedirler. Özel yetenekli öğrenciler liderlik arzuları nedeniyle başkalarının fikirlerine yeterince önem vermeyebilirler ve aşırı derecede otoriter olabilirler [4]. Özellikle sınıf içi etkinliklerde ve sınıf dışı oyun ortamlarında oyunları kendileri yönetmek, kuralları kendileri koymak isteyebilirler. Bu bağlamda en doğru düşüncenin kendilerinininki olduğunu düşünebilir ve diğer kişilerin düşüncelerini kabullenemeyebilirler [3, 7]. Böyle durumlar da yetişkinlerle ve akranlarıyla çatışmaya, özel yetenekli öğrencinin sinirlenmesine, ağlamasına ve arkadaşlarına şiddet sergilemesine neden olabilir. Özel yetenekli öğrencilerin otorite ile çatışma eğilimleri ve kendilerine bir şeylerin dayatılmasından hoşlanmamaları da davranışsal sorunlara neden olabilmektedir [2]. Özel yetenekli bazı çocuklar problemleri öğretmenin istediği şekilde çözmeyip kendi yöntemini uygulayabilmektedir. Bunun sonucu olarak öğretmenler, çocuğun kendisini tehdit ettiğini, saygısız davrandığını, otoriteyi kabul etmediğini düşünebilir. Öğrenciler de bireysel ilgilerine karşı çıktıklarını ve baskı ile karşılaştıklarını hissedebilirler [14]. Böyle durumlar da öğrenci ve öğretmen arasında çatışmaya neden olabilir.

Özel yetenekli öğrenciler katı kurallara uymaktan da hoşlanmayabilirler. Eğer bu öğrenciler kurallara uymaya zorlanırlarsa öğretmenlerine, velilerine ve diğer öğrencilere karşı kendilerini hırçın davranma ve öfkelenme şeklinde yansıtabilirler [12].

Kurallar konusundaki ısrar sürdürülürse özel yetenekli öğrenciler erken yaşta yalan söylemeyi ve çalmayı öğrenebilirler. Bu nedenle özel yetenekli öğrencilere her zaman saygılı ve adil davranmak çok önemlidir [12]. Yukarıda ele alınan birçok özelliğin ışığında söylenebilir ki özel yetenekli öğrencilerin kurallara uymasını sağlamak için bu kuralların gerçekten mantıklı ve adil olduğunun onlara ispatlanması gerekmektedir [33].

Öneriler

- Özel yetenekli öğrenciler katı kurallardan hoşlanmasalar da bu öğrencilerin kuralsız yaşayabilecekleri anlamına gelmemelidir. Yukarıda söylenenlerin yanı sıra başta sınıf olmak üzere her ortamda özel yetenekli öğrencinin uyacağı kuralları birlikte belirlemek, kuralların gerekliliğini tartışmak ve onun onayını almak en etkili yoldur. Bu şekilde belirlenmeyen kurallarda direktmek öğretmen ve özel yetenekli öğrenci arasında uzun ve zorlu mücadelelere neden olabilecektir. Bu nedenle öğretmenlerin özellikle sene başında kural belirlemesi ve öğretimine azami özen göstermelerinde fayda bulunmaktadır.
- Özel yetenekli öğrencilerin öğretmenlerinin dikkat etmesi gereken noktalardan biri de öğrencinin fikirlerine değer vermektir. Fikirleri dinlenmeyen ve saygı görmeyen bir öğrencinin öğretmeni ile iletişimi bozulabilir.
- Özel yetenekli öğrencilerin sınıf içi ve dışı etkinliklerde lider olma eğilimi ortaya çıkabilir. Bu durum da bazı başka öğrencilerle sorun yaşamasına yol açabilir. Böyle durumlarda öğretmenlerin önleyici müdahaleler yapması en uygun yaklaşımlardan biridir. Yani sınıf içi ve dışı etkinlik zamanlarında özel yetenekli öğrencinin olduğu gruba yakın olmalı, bu etkinlikteki görev dağılımlarının belirlenmesi sürecinde hakem olmalıdır.
- Özel yetenekli öğrenciyi sürekli lider yapmak veya bu tür görevlerden sürekli uzaklaştırmak da sakıncalıdır. Çünkü diğer öğrenciler bu duruma, öğretmene ya da özel yetenekli öğrenciye tepki gösterebilirler. Özel yetenekli öğrencinin bazı etkinliklerde lider olmasına müsaade edilmeli, bazı etkinliklerde de kendisine verilen görevi yapması teşvik edilmelidir. Lider olmadığı etkinliklerde de uygun davra-

“

Özel yetenekli öğrenciler sınıf içi etkinliklerde ve sınıf dışı oyun ortamlarında oyunları kendileri yönetmek, kuralları kendileri koymak isteyebilirler. Bu bağlamda en doğru düşüncenin kendilerinininki olduğunu düşünebilir ve diğer kişilerin düşüncelerini kabullenemeyebilirler.

”

nışları sürekli pekiştirilmeli ve daha fazla ilgi gösterilmelidir. Böylece öğrenci lider olmadan da yapılan görevlerde başarılı olduğu duygusunu kazanabilir.

İlgi Çekme ve Çevre Özellikleri Nedeniyle Yaşayabilecekleri Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Özel yetenekli öğrencinin sosyal çevresi onun davranışlarında etkilidir. Özel yetenekli öğrenciler sınıfta dikkat çekerler ve genelde popülerdirler. Bu özellikleri nedeniyle her zaman ön planda olma ve takdir edilmeyi bekleyebilirler^[14]. Özel yeteneklilerin ön planda olma ve dikkat çekme özellikleri ayrı eğitim ortamlarında benzer beklentilere sahip öğrenciler arasında çatışmaya yol açabilir. Kaynaştırma ortamlarındaki özel yetenekli öğrenciler ise herkesin sevgisini kazanabilecekleri gibi bunun tam tersi olarak çokbilmiş ve ukala olarak da algılanabilirler.

Özel yetenekli öğrenciler zaman zaman çocukça ya da saçma davranabilirler^[32]. Bu durum gayet doğaldır çünkü onlar da çocuktur. Yukarıda da değinildiği gibi ön planda olma, beğenilme ve ilgi çekme amacıyla bu çocuklar da farklı davranışlar sergileyebilirler. Ayrıca kendilerini arkadaşlarına kabul ettirebilmek adına üstünlüklerini gizlemeyi tercih edebilirler^[4, 12, 32]. Çünkü bu öğrencilerin akranları ile aralarında yetenek ve sosyal konfor farkları bulunmaktadır. Örneğin bazı okullarda zeki olmak “havalı” olmayabilir, böylece özel yetenekli öğrenciler bilinçli bir şekilde “yaramaz” olmayı tercih edebilir^[15]. Bu tür eylemlerle, özel yetenekli öğrenciler normal gelişim gösteren sınıf arkadaşlarıncı görünür hâle geleceklerini varsaymaktadırlar. Bu gençler bir öğretmeni kızdırdıklarında sınıf arkadaşları tarafından daha fazla kabul edileceklerini düşünebilirler^[2]. Bu nedenle bazı özel yetenekli öğrencilerin toplumsal yaşamda olumsuz etikete sahip olmamak için kendi potansiyellerini bastırdıkları bile söylenebilir. Bu olumsuz etiketlemeler çocuğun, çocukluğunu yaşaması ve sağlıklı bir ruhsal yapı geliştirmesini de tehlikeye sokmaktadır^[12].

Öğrencinin çevresi, özel yetenekli öğrencinin ihtiyaçlarına uyum sağlamadığında da bu öğrencilerde sosyal, duygusal ve davranışsal sorunlar oluşabilmektedir^[8]. Bu öğrencilerin özel yetenekli olarak tanılanmaları kendilerinin ya da yakınlarının onlardan yanlış, haksız ve yüksek başarı beklentisine girmelerine neden olabilir^[21, 31]. Ancak bazı çocuklar bu beklenen başarıyı elde edemezler. Böylece öğrencilerde sarsılmış

bir yetenek ve başarısızlık duygusu oluşabilmektedir^[10, 24]. Böyle durumlarda özel yetenekli öğrenciler üzerlerindeki baskıyı azaltmak için üstün olmadıklarını öğretmenlerine, ebeveynlerine ve akranlarına ispatlama çabasına girebilirler^[2]. Özel yetenekli öğrencilerin başarısız olmasında mükemmeliyetçilik, aşırı sınav kaygısı, motivasyon düşüklüğü, dağınıklık, aşırı düşünme, aşırı kendine güven, veya özel yetenekliliğe eşlik eden başka sorunlar olabilir^[4].

Özel yetenekli öğrencilerin özelliklerine uygun bir eğitim ortamının oluşturulmaması ve başta öğrenme ihtiyacı olmak üzere gereksinimlerinin giderilmemesi de olumsuz çevresel faktörler olarak etkilidir. Bu olumsuz faktörler öğrencilerin sınıflarda problem davranışlar sergilemelerine de neden olabilmektedir^[2, 14, 37]. Yukarıda ele alınan sorunların yanı sıra üstün yetenekli öğrencilerin sergileyebilecekleri sınıf ortamını bozan davranışlar; aldığı görevi tamamlayamama, dağınıklık, dikkatsiz çalışma, zayıf organizasyon becerisi, düşük güdülenme, sonuçlarını düşünmeden hareket etme, anlamsız taşkınlıklar yapma, görevlerini yerine getirmemek için mazeret üretme, gergin ve agresif bir yapı, tepkisel davranışlar sergileme, başkalarının ihtiyaç ve isteklerine kayıtsız kalma, içine kapanık görüntü şeklinde ortaya çıkabilmektedir^[14, 32, 33, 38].

Buraya kadar ele alınan davranış problemlerinin nedenleri özel yetenekli öğrenciler arasında değişiklik gösterebilir. Bandura'ya göre çevre koşulları davranışları pekiştirebilmektedir. Bu bakış açısına göre özel yetenekli çocuğun kişiliği kural dışı davranışlarının nedeni değildir. Fakat çocuğun sınıf ortamında sergilediği davranışlar onun davranış repertuarından çıkan mantıksal tepkilerdir. Özel yetenekli öğrenciler öğretmenlerine sorun çıkarmak için yaramazlık yapmazlar. Daha doğrusu bu problem davranışlar, tamamladıkları görevin ardından daha fazla ödül almayı ve bazı kişisel ihtiyaçları karşılamak amacıyla sergilenmektedir^[2]. Bu nedenlerle özel yetenekli öğrencilerin eğitim ortamlarında sorun yaşamamaları ve problem davranış sergilememeleri için bu öğrencilerin özellikleri çok iyi bilinmeli ve buna uygun düzenlemeler yapılmalıdır^[39].

Öneriler

- Özel yetenekli öğrenciler ön planda olma ve takdir edilmeyi severler. Bu nedenle buldukları ortamın etkisiyle, ilgi çekmek ya da popüler olmak amacıyla kendilerinden beklenmeyen sorunlu davranışlar sergileyebilirler. Böyle durumların yaşanmasında öğretmenlerinden ya da akranlarından yeterince ilgi görmüyor olma ihtimalleri vardır. Çünkü bazen özel potansiyel sahibi olma olumsuz bir etikete yol açabilmektedir. Bu tip durumların yaşanmaması için öncelikle okul atmosferinin olumlu bir yapıda olmasının önemli olduğunu belirtmek gerekmektedir. Bu durumları önlemenin yolu ise öğrencilerin olumsuz davranışlarına değil olumlu davranışlarına odaklanması ve uygun davranışların pekiştirilmesidir.
- Ayrıca özel yetenekli öğrenciyle ilgili fazla yüksek ya da fazla düşük beklentiye girmekten kaçınılmalıdır. Öğrencinin var olan performans düzeyi ve potansiyeli iyi bilinmeli ve bunların geliştirilmesi için planlı ve zenginleştirilmiş müdahaleler yapılmalıdır

Özel Yeteneklilerde Sınıf Yönetimi

Özel yetenekli öğrencilerin kendilerine özgü özellikleri nedeniyle eğitim ortamlarında çeşitli güçlükler ve istenmeyen davranışlar sergileyebilecekleri söylenebilir. Zihinsel kapasiteleri hangi düzeyde olursa olsun davranış problemleri tüm öğrencilerde karşılaşılabilecek bir durumdur. Yukarıda ele alındığı üzere özel yetenekli öğrencilerin temel özellikleri nedeniyle devam ettiği sınıflarda bu öğrencilere yönelik uygun düzenlemeler ve öğretimsel uygulamalar yapılmadığında ortaya çeşitli olumsuzluklar çıkmaktadır. Özellikle de olağan gelişim gösteren akranlarıyla birlikte eğitim gördükleri ortamlarda bu sorunların çok daha fazla ortaya çıkma ihtimali olduğu anlaşılmaktadır. Ancak ayrı eğitim ortamlarında da benzer özellikte olan çocukların birbirleriyle akademik rekabet, liderlik yarışı ve çatışma yaşayabildikleri, öğretmenlerini zorlayabildikleri söylenebilir [33].

Sınıflar, eğitim ve öğretimin gerçekleştiği temel ortamlardır. Öğretmen ve öğrenciler bu temel ortamlarda iletişim kurmakta, etkileşimlerini artırmaktadır. Söz konusu bu ortamda yaşanan durumlarda öğretmenin sınıf yönetimi becerilerini de geliştirmesini mecbur kılmaktadır. Sınıf yönetimi, eğitim öğretim sürecinde kullanılabilecek birçok

kavram, araç ve tekniğin birlikte işe koşulmasını gerektiren disiplinler arası bir uygulama alanıdır [40]. Sınıf yönetiminde etkili eğitim öğretimi sağlama amacıyla gereken ilk koşul, öğrenmeyi destekleyen ve özel gereksinimi olan çocukların da katılımını teşvik eden sağlıklı ortamlar yaratmaktır [41]. Dolayısıyla sınıfların öğrenci merkezli bir ruhu olması gerekmektedir. Öğrenci merkezli ve verimli bir sınıf ortamının oluşması için öğrencilerin nasıl ve kimlerle birlikte oturacağı, ders saatlerinin nasıl ayarlanacağı, materyallerin nasıl düzenleneceği ve her öğrencinin katılımının nasıl sağlanacağı gibi pek çok önemli düzenleme gerekmektedir [42].

Sınıflarda karşılaşılan problem davranışların oluşmasında öğretmenlerin tutum, yaklaşım ve becerileri de önemli bir etken olarak ortaya çıkmaktadır. Her ne kadar birçok öğretmen derslerini nitelikli olarak yürütmek için müdahaleci yöntemlerle derslerini sürdürmeye çabalasa da sınıfta davranış problemleri ortaya çıkabilir. Sınıf içindeki en ufak hareketlilik ya da konuşma bile öğretmenlerin dikkatini dağıtabilmekte ve öğretmenler bu davranışa müdahale etme gereği hissetmektedirler [43]. Bu süreçte öğretmenin ve sınıftaki öğrencilerin dikkati dağılabilir, eğitimde kesintiler meydana gelebilir oysa öğretmenler sınıflarındaki tüm öğrenciler için yüksek akademik standartlar sağlamakla yükümlüdürler [44]. Etkili bir sınıf yönetimi, öğretmenin öğrencileri için yüksek akademik standartlar sağlamanın ön koşulu olarak görülebilir. Dolayısıyla öğretmenler tepkisel/müdahaleci yöntemler yerine önleyici stratejilerle sınıfı etkili bir biçimde yönetebilirler.

Öğretmenlerin sınıflarını etkili şekilde yönetebilmeleri için önleyici sınıf yönetimi yaklaşımına sahip olmaları gerekmektedir [45]. Önleyici sınıf yönetimi yaklaşımı, sınıfta sorunlar ortaya çıkmadan önce önlemler alınmasını vurgulayarak öğretmenin etkili öğretim tekniklerini kullanması yoluyla öğrencilerin derse katılımlarını artırması ve böylece istenmeyen davranışlarının azaltılması anlayışını temel almaktadır [40]. Önleyici sınıf yönetimi bazı temel etkinlikleri içermektedir. Bu etkinliklere örnek verilecek olursa fiziksel ortamın düzenlenmesi, günlük programın hazırlanması ve uygulanması, öğretim yöntemi, olumlu davranışların fark edilmesi ve ödüllendirilmesi, sınıf kurallarının oluşturulması, öğretilmesi ve izlenmesi ve problem davranışlara uygun ve hızlı tepkiler verilmesi ön plana çıkmaktadır [40].

Özel yetenekli öğrencilerin buldukları sınıflarda onların öğretimsel uygulamalara katılımı, sosyal gelişimleri ve potansiyellerinin doğru bir şekilde artırılması için olumlu bir sınıf ortamının bulunması gereklidir. Oysa özel yetenekli öğrencilerin devam ettikleri sınıflarda olumlu bir atmosfer oluşturma, problem davranışlarla baş etme ve sınıf yönetimi konusunda genel geçer bir model bulunmamaktadır. Bu konuda yapılan sınırlı çalışmaya göre özel yetenekli öğrencilerin olduğu sınıflarda olumlu bir ortam sağlamak için önleyici sınıf yönetimi ve olumlu davranışsal destek temelli müdahalelerin etkili olabileceği söylenebilir ^[33]. Aşağıda pozitif ve önleyici bir sınıf yönetimi için çeşitli öneriler sunulmuştur ^[33, 40, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55].

Davranış ve Sınıf Yönetimi İçin Öğretmenlere Öneriler

- Sınıf kuralları oluşturulurken belirlenen kuralların net, işlevsel, uygulanabilir, okul kuralları ile paralel yürüyen somut kurallar olmasına dikkat edin. Süreç içinde işleymeyen kurallar listeden çıkarılmalı, öğrencilerin gereksinimlerine göre listeye yeni maddeler eklenmelidir.
- Sınıf kuralları belirlenirken sınıftaki öğrencilerin de görüşünü alın, mümkünse kuralları öğrencilerle birlikte oluşturun. Kurallar ya da rutinlerin neden önemli olduğunu tartışın. Ortaya örnekler çıkarın ve arzu edilen beklentiyi açıklayın. Geribildirim fırsatları sağlayın.
- Kurallar öğretim yılının ilk haftasında öğrencilerle ortak kararlar doğrultusunda belirlenmelidir. Çünkü okulları açıldığı ilk haftalarda sınıfta meydana gelen olaylar tüm eğitim yılı süresince sınıf ortamında olabilecekleri etkileyecektir.
- Sınıf kurallarını tüm öğrencilerin görebileceği bir yere asın.
- Sınıf kuralları öğrencilerin görebileceği büyüklükte harflerle yazılmalı, özellikle küçük yaş çocukların sınıflarında sınıf kuralları resimlendirilmelidir. Davranışların neye benzediğini göstermek için öğrencilerin büyütülmüş resimlerini kullanabilirsiniz.
- Sınıf kuralları olumlu cümlelerle ifade edilmelidir.
- Sınıf kurallarının sayısının en fazla 7 olmasına özen gösterilmelidir. Sınıf kuralları ve kaç tane olacağı öğrencilerin yaşına ve gelişim özelliklerine göre belirlenmelidir.

Örneğin okul öncesi dönemdeki bir sınıf için kural sayısı daha da azaltılabilir.

- Sınıf içinde uygun beklentiler ve bunlara ilişkin uygun kurallar belirlendikten sonra kuralların öğretime geçilmelidir. Öğretimden sonra sık sık ve tutarlı bildirim sağlayın.
- Sınıfa girdiğinizde kuralları hatırlatın.
- Kurallara uyanları pekiştirin. Öğrencilerin uygun davranışlarının onaylanması, öğrencilerin kurallara ve rutinelere uymasını daha olası kılar. Onaylama basit sözel övgü (*Herkes çalışma süresince sessiz çalıştı, aferin hepiniz sorumluluk sahibisiniz. vb.*) şeklinde de yapılabilir.
- Özel yetenekli öğrenciyi de kurallara uyduğunda pekiştirin.
- Öğrenciler kurallara uymadığında genel olarak sınıfa tekrar hatırlatın. Aynı şekilde sınıfın geneline kurallara uyulmadığında yaptırımlar olduğunu hatırlatabilirsiniz.
- Gerektiğinde kurallara uyulmasını sağlamak amacıyla ders sırasında kuralları öğretin/prova ettirin.
- İlerleyen haftalarda öğrencilerin kuralları istenen düzeyde kazanmadığı anlaşılırsa öğretmenlerin ya kuralları yeniden belirlemesi ya da bu kuralların öğretim biçimlerini tekrar gözden geçirmesi gereklidir.
- Sınıfınıza iki öğretmen aynı anda derse giriyorsanız ya da sınıfınızda farklı branşlardan öğretmenler de derse giriyorsa diğer öğretmenlerle tutarlı hareket edin.
- Kurallar etkili sınıf yönetiminin kritik bir bileşeni olmasına rağmen tek başına etkin bir öğrenme ortamı oluşturmak için yeterli değildir. İyi tanımlanmış rutin ve prosedürler, öğrencilerin görevleri yerine getirmek için gerekli adımları atmalarına yardımcı olur. Her sınıf için belirlenen rutin işleyişler öğrencilere öğretilmelidir. Sınıf rutinlerinin öğretimi kuralların öğretimi ile paralel bir içeriğe sahip olmalıdır.
- Sınıfta kargaşa çıkmasına müsaade etmeyin.
- Öğrencilerin sınıfta ne yapmaları gerektiğini bilmelerini sağlayın.
- Sınıfta trafiğin yoğun olduğu alanları boş bırakın. Sıraları arasında kolaylıkla dola-

- şabilecek ve her öğrenciye rahatça erişebilecek şekilde düzenleyin. Özellikle özel gereksinimli öğrencilere kolaylıkla ulaşacak düzenlemeler yapın.
- Derste kullanacağınız araç gereçleri önceden hazırlayın.
 - Sınıftaki oturma düzenini derste kullanılan öğretim yöntemine uygun olarak düzenleyin.
 - Sınıftaki oturma düzenini ders araç gerecine/öğretim materyaline uygun olarak düzenleyin.
 - Derse girdiğinizde sınıfa hâkim bir noktada durmanız yararlı olacaktır. Sınıfa girince kurallara uymayan öğrencileri isimleriyle ve bireysel olarak uyarmayın, öğrencilerle bireysel sohbete girmeyin. Sınıfta kontrolü sağladıktan sonra bazı öğrencilerle bireysel sohbete geçebilirsiniz.
 - Derse başlarken özel yetenekli öğrenciler dâhil olmak üzere tüm öğrencilerin dikkatini derse çekin. Öğrencilerin dikkatini çekmek için kendinize özgü bir işaret belirleyin. Örneğin el çırpma, tahtaya vurma, kendinize özgü bir kelime gibi. Tüm öğrencilerin dikkatini kendinize çektikten sonra derse başlayın.
 - Dersin adını, konu başlığını ve kısaca konunun içeriğini söyleyin.
 - Yeni konuyu önceki konularla ve öğrencilerin yaşantıları ile ilişkilendirin.
 - Amaçları, etkinlikleri net bir biçimde ifade edin. *Örneğin Matematik dersinde 2 basamaklı 50'den küçük rakamların toplama işlemini yapacağız, Matematik kitabınızın 29. sayfasını açınız, örneklerin nasıl yapılacağını size tahtada göstereceğim, ardından tahtada benimle beraber yapacaksınız, sonra matematik defterinize konu ile ilgili 2 örnek yapmanızı isteyeceğim. vb.*
 - Öğrencilere hangi kitap, defter ya da araçları çıkaracaklarını söyleyin.
 - Tüm öğrencilerin ders araç gereçlerini çıkarıp derse/dersi dinlemeye hazır olmalarını bekleyin.
 - Öğretmen, ders esnasında (zaruri durumlar dışında) sınıfa girip çıkmamalıdır. Aynı şekilde idareciler, rehber öğretmenler, yardımcı öğretmenler, nöbetçi öğrenciler vb. sınıfa girip çıkmamalıdır.

- Materyalleri önceden hazırlayın. Derse girdiğinizde kullanacağınız materyaller hazır olmalıdır.
- Materyallerin öğrencilerin yaş ve cinsiyetlerine uygun olmasına da ayrıca dikkat etmek gerekmektedir. Örneğin birinci sınıf öğrencilerine paylaşma ya da yardımlaşma ile ilgili bir konunun sunumu yapılırken öğretmen video izletmeyi tercih edebilir. Ancak seçilen video öğrencinin yaşlarının izlemediği, daha küçük çocuklar için hazırlanmış bir video film ise öğrenciler içeriği ne kadar iyi olursa olsun bu videoyu izlemek istemeyebilirler. Böylece öğretmen sınıf içinde kontrolü kaybedebilir. Materyalleri (özellikle de videoları) çeşitlendirin.
- Materyalleri dağıtmak için bir öğrenciyi görevlendirin. Bu öğrenci sınıfta problem davranış sergileyen öğrenciler arasından seçilebilir. Derse girdikten sonra bir/birkaç öğrenciyi materyal almaya yollama ya da kendinizin materyal bulmak için sınıftan çıkması çok uygun değildir.
- Kullanılan materyallerin eksik, bozuk ya da kırık olmamasına özen gösterin. Kullanılan materyaller dersin içeriğine ve/veya konusuna uygun olmalıdır.
- Öğrencilerin materyallerini, etkinliklerini ya da ödevlerini sıralar arasında gezerek ya da tahtaya çıkararak kontrol edin.
- Materyalleri kullanarak ders anlatırken tüm öğrencilerin materyalleri görmelerini, anlatılanları izleyebilmelerini ve gerekli durumlarda materyalleri kullanmalarını sağlayın.
- Ders süresince/ders anlatırken sınıftaki tüm öğrencileri sürekli olarak izleyin. Öğretmenler sınıfta her an neler olduğundan haberdar olmalıdır.
- Ders süresince/ders anlatırken sınıfta dolaşın. Örneğin kendisine sözle ve hareketle sataşıldığında saldırgan davranışlar sergileyen bir öğrencinin izlenmesi, sınıf içinde böyle bir etki olduğunda öğretmenin müdahale etme şansını arttıracaktır.
- Ders süresince/ders anlatırken öğrencilere konuyla ilgili sorular sorun.
- Ders süresince/ders anlatırken öğrencilere gerekli geribildirimleri verin.
- Ders süresince özel yetenekli öğrenciyi de izleyin, ona sorular sorun ve onunla da

- göz teması kurarak ders anlatın.
- Gereksinim duyan öğrencilere genellikle uygun yardımı sağlayın.
 - Öğrencilerin zorlandığı becerinin nasıl yapılacağını, sorunun nasıl çözüleceğini onlara anlatın.
 - Yapamadıkları beceriler için öğrencilere model olun.
 - Öğrenci istenen beceriyi doğru sergilediği zaman onu onaylayın.
 - Özel yetenekli çocuklarla çalışan öğretmenlerin öğretimi bireyselleştirememeleri öğrencilerin derse ilgisiz kalmalarına ve bu nedenle problem davranış sergilemelerine neden olabilmektedir. Örneğin öğretmen sınıfta maddenin hâllerini öğretirken sınıftaki bir çocuğun seviyesi bağımsız olarak kimya deneyleri yapma seviyesinde olabilmektedir. Böyle bir öğrenci sınıfta kırk dakika boyunca maddenin hâllerini dinlemeye dayanamayacaktır. Bu durum da öğrencinin sıkılmasına ve belki de problem davranış sergilemesine neden olabilecektir. Bu nedenle özel gereksinimli bireylerle çalışan öğretmenlerin öğrenci sınıf düzeyinden ileride de geri de olsa sınıf içinde uyarlamalar ve gerektiğinde uygun yardımlar sunarak öğrenciye öğrenme fırsatları sağlaması gerekmektedir. Bu kapsamda öğrencilerin var olan performans düzeylerinin belirlenmesi ve öğrencilerin ilgi, yetenek ve özelliklerine göre eğitim öğretim programlarının oluşturulması sağlanmalıdır.
 - Özel yetenekli öğrenci olmak her şeyi biliyor olmak değildir. Özel yetenekli öğrenciler de bazen sınıf içinde yapılan etkinliği, sorulan soruyu ya da verilen yönergeyi anlamayabilirler. Anlamadıkları ya da zorlandıkları bir etkinliği de yapmak isteyebilir, problem davranış sergileyebilirler. Böyle durumlarda öğrencinin anlamadığı yeri sorması ya da yapamadığı bir iş veya etkinlik için *yardım istemesinin* öğretilmesi gerekmektedir. Öğrenci sıkıldığında ya da huzursuzlandığında takip edilmeli, yardım istemesi sağlanmalıdır. Yardım isteyen öğrenciye de öğretmen tahtada, kendi (öğretmen) masasında ya da öğrencinin sırasında bireysel olarak kısa bir süre çalışabilir, akran öğretimi yaptırabilir, öğrencinin takıldığı yeri ona kısaca anlatabilir.
 - Dersin içeriğinde özel gereksinimli öğrenciye uygun değişiklikler (*yer değiştirme, yardımcı materyal sunma, içeriği uyarlama vb.*) yapın.

- Özel gereksinimli öğrenciye öğrenme fırsatları (*öğrenciye soru, yönerge sunma, cevabı düşünmesi için zaman tanıma, yanlış cevap verirse ipucu sunma, yardım etme, doğru tepkiyi pekiştirme vb.*) verin.
- Öğretmen, öğrencilere bir etkinliğe veya ders anlatmaya başlarken hem kendisinin hem de öğrencilerin neler yapacağına ilişkin açık, anlaşılır yönergeler vermelidir. Bu sayede, ne yapacaklarını bilen ve süreçten haberdar olan öğrenciler kendilerini güvende hissedecek ve sınıfta karmaşa meydana gelmeyecektir.
- Öğrencilerin tamamının yönergenizi anladığından emin olun. Bu kapsamda yönergeyi tekrar edebilirsiniz. Açıklayabilirsiniz.
- Ders esnasında, soru sorarak ya da *“Buraya bakın.”* vb. gibi ifadeler kullanarak öğrencilerin dikkatlerini sürdürün. Bunu özel gereksinimli öğrenciler için de sıklıkla yapın. Ancak adını söylememeye özen gösterin. Göz kontağı kurabilirsiniz.
- Ders esnasında öğrencilerin dikkati çok fazla dağılmışsa derse ilgilerini çekmek için fıkra anlatma, şaka ya da espiri yapma gibi uygulamalar tercih edilebilir. Ama bu yapılırken dikkatli olunmalı dersin kaynamasına fırsat verilmemelidir. Özel yetenekli öğrenciler ince esprileri severler. Ama bu konuda kullanacağınız esprilerin dersle ya da konuyla ilgili olmasına özen göstermelisiniz.
- Ders esnasında, öğrencilerin dikkatlerini kullandığınız materyale / ders aracına çekin.
- Derste sürekli siz okumayın, anlatmayın. Diğer öğrencilere de görev ve sorumluluklar verin.
- Derse iyi hazırlanın. Ders içindeki etkinlikleri ve işlemleri çeşitlendirin. Derste yapılacak etkinlikleri, sorulacak soruları, ödülleri önceden belirleyin. Bunların çocukların özelliklerine uygun olmasını sağlayın.
- Öğrencilerin ders ya da sınıfta yaşanan durumlar ile ilgili görüş ve önerilerini alabilirsiniz. Bazı zamanlar öğrencilere serbest kürsü hakkı verebilirsiniz.
- Her gün derse başlamadan önce günlük etkinlik planı oluşturun. Derste aynı öğretimsel amaca yönelik en az iki etkinlik yapın.

- Etkinliklerde neler olacağına dair her öğrenci için açık, net, anlaşılabilir yönergeler verin.
- Öğrencilerin sınıfta bireysel ihtiyaçları için dolaşın. Öğrenci yerinden kalkmadan gereksinimini size aktarabilir.
- Basit ve basamaklandırılmış yönergeleri kullanın.
- Bir etkinlikten diğerine geçerken tüm sınıfın hazır olmasını bekleyin.
- Geçiş yapılacak etkinliğin adını söyleyin.
- Geçişlerin nasıl yapılacağını söyleyin, gösterin ve prova yaptırın.
- Etkinlik süresini net olarak belirleyin.
- Etkinlik sonrası ne yapılacağını belirleyin.
- Bir etkinlik öğrenciler tarafından yapıldıktan sonra diğer bir etkinliğe geçin.
- Sınıfa herkesin görebileceği büyüklükte bir saat asın. Bir etkinlikten diğer etkinliğe geçerken öğrencilere kaç dakikalarının olduğunu ve ilerleyen zamanlarda kaç dakikalarının kaldığını söyleyin ve gösterin. Böylece hem öğrenciler ve siz zamanı daha verimli kullanacak hem de öğrenciler kendilerini yönetme becerilerini kazanmaya adım atacaksınız. Sınıfınızda projeksiyon cihazı varsa saat yerine bilgisayar programları yardımıyla tahtaya geri sayım sayacı, kronometre ya da dijital saat yansıtabilirsiniz. İnternette bu kapsamda uygun programlar bolca bulunmaktadır.
- Projeksiyonu açmak ve video geçişlerini yaparken sınıfa arkanızı uzun süre dönmeyin. Varsa yardımcı öğretmenden destek isteyin.
- Tiyatro sahnesinde gibi olun. Dersi anlatırken ve sınıfı yönetirken yüzünüz sınıfa dönük olmalı.
- Kitaplardan sayfa açtırırken önce siz açın ilgili sayfayı gösterin. Sonra açanların el kaldırmasını isteyin. Açamayanlara hızlıca yardım sunun.
- Koro ve gösteri benzeri hazırlıkları sınıf yerine mümkünse gösterinin yapılacağı yerde yapın. Olmazsa sınıfta ayağa kaldırarak tahtada yapın. Tüm öğrenciler hazır olmadan geçiş yapmayın. Etkinliğe başlamayın. Bunları yapmazsanız görevi ger-

çekleştiremeyen öğrenciler tepki verebilir.

- Olumlu davranışları pekiştirmeyi unutmayın. Öğrenciye olumsuz davranışını söylemeyin. Adını vererek uarmayın. Kuralları açık bir şekilde tekrarlayın. Sadece akademik davranışları değil sosyal davranışları da pekiştirin.
- Öğrencilerin birbirlerinden kalem, silgi vb. şeyleri almaları paylaşımları açısından güzeldir. Ancak bu durum sınıf içerisinde trafiği artırıyor ve sorun davranışlara neden oluyorsa öğrencilerinizden gereksinim duyduğu aracı sizden istemesi ya da belirlenen bir yerden alması öğretilmelidir.
- Verdiğiniz sözleri tutun. Söz verirken kendinize şahitler tutun. Özellikle özel yetenekli çocuklar kendilerine verilen sözleri unutmazlar. Bu nedenle örneğin ders sonunda öğrencilere oyun oynama sözü verdiyseniz süreyi ona göre ayarlayın ve verdiğiniz sözün gereğini yapın. Ders esnasında verdiğiniz bir sözü, sürenin yetmemesi ya da başka nedenlerle yerine getiremezseniz bu durum sınıftaki etkinizi azaltabilecektir. Böyle durumlar yaşadığınızda öğrencilere bir sonraki derste daha fazla imkân sağlayacağınız söyleyebilirsiniz. Ama yine de bu duruma düşmemeye özen gösterin.
- Parmak kaldıran öğrenciler arasında hakkaniyetli olun ama hedef öğrencilere (problem davranış sergileme olasılığı olan) öncelik verin. Özel yetenekli öğrencilerin de diğer öğrenciler gibi ilgi görmeye, pekiştirilmeye ihtiyaçları vardır. Sınıfta sorun davranışlar sergileyen öğrenciler -özellikle ders dışı sorunlu davranış sergileyen- (yerinden kalkma, izin almadan konuşma, dersle ilgilenmeme, başka şeyler uğraşma vb.) kurallara uygun davranışlar sergilediklerinde bu davranışları kaçırmamanız gerekmektedir. Ancak bu öğrencilere odaklanıp diğer öğrencilerin uygun davranışlarını da ihmal etmemeniz gerekir. Bu nedenle hedef öğrencilerin ve diğer öğrencilerin uygun davranışları arasında mümkün olduğunca adil fırsatlar ve pekiştirmeler kullanmaya özen gösterin.
- Ders sonunda dersi ya da işlediğiniz konuyu özetleyin.
- Dersin sonunda dersin ya da konunun anlaşılıp anlaşılmadığını birkaç soru sorarak değerlendirin.

“
Özel yetenekli öğrenci olmak her şeyi biliyor
olmak değildir. Özel yetenekli öğrenciler de bazen
sınıf içinde yapılan etkinliği, sorulan soruyu ya da
verilen yönergeyi anlamayabilirler.
”

- Ders sürecinde ve sonunda öğrencilere soru sormak için “*Rastgele Kutusu*” oluşturabilirsiniz. Sınıftaki tüm öğrencilerin isimleri bu kutuda yer alır ve siz soru sorarken kutudan rastgele bir isim seçip ona sorunuzu sorabilirsiniz. Öğrenciler soru sorulacak sıradaki öğrenciyi bilemedikleri için dikkatleri derse daha çok yoğunlaşacaktır. Bu etkinliği öğrencilerin dikkatini derse çekmek istediğiniz her zaman kullanabilirsiniz.
- Dersin sonunda eğer varsa konuyla ilgili ödevleri söyleyin, tahtaya yazın ya da öğrencilerin defterlerine yazdırın ve kontrol edin.
- Dersin sonunda ödevlerin anlaşılıp anlaşılmadığını kontrol edin.
- Dersin sonunda özel gereksinimli öğrencinin ödevlerini alıp almadığını/yazıp yazmadığını kontrol edin.
- Dersin sonunda bir sonraki derste ya da ertesi gün neler yapacağınızı söyleyin.
- Öğrencilere o gün işlenen dersi veya konuyu gerçek hayatlarında nerede, nasıl, ne zaman kullanabileceklerini sorup, öğrencilere öğrendikleri konuyu gündelik yaşam ile ilişkiler kurmalarını sağlayın.
- Dersi planladığınız zamanda bitirin.
- Herhangi bir problem davranış sergilendiği zaman genellikle problem davranış fark edin. Buraya kadar sunduğumuz öneriler doğru şekilde uygulanması problem davranışların birçoğunun daha ortaya çıkmadan engellenmesini sağlayacaktır. Ancak birçok farklı sebeple sınıfınızda sorunlu davranışlar sergileyen öğrenciler olabilir. Bu nedenle problem davranış sergilendiği zaman bunun hemen fark edilmesi gerekir.
- Bazı öğretmenler sergilenen problem davranışlara “*sus, dinle, kapa çeneni, otur yerine vb.*” sözel ifadelerle müdahale ederler. Ya da öğrenciyle pazarlık edip davranışı engellemeye çalışırlar. Bazı öğretmenler ise öğrenciyi cezalandırırlar. Ama burada asıl yapılması gereken öğrenciyi problem davranış yerine uygun bir davranışa yönlendirmek, problem davranış sergilendiği zaman davranışa sakin, çabuk ve uygun bir tepki vererek derse devam edebilmektir. Kısaca öğrenciye neyi yap-

maması gerektiğini söylemek yerine neyi nasıl yapması gerektiğini söylemek daha etkili bir yöntemdir.

- Öğrenciye seçenek sunma problem davranışların ortaya çıkmasını önler. Özel yetenekli öğrenciler seçim yapmayı ve kendi kararlarını uygulamayı severler. Bu nedenle katı bir sınıf yönetimi yerine öğrencinin seçim yapabileceği alternatif etkinliklerin ya da süreçlerin olduğu bir sınıf yönetimi sağlanmalıdır. Örneğin öğrenciye verilen problemleri siyah ya da kırmızı kalemle çözmek isteyip istemediğini sorma, verilen soruları istediği sırayla çözebileceğini söyleme, ödevini istediği yöntemle yapma gibi basit uygulamalarla problem davranışları engelleyebilirsiniz.
- Programda değişiklikler yapma da öğrencilerin istenmeyen davranışlarını önlemede etkili bir yöntemdir. Mesela özel yetenekli öğrenci matematik derslerinde problem davranış sergiliyorsa sınıfa sunulan içerik ve yöntemle bakılmalı, öğrencinin seviyesi sınıfın üstündeyse öğrenciye yönelik düzenlemeler yapılmalıdır. Örneğin ilkokul ikinci sınıfta öğretmen dört işlemi öğretirken öğrencinin seviyesi denklem çözme aşamasında olabilir. Öğretmen öğrenci için bireysel çalışma kâğıtları hazırlayarak öğrencinin sınıf içinde kendi seviyesine göre çalışma şansını ona sunabilir.
- Bazı özel yetenekli öğrenciler zor görevleri başaramayınca olumsuz tepkiler verebilmektedir. Sınıf içinde etkinlik yaparken öğrencinin zorlandığı etkinliklerin kolay görevlerin arasına yerleştirilmesi faydalı olabilir. Öğrenci kolay görevi gerçekleştirdikten sonra zor görevi yapacağı konusunda da cesaretlendirilebilir. Kolayı geçen öğrenci bu destekle birlikte zoru yapmaya daha hazır olacaktır.
- Sınıf ve davranış yönetiminde müdahaleci ve önleyici yaklaşımlar genellikle dışsal düzenlemeleri içermektedir. Öğretmenlerin sürekli yardım sunmaları ve öğrencilerini pekiştirmeleri de kolay değildir. Esas olan öğrencilerin içsel motivasyonla kendi davranışlarını yönetmelerinin sağlanmasıdır. Ancak bu her zaman mümkün ve kolay olmamaktadır. Öğrencilerin kendi davranışlarını yönetmesi, kendi kendilerini talimatlandırmaları, izlemeleri ve pekiştirmeleri eğitimin en temel amaçlarından biri olarak görülmelidir. Öğrencilerin sınıftan başlayarak dışarıda ve sonraki hayatlarında başkalarına bağımlı olmadan yaşamlarını sürdürebilmelerinde kendini yönetme ve öz düzenleme becerilerine sahip olmaları önemli bir gerekliliktir. Öğretmenler

öğrencilerinin bu becerileri geliştirmelerini desteklemeli, bu becerileri öğrencilerine öğretmen için çaba göstermelidirler.

Sonuç olarak özel yetenekli öğrencilerin kendilerine has bilişsel ve sosyal-duygusal özelliklerinin davranışlarına ve eğitim ortamlarına etkisi vardır. Bu nedenle hangi eğitim ortamında olursa olsun özel yetenekli öğrencilerin özelliklerinin dikkate alınmasında, gerekli eğitimsel ve davranışsal düzenlemeler yapılmasında fayda bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

- [1] Çağlar, D. (2004) Üstün zekâlı çocukların özellikleri. M.R. Şirin, A. Kulaksızoğlu & A. E. Bilgili.(Haz.), Üstün Yetenekli Çocuklar Seçilmiş Makaleler Kitabı içinde (s.111–125). İstanbul: Çocuk Vakfı.
- [2] Delisle, J.R., Whitmore, J.R., & Ambrose, R.P. (1987). Preventing discipline problems with gifted students. *Teaching Exceptional Children*, 19.4 (1987): 32. tdx.sagepub.com sayfasından erişilmiştir.
- [3] Markusic, M. (2012). Unusual Behaviors of Gifted Students <http://www.brighthubeducation.com/teaching-gifted-students/49993-disciplining-bad-behavior-in-gifted-children/> sayfasından erişilmiştir.
- [4] Özbay, Y. (2013). Üstün yetenekli çocuklar ve aileleri. Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayını. PDF kitap. ISBN: 978-605-4628-54-4
- [5] Dill, M. (2012). *Classroom behavior management for gifted and talented programs*. <http://www.brighthubeducation.com/teaching-gifted-students/38463-classroom-behavior-management-for-gifted-students/> sayfasından erişilmiştir.
- [6] Slifer, K. J. (1987). *The application of classroom management strategies to the behavior of intellectually gifted students attending exceptional education classes*. Doctoral Disserantation, Florida State University, College of Arts and Science, Florida.
- [7] Çetinkaya, Ç; Maya Çalışkan, İ., & Güngör, H. (2012). Üstün yetenekli öğrencilerin liderlik özelliklerinden kaynaklanan sınıf yönetimi sorunları. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2 (24), 7-29.
- [8] Pfeiffer, S. I., & Stocking, V. B. (2000). Vulnerabilities of academically gifted students. *Special Services in the Schools*, 16(1-2), 83–93.
- [9] Porter, L. (2005). *Gifted young children: A guide for parents and teachers* (2nd ed.). Crows Nest, Australia: Allen & Unwin.
- [10] Webb, J. T. (1993). Nurturing social–emotional development of gifted children. In K. A. Heller, F. J. Mo'nks, & A. H. Passow (Eds.), *International handbook of research and development of giftedness and talent* (pp. 525–538). Oxford, England: Pergamon Press.
- [11] Callard-Szulgit, R. D. (2010). *Parenting and teaching the gifted*. R&L Education.
- [12] Ataman, A. (Ed.). (2009). *Özel Gereksinimli çocuklar ve özel eğitime giriş*. (7.Baskı) Ankara: Gündüz.
- [13] Bencik S. & Metin, N. (2006). Mükemmeliyetçilik ve üstün yetenekliler. *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Dergisi*, 1(2), 92-105.
- [14] Sezer, Ş. (2015). Üstün yeteneklilerin sınıf içinde olumsuz davranışları ve yönetilmesine ilişkin öğretmen görüşleri. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3(4), 317-333.
- [15] Cross, T. L. (2011). *On the social and emotional lives of gifted children*. Prufrock Press, Inc.
- [16] Eddles-Hirsch, K., Vialle, w., McCormick, J., and Rogers K (2012). Insiders or outsiders: The role of social context in the peer relations

- of gifted students. social and emotional dimensions of giftedness. *Roepers Review*, 34, 53–62. DOI: 10.1080/02783193.2012.627554
- [17] Montgomery, D. (2003). *Gifted and talented children with special educational needs: Double exceptionality*. David Fulton.
- [18] Silverman, L. K. (1993). Social development, leadership, and gender issues. In L. K. Silverman (Ed.), *Counseling the gifted and talented*, (s. 291 – 327). Denver, CO: Love Publishing.
- [19] Silverman, L. K. (1994). The moral sensitivity of gifted children and the evolution of society. *Roepers Review*, 17(2), 110–115.
- [20] Delisle, J.R., Whitmore, J.R., & Ambrose, R.P. (1987). Preventing discipline problems with gifted students. *Teaching Exceptional Children*, 19.4 (1987): 32. tdx.sagepub.com sayfasından erişilmiştir.
- [21] Dağhoğlu, H. E. (2014). Erken çocuklukta üstün zekâ/üstün yetenek. Ayşegül Ataman (Ed.), *Üstün zekâlılar ve üstün yetenekliler konusunda bilinmesi gerekenler içinde* (s. 46-81). Ankara: Vize.
- [22] Webb, J. T., Amend, E. R., Webb, N. E., Goerss, J., Beljan, P., & Olenchak, F. R. (2005). *Misdiagnosis and dual diagnoses of gifted children and adults: ADHD, Bipolar, OCD, Asperger's, Depression, and other disorders*. Scottsdale, AZ: Great Potential Press.
- [23] Aydın, O. ve Konyahoğlu, P. (2011). 18-21 yaş grubu bireylerin genel zekâ düzeyleri ile psikolojik semptom düzeyleri arasındaki ilişki. *Türk Üstün Zekâ ve Eğitim Dergisi*, 1(1), 77-103.
- [24] Freeman, J. (1994). Some emotional aspects of being gifted. *Journal for the Education of the Gifted*, 17(2), 180–197.
- [25] Webb, J. T. (2002). *Existential depression in gifted individuals*. Great potential press.
- [26] Fonseca, C. (2011). *Emotional intensity in gifted students: Helping kids cope with explosive feelings*. Prufrock Press Inc, Texas.
- [27] Gallagher, J., Harradine, C., & Coleman, M. (1997). Challenge or boredom: Gifted students' view on their schooling. *Roepers Review*, 19, 132–136.
- [28] Plucker, J. A., & McIntyre, J. (1996). Academic survivability in high-potential middle school students. *Gifted Child Quarterly*, 40, 7–14.
- [29] Roedell, W. C. (1984). Vulnerabilities of highly gifted children. *Roepers Review*, 6(3), 127–130.
- [30] Roedell, W. C. (1986). Socioemotional vulnerabilities of young children. In J. R. Whitmore (Ed.), *Intellectual giftedness in young children: Recognition and development* (pp. 17–29). New York: The Haworth Inc.
- [31] Silverman, L. K. (1997). The construct of asynchronous development. *Journal of Education*, 72(3-4), 36–58.
- [32] Ataman, A. (Ed.). (2014). Üstün zekâlılar ve üstün yetenekliler konusunda bilinmesi gerekenler. Ankara: Vize.
- [33] Çitil, M. (2016). Üstün yetenekli öğrencilere sunulan olumlu davranışsal destek temelli problem davranışları önleyici sınıf yönetimi uygulamaları: eylem araştırması. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- [34] Van der Meulen, R. T., van der Bruggen, C. O., Spilt, J. L., Verouden, J., Berkhout, M., & Bögels, S. M. (2014). The pullout program day a week school for gifted children: effects on social–emotional and academic functioning. *In Child & Youth Care Forum* (Vol. 43, No. 3, pp. 287-314). Springer US.
- [35] Reis, S. M., & Renzulli, J. S. (2004). Current research on the social and emotional development of gifted and talented students: Good news and future possibilities. *Psychology in the Schools*, 41(1), 119–130.
- [36] Whitmore, J. R. (1986). Understanding a lack of motivation to excel. *Gifted Child Quarterly*, 30(2), 66–69.
- [37] Davaslıgil, Ü., & Leana, M. Z. (2004). Üstün zekâlıların eğitimi projesi. *I. Türkiye Üstün Yetenekli Çocuklar Kongresi Bildiriler Kitabı, 85-100*.
- [38] İnci, G. (2014). Üstün yetenekli öğrencilerin sınıf içi davranış sorunlarının belirlenmesi ve çözüm önerileri. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- [39] *Kitabımızın bu bölümündeki "Özel Yetenekli Öğrencilerin Eğitimsel Ortamlarda Yaşayabilecekleri Sorunlar" kısmı birinci bölüm yazarının doktora tez çalışmasından, Çitil, M., & Ataman, A. (2018). İlköğretim çağındaki üstün yetenekli öğrencilerin davranışsal özelliklerinin eğitim ortamlarına yansımaları ve ortaya çıkabilecek sorunlar. Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 38(1), 185-231. ve Çitil, M. (2019). Özel yeteneklilerin özellikleri ve gelişimleri. Özmen, R & Ataman, A (Ed.). Öğrenme güçlüğü ve özel yetenek içinde (ss.179-202). Ankara: Maya Yayıncılık ve adlı eserdeki kendi bölümünden alınmış ve uyarlanmıştır.*
- [40] Akalın, S. (2012). *Bilgilendirme ve performans geribildirimine dayalı sınıf yönetimi müdahale programının kaynaştırma sınıflarındaki öğretmen-öğrenci çifti çıktıları üzerindeki etkileri*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- [41] Weinstein, C. S. (1996). *Secondary classroom management: Lessons from research and practice*, New York: McGraw Hill.

- [42] Emmer, E.T. ve Gerwels, M.C. (2005) Establishing classroom management for cooperative learning. *Annual Meeting of the American Educational Research Association, Montreal, Canada Bildirisi*, Nisan 2005. (ERIC Document Reproduction Service No. ED 490 457)
- [43] Atıcı, M. ve Merry, R. (2001). Misbehavior in British and Turkish primary classrooms. *Pastoral Care in Education*, 19 (2), 32-39.
- [44] Evertson, C. M., Neal, K. W. (2006). *Looking into Learning-centered classrooms implications for classroom management*. National Education Association, nea.org.
- [45] Türnüklü, A. (2000). Sınıf içi davranış yönetimi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 6 (21), 141-152.
- [46] Sucuoğlu, B., (2006), *Etkili kaynaştırma uygulamaları*. Ankara. Ekinoks Yayınları.
- [47] Güner, N., (2010). *Kaynaştırma uygulamaları yapılan sınıflarda çalışan öğretmenlerin sınıf yönetimi bilgi düzeyleri ile önleyici sınıf yönetimi eğitim programı'nın öğretmenlerin sınıf yönetimlerine etkisinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- [48] Newcomer, L. (2015). *Universal positive behavior support for the classroom*. University of Missouri www.pbis.org internet adresinden erişilmiştir.
- [49] Arslan, H. (2004). Sınıf kurallarının belirlenmesi ve uygulanması. Ed: Şişman, M.- Turan S. *Sınıf Yönetimi* içinde. 2. Baskı, Ankara: Öğreti Yayıncılık
- [50] Ataman, A. (2000). Sınıf içinde karşılaşılan davranış problemleri ve bunlara karşı geliştirilen önlemler. (Ed.L. Küçükahmet) *Sınıf Yönetimi* içinde. Ankara: Nobel Yayınları.
- [51] Çiğil, M., & Ataman, A. (2018). İlköğretim çağındaki üstün yetenekli öğrencilerin davranışsal özelliklerinin eğitim ortamlarına yansması ve ortaya çıkabilecek sorunlar. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 38(1), 185-231.
- [52] Erbaş, D. ve Yücesoy-Özkan (2008). *Problem davranışların azaltılmasında aileler ve öğretmenler tarafından uygulanan olumlu davranışsal destek programının etkileri ve bu programa ilişkin aile ve öğretmen görüşleri*. Tubitak Projesi. Proje No: 104K061
- [53] Sucuoğlu, B., Akalın, S., Sazak-Pınar, E., & Güner, N. (2008). Assessing classroom management of the inclusive classrooms. Teacher Education and special education in changing times: Personnel preparation and classroom intervention. *TED Conference, November 5-8, 2008*, Dallas, USA.
- [54] Sucuoğlu, B., Ünsal, P. & Özokçu, O. (2004). Kaynaştırma sınıfı öğretmenlerinin önleyici sınıf yönetimi becerilerinin incelenmesi. *Özel Eğitim Dergisi*, 5(2), 51-64.

Özel Eğitim ve
Rehberlik Hizmetleri
Genel Müdürlüğü

2019

